



รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ
เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาคอีสาน

โดย

นางสาวสุวรรณา บัวพันธ์ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กรกฎาคม 2553

สัญญาเลขที่ RDG 52E0001

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ
เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาคอีสาน

โดย

นางสาวสุวรรณา บัวพันธ์ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาคอีสาน สำเร็จได้เนื่องจากการมีส่วนร่วมจาก ชุมชนวิจัยทั้ง 20 โครงการ พี่เลี้ยง RC / Node เครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานทั้ง 18 ศูนย์ฯ และทีมงานประสานงานจาก สกว.ฝ่ายวิจัย เพื่อท้องถิ่น ภายใต้การให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก คุณโกมล สนั่นก้อง คุณอิชฎี ปีกกันธร และคุณจิตติมา ถิ่นเนี้ยว

ทีมวิจัยขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนมา ณ โอกาสนี้ รวมทั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการวิจัย ตลอดจนการติดตามสนับสนุนการทำงานที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการฯ

ขอให้อำนาจ คุณพระรัตนตรัย ค้ำครอง ป้องกัน รักษาทุกท่านที่ได้กล่าวมาให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีจิตใจที่ดีงาม ตั้งอยู่บนฐานของความเมตตา กรุณา ต่อกันทุกคนเทอญ

ด้วยความเคารพยิ่ง

นักวิจัย

บทคัดย่อ

โครงการ “กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาคอีสาน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ เพื่อถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับ RC/Node ภาคอีสาน งานวิจัยนี้ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) โดยมีวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย 20 โครงการ กลุ่ม RC / Node และทีมที่ปรึกษาเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

กระบวนการวิจัยในครั้งนี้ เกิดขึ้นจากการสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันใน เวที RC ภาคอีสานที่ผ่านมา พบว่า โครงการวิจัยโดยส่วนใหญ่ยังไม่มีพลังมากพอที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือทำให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

การศึกษาพบว่า กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและบทเรียนการทำงาน ของ RC/Node ที่สนับสนุนโครงการ โดยใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย กับ RC / Node ทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ และทีมที่ปรึกษานั้น เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ ทักษะประสบการณ์ ค่อนข้างมาก เพราะเป็นการเรียนรู้จากพื้นที่รูปธรรมจริง ซึ่งประสบผลสำเร็จมาแล้ว ทำให้ RC / Node สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนเองเพื่อสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพในอนาคตได้

ผลการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ 1) ได้องค์ความรู้ในด้านบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ ที่ทำให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการทำโครงการวิจัยให้ประสบผลสำเร็จ 2) RC/Node เกิดกระบวนการเรียนรู้ วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ 3) ได้องค์ความรู้ในด้านบทเรียน ที่ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพของ Node

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
สารบัญ	ค-ง
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาการวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	5
1.4 คำถามหลักการวิจัย	5
1.5 ขอบเขตการวิจัย	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง	7
- ฐานคิดและหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	7
- บทบาทลักษณะพี่เลี้ยงและกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	14
- แนวคิดประสิทธิภาพและตัวชี้วัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ	27
- ทฤษฎีการเรียนรู้	32
2.2 กรอบแนวคิดการวิจัย	39
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	
3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย	40
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	42
3.3 ประชากรศึกษา	43
3.4 กระบวนการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม	46
3.4.1 กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ	46
3.4.2 กิจกรรมถอดบทเรียนการสนับสนุนของ RC/ Node	51
3.4 เวทีนำเสนอผลการวิจัย	53
3.5 การเขียนรายงาน	54

บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน

4.1 บทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน	55
4.1.1 ระดับโครงการวิจัยรายโครงการ	56
4.1.2 ระดับภาพรวมของโครงการวิจัย	90
4.2 กระบวนการถอดบทเรียนและกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน	97
4.2.1 ระดับโครงการวิจัย	98
4.2.2 ระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node)	100
4.2.3 ระดับการวิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงาน	101
4.3 การเรียนรู้ของ RC / Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ	102
4.4 กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน	109
4.4.1 ระดับ Node ราย Node	109
4.4.2 ระดับภาพรวม Node	

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 บทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน	140
5.2 กระบวนการถอดบทเรียนและกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node	141
5.3 การเรียนรู้ของ RC / Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ	143
5.4 กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน	143
5.5 อภิปรายผล	145
5.6 ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน	148
5.7 ข้อเสนอแนะ	149

บรรณานุกรม	150
-------------------	-----

ภาคผนวก	152
----------------	-----

ประวัตินักวิจัย	160
------------------------	-----

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาโครงการและปัญหาการวิจัย

มุมมองความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิที่เฝ้ามองความเคลื่อนไหวและกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยและสังคมโลกมาโดยตลอด ได้ให้ แนวความคิด เป้าหมาย และหลักการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้อย่างน่าสนใจ (ประเวศ วะสี, 2546 : 3) กล่าวว่า **สังคมไทยต้องการปรับตัววัฒนธรรม** จากวัฒนธรรมอำนาจไปสู่วัฒนธรรมความรู้ ซึ่งจะแก้ปัญหาได้ เวลาใช้อำนาจก็ไม่ต้องการความรู้ คนที่ไม่มีอำนาจก็ไม่มีโอกาสใช้ความรู้ ก็ต้องรับคำสั่งมาโดยตลอด **ความยั่งยืนของสังคมทั้งหมดขึ้นอยู่กับความยั่งยืนของสังคมชนบท** ดังนั้น การวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็เพื่อสร้างความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความยั่งยืนของสังคมชนบท ควรมีการวิจัย เช่น วิจัยนโยบายว่าจะสนับสนุนกระบวนการข้างล่างเชิงนโยบายได้อย่างไร วิจัยว่าจะเชื่อมระบบเศรษฐกิจมหภาคกับระบบเศรษฐกิจชุมชนในเชิงเกื้อกูลกันได้อย่างไร และดำเนินการตามที่วิจัยได้มา แล้ววิจัยเพื่อส่งเสริมกระบวนการข้างล่างและวิจัยท้องถิ่นว่ามันทำอะไรได้บ้าง ประการแรก ต้องวิจัยให้เข้าใจภาพรวมความเข้มแข็งชุมชนท้องถิ่น ประการที่สอง วิจัยภาวะของท้องถิ่น ประการที่สาม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประการที่สี่ การวิจัยของตำบลโดยตำบลและเพื่อตำบล และประการที่ห้า Technological need ที่ชุมชนต้องการ สร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับกระบวนการทางสังคม โดย (เสนห์ จามริก, 2546 :4) การวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่จะพัฒนาท้องถิ่นนั้น ได้ก้าวเดินไปในกระบวนการของการพัฒนา เป็นการเน้นกระบวนการ ไม่ควรเน้นเป้าหมาย หลักการหรือเป้าหมายของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นคงต้องมองไปในแนวทางแสงสว่างใหม่ คือ เพื่อให้ท้องถิ่นนั้นสามารถพัฒนาตนเองได้ สามารถพึ่งตนเองได้ และก็พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นความยั่งยืนทั้งตัวเองและยั่งยืนในฐานทรัพยากรซึ่งมีความเชื่อมโยงกัน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไม่ได้มีความสำคัญในเชิงการแก้ปัญหาความยากจน ไม่ใช่เพียงให้ชาวบ้านอยู่รอดหรือเพียงแต่ให้พึ่งตนเองได้เท่านั้น แต่มีนัยเชิงพลวัต เป็นการวางพื้นฐานการพึ่งตนเอง วางพื้นฐานที่จะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าได้ ซึ่ง **มิตินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น** มี 3 มิติ คือ 1) มองจากฐานทรัพยากรเขตร้อน มิติสำคัญคือความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นจุดแข็งของเศรษฐกิจการเมืองไทย 2) คนกับชุมชน 3) ภูมิปัญญา ต้องฟื้นฟูภูมิปัญญาและแปลงภูมิปัญญาเหล่านั้นให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อต่อสู้ในเวทีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศให้ได้ ทั้ง 3 มิติ ประกอบกันเรียกว่า สิทธิชุมชน เป็นสิทธิที่ตะวันตกไม่ได้ให้การรับรอง เป็นสิทธิที่เราต้องต่อรองในเวที

เศรษฐกิจโลก ดังนั้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีมิติที่กว้างใหญ่ไพศาล ไม่ใช่เป็นงานที่จำกัดเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสนับสนุนฐานคิดงานวิจัยของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา โดยมีจุดเน้น คือ การทำให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้านและเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ดังนั้น “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” จึงเป็น “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” ของการวิจัย ซึ่งหมายถึงการเน้นให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ได้เรียนรู้ ได้ผลงานและเก่งขึ้น ช่วยยกระดับการแก้ปัญหาตลอดจนใช้กระบวนการนี้ในการแก้ปัญหาในท้องถิ่น ลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีเป้าหมายย่อยใน 5 ระดับ ได้แก่ 1) สร้างองค์ความรู้ใหม่และต่อยอดองค์ความรู้เดิมของชุมชนท้องถิ่น 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้และการสืบสานในชุมชน 3) สร้างนักวิจัยระดับปฏิบัติการของชุมชน 4) สร้างการปฏิบัติงานเชิงสังคม 5) สร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายและมาตรการของ

ชุมชน (ปิยะวัติ บุญหลง, 2546 : 8)

ปัจจุบัน สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ดำเนินการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ชุมชนวิจัยประมาณ 1,000 กว่าโครงการในทุกภูมิภาคของประเทศ สำหรับภาคอีสานเริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 ถึงปัจจุบัน มีโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนประมาณ 300 กว่าโครงการ ครอบคลุมพื้นที่ 13 จังหวัดของภาคอีสาน ภายใต้ชุดประเด็น 10 ประเด็น คือ 1) ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) การศึกษากับชุมชน 4) สุขภาพ หมอพื้นบ้านและสมุนไพร 6) ศิลปวัฒนธรรม /ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 7) เศรษฐกิจชุมชน 8) เกษตรกรรมยั่งยืน 9) การบริหารจัดการท้องถิ่น 10) เด็กเยาวชน และครอบครัว

ทั้งนี้การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานที่ผ่านมา ได้วางแนวทางการสนับสนุนผ่านกลไกที่ปรึกษางานวิจัย (Research Counselor) และหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับพื้นที่ (Node) จำนวน 16 แห่ง โดยมีกลุ่มพี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวนทั้งสิ้น 52 คน คอยให้การสนับสนุนชุมชนวิจัยอย่างใกล้ชิด

การดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า กลุ่มนักวิจัย Node และ พี่เลี้ยง ได้ร่วมกันพัฒนาการทำงานอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ชุดประสบการณ์ที่หลากหลาย ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการการพัฒนาและกระบวนการการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานทั้งในระดับชุมชน/หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ชุมชนท้องถิ่นได้ร่วมกันคิดค้นหาแนวทางในการจัดการแก้ไข ปัญหาของตนเองผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติ การสรุปผล การประยุกต์และการนำใช้องค์ความรู้ในการพัฒนาผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ปัญหาการวิจัย (Research Problem)

จากกระบวนการทำงานของโครงการวิจัยท้องถิ่นภาคอีสานที่ผ่านมา เป็นกระบวนการสืบค้นความรู้ภูมิปัญญาเดิมของชุมชน ผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน การวิเคราะห์อย่างเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้ความรู้/ภูมิปัญญาเดิมของชุมชนที่ถูกกดทับด้วยความรู้สมัยใหม่ได้รับการฟื้นฟูและปรับใช้อย่างเข้าใจ และเหมาะสมกับสถานการณ์ ชุมชน/คนในชุมชน เปิดมุมมองใหม่ของการพัฒนาและเรียนรู้ ที่สืบค้น/วิเคราะห์บนฐานความรู้เดิม/สถานการณ์ใหม่ พื้นที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญ/คุณค่าของธรรมชาติ / คุณค่าตนเอง ชุมชนตนเองมากขึ้น การวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นการฟื้นฟูความรู้เดิมเป็น “ความรู้ท้องถิ่น” และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่สร้าง “สำนึกที่แท้จริงของชุมชนอีสาน” ที่จะพัฒนา/เรียนรู้ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล

อย่างไรก็ตาม ผลการประชุมเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน เมื่อ วันที่ 28 – 29 ธันวาคม 2549 ได้มีการประมวลจุดเด่นและจุดอ่อนของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสาน เพื่อประเมินผลและคัดเลือกโครงการวิจัยเด่นของภาคอีสานโดยทีมเครือข่ายความรู้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิในภาคอีสาน ประจำปี พ.ศ. 2549 มีข้อค้นพบ ในแง่จุดแข็ง พบว่าโครงการวิจัยสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชนในการร่วมสนับสนุนโครงการ อาทิ อบต., อบจ., รกส ฯลฯ ได้ดีมาก และพบว่าทีมวิจัยชาวบ้านมีการพัฒนาด้านทักษะ วิธีคิด กล้าพูด กล้าแสดงออก และสามารถถ่ายทอดกระบวนการวิจัยได้ดี นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดการบูรณาการงานวิจัยเข้าแผนงานของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เกิดการขยายผลงานวิจัยสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน

แต่ในแง่จุดอ่อน พบว่า ทีมวิจัยบางโครงการยังไม่เข้าใจ Concept งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพราะยังไม่ให้ความสำคัญกับการเก็บรวบรวมข้อมูล บางโครงการบทบาทหลักยังอยู่ที่ทีมวิจัย ชุมชนที่เกี่ยวข้องเป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมและรับทราบข้อมูลเป็นระยะๆ ด้วยเหตุข้างต้นทำให้ความรู้สึกร่วมถึงการเป็นเจ้าของโครงการร่วมกันยังมีน้อย จากการประมวลผลงานดังกล่าวร่วมกัน จึงได้มีข้อเสนอแนะ ต่อพี่เลี้ยง/Node ดังนี้ 1) ควรประเมินทีมวิจัยว่ามีจุดอ่อน จุดแข็ง ในด้านใดบ้างเพื่อวางแผนการหนุนเสริมอย่างตรงจุด 2) การหนุนเสริมต้องทำโดยทันที ไม่ทิ้งระยะเวลานาน 3) ปัญหาเกือบทุกโครงการ พบว่า เป็นเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระบบ และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาเขียนเป็นรายงานวิจัย และ 4) พี่เลี้ยงควรเน้นให้ความสำคัญกับการสนับสนุนด้านกระบวนการวิจัย อาทิ การรวบรวมข้อมูล การจัดระบบ และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การกำหนดกิจกรรมต่างๆและสรุปเขียนเป็นรายงานวิจัย

จากจุดอ่อนของโครงการวิจัยและบทเรียนการทำงานของ Node ในช่วงที่ผ่านมาดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงจุดอ่อนในด้านความรู้ความสามารถของพี่เลี้ยง/Node ในหลายประการ เช่น

ความรู้และทักษะการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ความรู้และทักษะที่เกี่ยวกับการเป็นวิทยากรกระบวนการ การสรุปบทเรียนตนเอง การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้จากฐานราก การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ผลงานวิจัย รวมถึงการขยายผลและผลักดันไปสู่การปฏิบัติในระดับหน่วยงานและนโยบาย

จุดนี้เอง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้พัฒนารูปแบบการสนับสนุนการทำงานของพี่เลี้ยง Node ภาคอีสาน โดยการสนับสนุนโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการวิจัยและพัฒนากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน 2550 – 2551” โดยมี อ.บุญชร แก้วส่อง เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย และมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการสนับสนุนสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ Node ภาคอีสานให้มีประสิทธิภาพ 2) เพื่อหนุนให้ Node ได้สร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการและการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ 3) เพื่อสนับสนุนให้ Node พัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ สามารถเผยแพร่ขยายผลสู่ภาคส่วนอื่นๆได้

ผลการดำเนินงานโครงการพบว่า 1) การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ อาวุโส /คนรุ่นกลางและคนรุ่นใหม่ ทั้งของ Node และ นักวิจัย ดังนั้นการหนุนงาน จึงต้องคิดเรื่องคนใหม่ คนเก่า ในบางเรื่องไปพร้อมกันด้วย 2) เราพูดถึงเรื่องงานวิจัย แต่สิ่งที่พี่เลี้ยงทำยังเป็น **concept งานพัฒนา** มาก ซึ่งพี่เลี้ยงหลายพื้นที่ยังไม่ชัดเจน ดังนั้น ต้องหาวิธีช่วยเติมการสนับสนุนงาน **concept งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น** เข้าไปกับการพัฒนาคนด้วย 3) งานวิจัยของอีสานไม่มีพลัง ถ้าจะสร้างพลังต้องยกระดับงานที่ทำให้ได้ ซึ่งอาจทำได้หลายแบบทั้งการสื่อสาร การขับเคลื่อนนโยบายในบางเรื่อง หรือการขับเคลื่อนเชิงประเด็นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การศึกษา Ethnography ซึ่งอีสานก็ทำกันอยู่บ้างแล้ว

จากผลการวิจัยของ อ.บุญชรและคณะดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับยุทธศาสตร์ภาคอีสาน ในปี 2551 ได้มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่ใหม่ไปพร้อมกับการสร้างคนรุ่นใหม่ พบว่า เฉพาะในปีงบประมาณ พ.ศ.2551 ภาคอีสานได้มีการพัฒนาและเปิดชุดประเด็นใหม่รวมทั้งสิ้น 5 แห่ง และมีการเติมคนรุ่นใหม่เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยประมาณ 10 กว่าคน ซึ่ง คุณโกมล สนั่นก้อง ได้สรุปไว้ในรายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัย “การสร้างความเข้มแข็งให้กับ RC / พี่เลี้ยงและเครือข่ายภาคอีสาน 2551” ไว้ที่น่าสนใจว่า “การสร้างคนรุ่นใหม่และการเติมคนรุ่นใหม่ในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีสาน ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญและเป็นหัวใจหลักในการสร้างคนทำงาน ดังนั้น การเคลื่อนงานในระยะต่อไปของอีสาน จึงควรเน้นการเสริมความรู้และทักษะที่จำเป็นในการวิจัย ประกอบกับการสร้างอุดมการณ์ร่วมที่มีคุณค่า มีความหมายและมีพลังต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นอีสานในระยะยาวให้กับคนรุ่นใหม่ ขณะเดียวกัน สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็ควรคิดค้นงานใหม่ๆ สร้างโอกาสกับพื้นที่ใหม่ๆ เพื่อดึงคนรุ่นใหม่ให้กลับมาทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอีสานให้มากยิ่งขึ้นต่อไป”

จากมุมมองและผลการศึกษาของทีมที่ปรึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยร่วมกับเครือข่าย RC / พี่เลี้ยง ภาควิชาการศึกษาค้นคว้าร่วมกันว่า มีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาวิจัย โครงการ “กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาควิชาการ” เพื่อถอดบทเรียนจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพในภาควิชาการ กล่าวคือ เป็นโครงการที่เกิดผลกระทบชัดเจนต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นอีสาน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับ RC / Node ทั้ง 3 รุ่น คือ รุ่นเก่า รุ่นกลาง และคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ อันจะนำมาสู่การสร้างแนวทางในการพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงภาควิชาการให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเพื่อสร้างโครงการวิจัยที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นอีสานอย่างยั่งยืน ตลอดจนเพื่อก่อให้เกิดการขยายผลการวิจัยไปสู่หน่วยงานองค์กรต่างๆในพื้นที่ต่อไปในอนาคต

1.2 คำถามการวิจัย (Research Question)

“จะสร้างกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพให้กับ RC / Node ภาควิชาการได้อย่างไร”

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objectives of the Study)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงงานวิจัยภาควิชาการให้เกิดประสิทธิภาพ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาควิชาการ
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพให้กับ RC / Node ภาควิชาการ
3. เพื่อศึกษากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพให้กับ RC / Node ภาควิชาการ

1.4 ขอบเขตการวิจัย (Scope of the Research)

การศึกษานี้เป็นกรณีศึกษา โดยเน้นกระบวนการสรุปบทเรียนอย่างมีส่วนร่วมผ่านเครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้มุ่งเน้นเฉพาะโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาควิชาการ จำนวน

20 โครงการ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ได้รับรางวัลโครงการวิจัยเด่น จำนวน 10 โครงการ 2) กลุ่มที่ปิดโครงการวิจัย อย่างสมบูรณ์ (แต่ไม่ได้รับรางวัล) จำนวน 10 โครงการ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจะสรุปบทเรียนและหารูปแบบโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นภาคอีสานอย่างมีคุณภาพ 4 ประเด็น คือ

2.1 ศึกษารูปแบบและวิธีการดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพ

2.2 ศึกษาขั้นตอนกระบวนการสนับสนุนโครงการของพี่เลี้ยง/ Node ตั้งแต่ ขั้นตอน

การพัฒนาโจทย์วิจัย การติดตามประเมินผล และการสรุปผลการดำเนินงานวิจัย

2.3 ศึกษารูปแบบและเกณฑ์ชี้วัดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพอย่างมี

ส่วนร่วม

2.4 ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการวิจัยว่ามีผลต่อการพัฒนา

และแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นภาคอีสานได้อย่างไร

2.5 ศึกษากระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพและ

กระบวนการสนับสนุนของเครือข่ายพี่เลี้ยงงานวิจัยภาคอีสาน

1.5 สถานที่ดำเนินการวิจัย (Locale of Study)

พื้นที่การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสาน ที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ 13 จังหวัดในภาคอีสาน ซึ่งอยู่ภายใต้กลไกที่ปรึกษางานวิจัย (RC) และหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับพื้นที่ (Node) จำนวน 16 แห่ง

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Results)

ผลการวิจัยในครั้งนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. ได้ชุดความรู้ประสบการณ์โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน
2. ได้ชุดความรู้การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ RC / Node ภาคอีสาน
3. RC / Node ภาคอีสาน เกิดกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของ
4. ..RC / Node ภาคอีสาน สามารถพัฒนาโครงการวิจัยและสร้างให้เกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพ สามารถเผยแพร่ขยายผลสู่ภาคส่วนอื่นๆที่เกี่ยวข้องได้

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการวิจัยในครั้งนี้ได้มีการตรวจสอบเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในด้านแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำการศึกษาทบทวนและกำหนดเป็นกรอบความคิดในการวางแผนงานวิจัย ทั้งนี้การทบทวนวรรณกรรมจะพิจารณาในประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ฐานคิดและหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. บทบาทลักษณะที่เสี่ยงและกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. แนวคิดประสิทธิภาพและตัวชี้วัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ
4. ทฤษฎีการเรียนรู้

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 ฐานคิดและหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฐานคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชาวบ้านทำวิจัย

ปิยะวัติ บุญหลง (อ้างใน กชกร ชินะวงศ์, 2548: 15) ได้ให้มุมมองของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับชาวบ้านทำวิจัยว่า มีคนถามอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับงานวิจัยของประเทศไทย (และประเทศอื่นๆด้วย) ว่าหลายปีที่ผ่านมาได้ใช้งบประมาณกับงานวิจัยไปพอสมควร แต่ผลการวิจัยใช้อะไรได้บ้าง สุดท้ายแล้วมีประโยชน์กับคนส่วนใหญ่หรือไม่ ทำให้อะไรดีขึ้นหรือไม่ เช่น มีนักวิจัยจำนวนไม่น้อยทำงานด้านสิ่งแวดล้อม แต่สิ่งแวดล้อมก็เสียหายไปเรื่อยๆ ต่อหน้าต่อตา ผลการวิจัยดูเหมือนว่าจะใช้แก้ปัญหาจริงๆ ไม่ได้เพราะผู้เกี่ยวข้องมักไม่ใช้งานวิจัยในทางปฏิบัติ

จึงมีหลายคนเห็นว่าน่าจะลองทำวิจัยแบบใหม่ดูบ้าง โดยเลือกเรื่องที่ทำแล้วใช้ได้จริงๆ ทำโดยคนที่เกี่ยวข้องจริงๆ ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล็กๆ ก็ยังดี “คนที่เกี่ยวข้องจริงๆ” นี้ กลุ่มใหญ่ก็คือ “ชาวบ้าน” ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง และซึ่งในอดีตไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดชะตากรรมของตนเองสักเท่าไรนัก จึงเกิดแนวคิดที่จะสนับสนุนให้ชาวบ้านทำวิจัยเองบ้าง ให้ชาวบ้านได้ใช้ “กระบวนการวิจัย” ในการจัดการกับชีวิตของตัวเอง ในการแก้ปัญหาและรับมือกับอนาคต พึ่งผู้อื่นน้อยลง พึ่งตัวเองให้มากขึ้น

ศรีศักร วัลลิโภดม (ม.ป.พ.: 2) ได้ให้มุมมองต่องานวิจัยชาวบ้านว่า การทำงานวิจัยที่ถูกต้องคือ มองการวิจัย เป็นกระบวนการเรียนรู้ อย่างยึดติดกับแนวคิด ไม่เมินเฉยกลุ่มคนข้างล่าง ให้ชาวบ้านเป็นนักวิชาการอย่างที่ สกว. กำลังทำอยู่ เอาชาวบ้านเป็นตัวตั้ง ให้ชาวบ้านใช้ความรู้ของ

ตัวเองในการตัดสินใจ แล้วนำไปปฏิบัติการไม่ใช่ความรู้จากภายนอกคนนอกเป็นเพียงผู้เรียนรู้จากชาวบ้าน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นหมายถึง การกระจายอำนาจ และการพัฒนาที่จะเป็นผล

งานวิจัยท้องถิ่น เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของชาวบ้าน สร้างรูปธรรมของการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และมีการบันทึก การวิเคราะห์อย่างเป็นขั้น เป็นตอน และในสถานการณ์ปัจจุบัน ภายใต้การคุกคามของปัญหาหลายด้าน สังคมกำลังหาทางเลือก ราชการกำลังปฏิรูป (ส่วนหนึ่ง) ชาวบ้านกำลังดิ้นรน Node จึงแสวงหาทางเลือกในการพัฒนางานวิจัย ภายใต้ฐานคิดว่างานวิจัยท้องถิ่น เป็นกิจกรรม เป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคม

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับกระบวนการทางสังคม

เสน่ห์ จามริก ได้ให้มุมมองการวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับกระบวนการทางสังคมไว้ว่า การวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่จะพัฒนาท้องถิ่นนั้น ได้ก้าวเดินไปในกระบวนการของการพัฒนาเป็นการเน้นกระบวนการ ไม่ควรเน้นเป้าหมายแต่เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่ขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง ดังนั้น เวลาพูดถึงการพึ่งตนเอง จะต้องอยู่บนฐานของขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วย ไม่ใช่เป็นผู้ที่คอยแต่รับผลบวกของการพัฒนา หลักการหรือเป้าหมายของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นคงต้องมองไปในแนวทางแสงสว่างใหม่ เพื่อที่จะได้มีเป้าหมาย 3 ประการด้วยกัน คือ เพื่อให้ท้องถิ่นนั้นสามารถพัฒนาตนเองได้ สามารถพึ่งตนเองได้ และก็พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นความยั่งยืนทั้งตัวเองและยั่งยืนในฐานทรัพยากรซึ่งมีความเชื่อมโยงกัน ดังนั้น คงต้องตั้งโจทย์ว่า ทำอย่างไรเราจึงจะเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน การเข้าใจในปัญหาจะทำให้เราสามารถตั้งโจทย์ในการวิจัยได้อย่างถูกต้อง นอกจากการตั้งโจทย์วิจัยและกระบวนการวิจัยให้ดีแล้ว จะเป็นการวิจัยที่นำไปสู่แนวทางที่ไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546: 4-5)

ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ ประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า ความยั่งยืนของสังคมทั้งหมดขึ้นอยู่กับความยั่งยืนของสังคมชนบท ดังนั้น การวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็เพื่อสร้างความรู้ เพื่อความยั่งยืนของสังคมชนบท เพื่อหยุดยั้งหายนะหรือวิกฤตการณ์ของสังคมไทย ซึ่งต้องตั้งคำถามต่อว่า สังคมชนบทจะยั่งยืนได้เพราะเหตุใด อย่าทำอะไรไปเรื่อยๆ ให้มีชื่อว่าชนบทแค่นั้น องค์ประกอบของการพัฒนาชนบท มี 8 องค์ประกอบด้วยกัน คือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติ 2) โครงสร้างทางกายภาพ 3) อาชีพการเกษตร 4) อาชีพนอกการเกษตร และ 5) เงินทุนและเครดิต และมี 3 องค์ประกอบที่อยู่ตรงกลาง คือ 1) การมีองค์กรชุมชน 2) การเรียนรู้ และ 3) ตัวความรู้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546: 3)

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น: การวิจัยเพื่อการปลดปล่อย

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2546) สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาตามกระแสหลักที่เป็นการพัฒนาเชิงเดี่ยว คือเป็นการพัฒนาที่ทำให้คนคิดและเป็นแบบเดียวกัน เวลาเกิดวิกฤติที่วิกฤติเหมือนกัน เวลามีหนี้สินก็มีเหมือนกัน มันเป็นโลกาภิวัตน์ ทำให้ลดทางเลือกของคนลงเรื่อยๆ ขณะเดียวกันเป็นการดึงเอาอำนาจการควบคุมทรัพยากรจากคนท้องถิ่น ไปรวมศูนย์ที่รัฐส่วนกลาง เมื่อคนไม่สามารถควบคุมทรัพยากรได้ คนก็ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

การวิจัยที่ผ่านมาเป็นการวิจัยกระแสหลัก ที่มุ่งเน้นโครงสร้างและหน้าที่ คือ ทำให้คนเป็นปีกแผ่นไม่ขัดแย้งกัน ยอมรับในอำนาจและอยู่ร่วมกันตามความหมายของผู้ปกครอง เป็นการหาวิธีควบคุมจัดการคนในปกครอง เป็นการวิจัยเพื่อการควบคุม ไม่ใช่วิจัยเพื่อการปลดปล่อย ดังนั้น ผลงานวิจัยที่ผ่านมาจึงเขียนส่วนที่เป็นปลายเหตุ ชาวบ้านจึงกลายเป็นเหยื่อตลอดมา และเป็นการตอกย้ำซ้ำเติมหรือประทับตราคน เป็นการคิดเชิงเดี่ยว คือมองที่ปรากฏการณ์เป็นสำคัญเป็นพวกปฏิฐานนิยม เป็นการคิดแบบวิทยาศาสตร์ ด้วยระเบียบวิธีวิจัย มีกรอบคิด มีแบบแผนชัดเจนอยู่แล้ว ทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวา ส่วนนักวิจัยและนักพัฒนาที่บอกว่าอยู่ติดกับชุมชนใกล้ชิดกับชาวบ้าน แล้วบอกว่ารู้จักชาวบ้านดี แท้จริงแล้วอาจคิดไม่เหมือนชาวบ้านเลยก็ได้หรือขัดแย้งกับชาวบ้านด้วยซ้ำ หรืออาจไม่รู้จักชาวบ้านเลยก็ได้

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ทางสังคม เพื่อจัดปรับความสัมพันธ์ใหม่ทางสังคมด้วย ดังนั้น

1. คิดและทำคนเดียวไม่ได้
2. ต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์
3. ต้องมีการแลกเปลี่ยนและโต้ตอบ
4. ต้องมีความร่วมมือจากคนหลายระดับ เพราะไม่มีใครอยู่โดดเดี่ยว

5. ต้องมีมิติเชิงซ้อน มีการวิพากษ์วิจารณ์จากหลายมิติหลายระดับเนื่องจากความรู้ต่างๆ มีความขัดแย้งกันอยู่จะเป็นต้องสาวย้อนการเกิดของปัญหาให้ลึกและกว้างที่สุด ไม่มองเฉพาะปัญหาที่เป็นปลายเหตุเท่านั้น เพราะมุมมองต่อปัญหาของคนแตกต่างกันไม่มีข้อสรุปเนื่องจากมันมี มิติเชิงซ้อนของปัญหาและกลไกทางสังคม วิจัยท้องถิ่นไม่มีสูตรสำเร็จ ไม่ใช่เรื่องของคนใดคนหนึ่ง มันเป็นเรื่องของเครือข่ายที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เชื่อมโยงกัน เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ของการพัฒนา และจำเป็นต้องสร้างความรู้ขึ้นมาใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546: 6)

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2541) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือทฤษฎีกับความรู้ว่าเป็นอาณานิคมทางปัญญาหรืออิทธิพลของความเป็นตะวันตกที่ครอบเหนือกุมิปัญญาไทย โลกตะวันตกกลายเป็น

ผู้ผลิตชุดความรู้ ในขณะที่โลกตะวันออกเป็นเพียงผู้สืบทอดความรู้เหล่านั้น มหาวิทยาลัยจึงกลายเป็นกลไก เป็นเครื่องมือเผยแพร่ชุดความรู้ตะวันตกที่ครอบงำปัญหาและวัฒนธรรมไทย ดังนั้น หากเราต้องการปลดปล่อยอิสรภาพทางปัญญา จึงมีความจำเป็นที่เราต้องสร้างชุดความรู้ของเราเอง และสอนวิธีสร้างความรู้ให้กับคนของเราไปพร้อมๆ กันด้วย ส่วนที่ว่าจะทำได้อย่างไร นั่นก็ต้องทดลองทำและเรียนรู้กันไป (อังกะโกมล สนั่นกิ่ง, 2547: 18-19)

หน่วยจัดการความรู้ที่เป็นอิสระของท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2535) สรุปว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นภารกิจคู่ชาติ เป็นการหยายของที่คว่ำ คือ สร้างฐานที่เข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การวิจัยเพื่อท้องถิ่นมันต้องสามารถเคลื่อนเรื่องความรู้เรื่องการเรียนรู้ทุกตารางนิ้วของแผ่นดิน เป็นการสร้างเซลล์สมองให้เต็มแผ่นดินไปเชื่อมกับแห่งอำนาจ (แห่งการเมือง แห่งราชการ แห่งมหาวิทยาลัย แห่งธุรกิจ แห่งคณะสงฆ์) แห่งอำนาจก็จะทำงานได้ผลดี แล้วเซลล์สมองนั้นมันจะยั่งยืน ส่วนตัวแห่งมันไม่ยั่งยืนเพราะมันเปลี่ยนตัวคนอยู่เรื่อยๆ นอกจากนี้แล้วต้องไปสนับสนุนเชิงสถาบันซึ่งจะช่วยในหลายเรื่อง เช่น ช่วยมหาวิทยาลัยให้มีการจัดการวิจัยที่ดี มีกระบวนการทำงานร่วมกันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริง เพราะเมื่อมหาวิทยาลัยไปวิจัยท้องถิ่นเอาของจริงเป็นตัวตั้ง แทนเอาวิชาเป็นตัวตั้ง จะเกิดโจทย์ขึ้นว่า ทำอย่างไรมหาวิทยาลัยการศึกษา จะแก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดินได้

ยุทธศาสตร์ หน่วยจัดการความรู้ที่เป็นอิสระของท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่ 4 ประการ คือ 1) รับรู้ความจริง 2) เอาความจริงมาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เป็นปัญหาที่สูงขึ้น 3) เอาปัญญาไปใช้เพราะใช้ปัญญาจะได้ผลดี และ 4) ประเมินผลการใช้ปัญญาว่าได้ผลมากน้อยเพียงใด เพราะอะไร (อังกะโกมล ชินะวงศ์, 2548: 5-6)

ลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ (2552: 7-14) ได้บอกคุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ 10 ประการ คือ

1. เป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสูงสุดอยู่ที่ “การพัฒนาตัวนักวิจัย” ส่วนความรู้ที่เป็นผลจากการวิจัยนั้น จะมีใช้ความรู้แบบที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง (in its own sake) หรือเป็นความรู้ที่ใช้ระดับปัญญาเท่านั้น หากทว่าจะต้องเป็น “ความรู้ซึ่งมีคุณค่าอยู่ที่การนำไปแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่น” ซึ่งหากเทียบกับหลักพุทธศาสนา ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือใบไม้ที่อยู่ในกำมือซึ่งใช้ดับทุกข์ได้นั่นเอง

2. เมื่อชาวบ้านมาเป็นนักวิจัย จุดเปลี่ยนที่ผู้เขียนคิดว่า "เป็นจุดพลิกผันที่สำคัญที่สุด" ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ การเปลี่ยนบทบาทของชาวบ้าน (role shifting) ในกระบวนการวิจัยจากที่เคยเป็น "ตัวประกอบ/กลุ่มตัวอย่าง" มาเป็น "พระเอก-นางเอก/นักวิจัย

3. การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการคิดตั้งปัญญา/วิธีคิดของนักวิจัย การกล่าวถึงคุณลักษณะข้อนี้ก็เพื่อเป็นการตอกย้ำอีกครั้งหนึ่งตามคำขวัญของ CBR ที่ว่า การวิจัยแบบ CBR นั้นเป็นกระบวนการคิดตั้งปัญญา/ระดับวิธีคิดให้แก่ชาวบ้านที่เข้าร่วมงานวิจัย

4. การออกแบบโครงสร้างและกลไกเพื่อการหนุนช่วย ต่อเนื่องจากข้อ 3 ที่ว่า การขยายโอกาสทางการวิจัยให้แก่ชาวบ้านมาทำวิจัยนั้น จากผลการสังเคราะห์เรื่องโครงสร้าง กลไก และกระบวนการทำงานของ CBR ผู้เขียนได้พบว่า โครงสร้างของสกว.ท้องถิ่นนั้นจะมีลักษณะทวิลักษณ์ (duality) กล่าวคือ ในการบริหารจัดการองค์กร การแบ่งบทบาทหน้าที่ การมอบหมายงาน กระบวนการทำงานนั้น ฯลฯ จะมีทั้ง "กรอบ" ที่ระบุ/กำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน แต่ในเวลาเดียวกันก็มี "ความยืดหยุ่น" (flexibility) เมื่อเวลาลงมือปฏิบัติ

5. คุณค่าสำคัญของงานวิจัย CBR - กลไกใหม่ในการกระจายปัญญาสู่ท้องถิ่น

6. งานวิจัย CBR มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ/บูรณาการสูง ปัจจุบันนี้เริ่มมีกระแสการดำเนินการวิจัยเป็นชุดโครงการที่รวมเอานักวิชาการจากหลายสาขาวิชามาทำงานร่วมกัน เฉพาะอย่างยิ่ง งานวิจัยที่เริ่มจากปัญหาชุมชนเป็นหลัก และเนื่องจากงานวิจัย CBR นั้นมีจุดตั้งต้นจากปัญหาที่ชาวบ้านนักวิจัยกำลังประสบอยู่ ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์ขั้นตอนของการพัฒนาการคลี่คลายของกระบวนการวิจัย จึงพบว่ามีความเกี่ยวข้องของการใช้สหวิทยาการและบูรณาการผสมผสานอยู่เสมอ

7. การใช้กระบวนการแบบ "KM" เพื่อถนอมความรู้ CBR จึงได้นำเอาวิธีการแสวงหาความรู้แบบ Knowledge management - KM มาทดแทนการอ่านทบทวนวรรณกรรมในขั้นตอนกิจกรรมของงานวิจัย จึงมักพบรูปแบบการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงานกรณีสำเร็จ (best practice) การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร เป็นต้น

8. CBR เป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง เป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจาก "ปัญหาในชีวิตของชาวบ้านนักวิจัย" (problem-based research) ดังนั้น หลังจากผ่านขั้นตอนการพัฒนาโจทย์ การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว CBR จะถือว่านักวิจัยเพิ่งจะเดินทางมาได้เพียงครึ่งทางของเส้นทางการวิจัยเท่านั้น ขั้นตอนที่ดีถือว่าเป็น "ท่าบังคับ" ของ CBR ที่จะต้องก้าวเดินต่อไป (ซึ่งในงานวิจัยแบบวิชาการอาจจะเป็นเพียงแค่ของแถมหรือ option ให้เลือก) ก็คือ ต้องมีข้อเสนอแนะที่ถูกนำไปทดลองปฏิบัติและติดตามผลจนถึงจุดหมายปลายทาง ด้วยเหตุนี้ CBR จึงอาจถือได้ว่าเป็น action research (แบบตัวจริงเสียงจริงมาเอง) ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ คือเจ้าของปัญหาเป็นคนลงมือแก้ไขเอง (โดยอาศัยการร่วมมือจากภายนอก)

9. งานวิจัย CBR ต้องมีคุณสมบัติเป็น R&D หรือ D&R ดังที่ได้กล่าวถึงต้นกำเนิดของสายพันธุ์ CBR ว่า มีต้นพันธุ์เป็น "งานพัฒนา" อยู่ส่วนหนึ่ง ดังนั้น ส่วนผสมของงานวิจัย CBR จึงมีลักษณะเป็น "Research and Development" หรือ "Development and Research" แล้วแต่น้ำหนักสัดส่วนว่าจะเป็นการวิจัยหรือการพัฒนามากกว่ากัน

10. ตลอดทางนี้มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (shared understanding) คุณลักษณะข้อหนึ่งซึ่ง "เตะตาและต้องใจ" ผู้เขียนอย่างมาก คือ ตลอดเส้นทางของกระบวนการวิจัยของ CBR จะมีกิจกรรมที่เน้น "การสร้าง ความเข้าใจร่วม/สัมมาทิฐิ" สำหรับผู้คนทุกกลุ่มทุกส่วนเสียที่เข้ามาข้องแวะกับกระบวนการวิจัย รูปแบบกิจกรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ "การคืนข้อมูลให้ชุมชน" (ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัตรกรรมอย่างหนึ่งของ CBR) หลังจากที่เก็บข้อมูลมาแล้ว หรือมีการวิเคราะห์ร่วมกันกับชุมชน หรือให้ชุมชนตรวจสอบ/แสดงความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์ การสร้างความเข้าใจร่วมกันตลอดเส้นทางของการวิจัยนี้ก่อให้เกิดผลอันดีหลายประการตามมา เริ่มตั้งแต่สามารถประกอบกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้เนื่องจากมีความเข้าใจร่วมกัน และยังเป็นวัคซีนป้องกันโรคแปลกแยกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (alienated) จากการวิจัยอีกด้วย

หลักการสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(Principle of Community-Based Research Management)

ปิยะวัติ บุญหลง (2546) ได้ให้หลักการสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ “งานวิจัยต้องแก้ปัญหาชาวบ้านได้” โดยมีสมมุติฐาน 3 ประการ ดังนี้

1. ปัญหาและโจทย์วิจัย (research question) ต้องมาจากชาวบ้านหรือเป็นความต้องการของชาวบ้าน

2. มีปฏิบัติการ (action) เพื่อแก้ปัญหา หรือมีการทดลองดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้ที่ศึกษาร่วมกันมาใช้วางแผนงานการมีส่วนร่วม (participation) ของชุมชนในกระบวนการวิจัย หรือชาวบ้านร่วมทีมวิจัย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546: 7-10)

บทสรุปเบื้องต้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีแนวความคิดและเป้าหมายหลักๆ อยู่ 4 ประการ คือ

1. คน (man) เป็นเรื่องของการสร้างคน การพัฒนาศักยภาพบุคคล (human resource management) ในแง่การพัฒนาความคิด มโนทัศน์ วิสัยทัศน์ และกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อการพัฒนาสังคม ที่มีพื้นฐานสอดคล้องกับสังคมแห่งการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการมองมนุษย์ทุกคนอย่างมีคุณค่า มีศักยภาพมากกว่าการยึดถือปัจเจกชนเป็นที่ตั้ง การมองเรื่องการพัฒนาแบบองค์รวม (holistic approach) มากกว่าการแยกส่วน ให้ความสำคัญกับการระดมความคิดเห็นร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยน

ข้อมูลข่าวสาร หรือให้ความสำคัญกับข้อมูลความรู้ความจริงอย่างเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ มากกว่าการใช้ความรู้สึกส่วนตัว รู้จักการทำงานเป็นทีม รวมไปถึงการพัฒนาขีดความสามารถในกระบวนการวิจัย (research process) เช่น การวิเคราะห์ปัญหา (problem analysis) การวางแผน (planning) การประชุมอย่างมีส่วนร่วม (participation process) การบันทึกข้อมูล การจับประเด็น และการเชื่อมโยงข้อมูล การวิเคราะห์และการสรุปข้อมูล (analysis and conclusion) การจัดระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และการประสานศักยภาพภายนอกมาหนุนเสริมการทำงาน คนในที่นี่ไม่ได้ หมายถึง เฉพาะชาวบ้านเท่านั้น แต่หมายรวมถึงนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนและข้าราชการในหน่วยงานของรัฐด้วย

2. ความรู้ (knowledge) เป็นเรื่องของการสร้าง สังคมความรู้แห่งอนาคต ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน (sustainability) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจหรือดำเนินการใดๆ ของท้องถิ่น สังคม และประเทศที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ความจริงอย่างเป็นเหตุเป็นผล (knowledge-Based) และการมีส่วนร่วมจากทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มคนระดับรากหญ้า (grass root) ไม่ใช่มาจากการใช้ความคิดเห็นส่วนตัวของคนบางกลุ่มในการตัดสินใจ หรือกระทำการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของส่วนรวม โดยอาศัยอำนาจหน้าที่เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ขณะเดียวกันจะเป็นการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อนำไปแก้ไขปัญหาท้องถิ่นและสังคม ตลอดจนเป็นการยกระดับความรู้สู่การสร้างแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ จากฐานราก (grounded theory) เพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัย และการกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมแห่งอนาคต

3. เครือข่ายกับการเรียนรู้ (learning network) เป้าหมายระยะยาวแล้วก็เพื่อที่จะพัฒนาสังคมใหม่ให้เป็น สังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นการสร้างสังคมแห่งความจริงที่มีความเป็นเหตุเป็นผล เป็นสังคมแห่งการค้นหาและค้นพบความรู้ความจริงอย่างมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนอันหลากหลาย ทั้งในกระบวนการศึกษารวบรวมข้อมูล การวิพากษ์วิจารณ์ การหาข้อสรุป และการตัดสินใจ โดยเน้นการพัฒนาจากฐานข้อมูลท้องถิ่นของคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น และโดยคนท้องถิ่นอย่างหลากหลาย เป็นสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่การหนุนช่วยระหว่างกัน มีการดึงศักยภาพที่หลากหลายจากชาวบ้าน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ มาหนุนเสริมการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศ รวมทั้งมองเป้าหมายส่วนรวมมากกว่าเป้าหมายของบุคคลและคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างและข้อขัดแย้งอันเกิดจากข้อจำกัดและเงื่อนไขต่างๆ ในกระบวนการพัฒนาของแต่ละองค์กรและหน่วยงาน

4. หน่วยจัดการความรู้ที่เป็นอิสระ หวังไว้ในระยะไกลๆ ว่า จะเกิดกลไก/กลุ่มคนท้องถิ่นที่สามารถจัดการ หรือยกระดับความรู้ โดยการนำความรู้ต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในท้องถิ่นมาสังเคราะห์ร่วมกับผู้รู้ นักวิชาการในพื้นที่ ไปพร้อมๆ กับประสานความร่วมมือระหว่างองค์กร ภาคีพันธมิตรต่างๆ ในท้องถิ่นทุกระดับที่มีส่วนเกี่ยวข้องในงานวิจัยและพัฒนา ตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติการ เพื่อนำความรู้ต่างๆ มาแลกเปลี่ยนพูดคุย สู่การกำหนดทิศทางการวิจัยและ

พัฒนาได้อย่างยั่งยืน บนพื้นฐานการผสมผสานองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้จากภายนอก อันจะนำไปสู่ชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งในอนาคต ทั้งนี้ กลไก/กลุ่มคนท้องถิ่นเหล่านี้จะต้องเป็นอิสระจากพันธนาการใดๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางอำนาจ การครอบงำจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นการพึ่งพิงความรู้ ความคิด ด้วยกระบวนการสร้างความรู้สู่การแก้ปัญหา และสามารถรับใช้สังคมอย่างแท้จริง (สกว.สำนักงานภาค, 2546: 8-9)

2.1.2 พี่เลี้ยงนักวิจัย และกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

พี่เลี้ยงนักวิจัย (Research Counselors)

วิจารณ์ พาณิชย์ (2539: 11) นักบริหารงานวิจัยกับนักวิจัยเป็น “หุ้นส่วน” ในการสร้างฝันให้เป็นจริงและในการทำงานสร้างจินตนาการ ซึ่งหมายถึงการตั้งโจทย์วิจัยนั้น สาธารณชนโดยทั่วไปควรได้มีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วนด้วยโดยทางอ้อม ระบบการวิจัยและนักวิจัยจะต้องไม่แยกตัวออกจากสังคม จะต้องมีการรับรู้ความต้องการของสังคมและนำมาสังเคราะห์เป็นโจทย์วิจัย และเมื่อผลการวิจัยสำเร็จจะต้องมีวิธีให้สาธารณชนได้รับรู้ผลประโยชน์จากผลการวิจัยนั้น

พัฒนาการของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (RC)

และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node)

ช่วงแรกของการดำเนินงาน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ของ สกว.สำนักงานภาค (ตุลาคม 2541-2542) ที่ได้ให้การสนับสนุนโครงการวิจัยมีจำนวน 20 โครงการนั้น ทำให้พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ และล้มเหลวของงานหลายประการ อาทิ ความสามารถของทีมวิจัย ศักยภาพประสบการณ์ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และประการที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง คือ บทบาทของพี่เลี้ยง-ที่ปรึกษา หมายถึง ทีมผู้ประสานงาน สกว.ภาคเหนือ และวิธีการดำเนินงานเพื่อให้การสนับสนุนงานโครงการวิจัยในท้องถิ่นนั่นเอง

บทบาทของทีมผู้ประสานงาน สกว.สำนักงานภาค มิได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งทุนที่มีไว้คอยพิจารณาโครงการและสนับสนุนทุนวิจัย แต่เป็นไปในลักษณะของพี่เลี้ยง เป็น-ที่ปรึกษา เป็นเพื่อนร่วมคิด ให้กำลังใจ ร่วมเรียนรู้ไปกับทีมวิจัยและทีมชุมชนในโครงการวิจัยต่างๆ ด้วยในช่วงเริ่มต้นนั้น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังไม่ลงตัวมากนัก เพราะเป็นแนวคิดใหม่ ไม่มีแนวทางมาก่อนและยังเน้นปัญหาที่มาจากชุมชนและเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด จึงเป็นการวิจัยที่มีประเด็นกว้างขวางมาก ดังนั้นในกระบวนการวิจัยลักษณะเช่นนี้จึงต้องค้นคว้ากันใหม่เกือบทั้งหมด

นับตั้งแต่ปีงบประมาณ 2542-2547 สกว.สำนักงานภาค มีพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (research counselors: RC) จำนวน 252 คน ใน 56 หน่วยประสานงาน (node) กระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะภาคเหนือตอนบน พี่เลี้ยงส่วนใหญ่จะทำงานในลักษณะ part-time มีทั้งที่อยู่ในส่วนราชการ องค์กรเอกชน และทำงานอิสระ แบ่งตามขอบเขตการดำเนินงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีหลายลักษณะ เช่น ตามลักษณะพื้นที่ (อำเภอ จังหวัด) ตามลักษณะภูมินิเวศ ตามประเด็นที่สำคัญ (เด็กและเยาวชน หมอเมือง ฯลฯ) สำหรับทิศทางในอนาคต พี่เลี้ยงและ Node น่าจะเป็นส่วนสำคัญในสถาบันท้องถิ่น โดยเฉพาะส่วนการจัดการความรู้ และการทำงานเชื่อมประสานองค์กรท้องถิ่นที่แตกต่างกันหลากหลาย ตลอดจนประสานองค์กรสนับสนุนท้องถิ่น เพื่อร่วมกันทำงานพัฒนาท้องถิ่น

อาจกล่าวได้ว่าลักษณะการหนุนเสริม RC และ Node ของ สกว.สำนักงานภาคในปัจจุบัน มุ่งเน้นให้ Node และ RC ได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากับชุมชนที่ต้องการทำวิจัยทุกขั้นตอน พื้นที่พร้อมสนับสนุนหน่วยประสาน (node) สืบบทบาทหน่วยจัดการความรู้อิสระของท้องถิ่นด้วยการเชื่อมโยงกับภาคอื่นๆ ในพื้นที่ และแสวงหาเจ้าภาพร่วมในพื้นที่ เพื่อให้งานวิจัยเป็นของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

บทบาท และลักษณะพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (RC)

ตามที่กล่าวไว้ในตอนต้น ว่าในครั้งแรกสุดนั้น RC หรือพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นั้นถอดแบบเบื้องต้นมาจากการทำงานของผู้ประสานงาน สกว.สำนักงานภาค การกำหนดคุณสมบัติ RC ในช่วงแรก จึงเป็นคุณสมบัติที่ค่อนข้างเพียบพร้อม ประกอบด้วย

1. มีประสบการณ์วิจัยมาก่อน หรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การพัฒนามาก่อน เน้นที่ประสบการณ์การพัฒนา

2. มีทักษะในการประสานงาน / ให้คำปรึกษา / มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี / รักการเรียนรู้
3. รู้จักชุมชน / รู้จักพื้นที่ทำงาน
4. มีเวลาทำงานอย่างเพียงพอ
5. มีวิสัยทัศน์ของการให้
6. ต้องการให้งานประสบความสำเร็จ
7. รับฟังความคิดเห็น

(สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ม.ป.พ.: 30)

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2544: 23-24) ได้รวบรวมแนวคิดที่สำคัญพร้อมหลักการปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถเทียบเคียงบทบาทของ “ครู” ตามทฤษฎี กับบทบาทของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในบางส่วน กล่าวคือ โดยทฤษฎี

การเรียนรู้แบบร่วมมือ (theory of cooperative learning) ของ สลาวิน เดวิด จอห์นสันและ รोजอร์ จอห์นสัน ได้กล่าวว่า กระบวนการสอนตามหลักการเรียนรู้ “ครู” ต้องทำหน้าที่ คือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ร่วมมือกันในการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้สูงสุด ครูควรมีการดำเนินงาน 5 อย่าง ดังนี้

1. วางแผนการจัดการเรียนรู้ โดยครูกำหนดเป้าหมาย ขนาดกลุ่ม องค์ประกอบกลุ่ม และบทบาทของสมาชิกในแต่ละกลุ่ม รวมทั้งจัดเตรียมวัสดุ สถานที่และอุปกรณ์
2. เตรียมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ด้วยกัน ครูต้องชี้แจงให้กลุ่มเข้าใจเกี่ยวกับงาน ขั้นตอนการทำงาน เกณฑ์การประเมินผลงานละเอียดถึงความสำคัญและวิธีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
3. คอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด คอยสังเกตการณ์ทำงาน พฤติกรรมของสมาชิก วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงานของกลุ่ม
4. วัดและประเมินผลการเรียนรู้ ด้วยวิธีที่หลากหลาย และประเมินผลทั้งทางด้าน ปริมาณและคุณภาพและควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินด้วย
5. ควรใช้เทคนิคการสอนแบบมีส่วนร่วมแบบต่างๆ ตามความเหมาะสมกับ สถานการณ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

วิจารณ์ พานิชย์ (2539: 11) ได้อธิบายภารกิจของนักบริหารงานวิจัยว่าควรทำภารกิจดังต่อไปนี้

1. สร้างความชัดเจนในเรื่องภาพรวมของระบบการวิจัยของประเทศและทำให้รู้จักกันโดยทั่วไป
2. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นวิจัยที่มีลำดับความสำคัญสูงของประเทศและทำให้รู้จักกันโดยทั่วไป
3. จัดกระบวนการที่นำไปสู่การพัฒนาชุดโครงการ
4. เสาะหานักวิจัยที่มีความสามารถสูง หรือมีศักยภาพสูงในสาขาต่างๆ
5. จัดกระบวนการเชื่อมโยงนักวิจัยเข้าด้วยกันและสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็น “เจ้าของ” โครงการวิจัยร่วมกัน
6. เชื่อมโยง “ผู้ใช้” กับนักวิจัยเข้าด้วยกัน เพื่อให้งานวิจัยเป็นไปตามความต้องการของผู้ใช้ มีผู้ใช้เข้ามาร่วมวิจัยหรือร่วมลงทุนด้วย
7. จัดเงื่อนไขและให้แรงจูงใจในการให้ทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อให้เกิดการทำงานวิจัยอย่างทุ่มเท
8. จัดกระบวนการเพื่อนำผลการวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์
9. จัดกิจกรรมเพื่อให้สาธารณชน เห็นคุณค่าของงานวิจัย

ดังนั้นนักบริหารงานวิจัยในประเทศไทยต้องทำงานในลักษณะ “เซ็นครกขึ้นภูเขา” คือทำงานทวนกระแสค่อนข้างมาก จึงต้องใช้ความอดทน ไหวพริบ และกุศโลบายต่างๆ เพื่อผลักดันให้งานวิจัยสามารถดำเนินลุล่วงไปได้

บทบาทของพี่เลี้ยง ยังเปรียบเทียบกับบทบาทของการเป็นวิทยากรสมประสงค์ วิทยเกียรติ (อ้างใน สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์, 2547: 10) กล่าวไว้ว่า บทบาทหลักของวิทยากรไม่ใช่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และทักษะให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น แต่วิทยากรควรเป็นผู้ประสานและเป็นแหล่งความรู้ให้กับผู้เรียนที่จะก่อให้เกิดการนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตัวเอง ดังนั้นบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ วิทยากรควรกระทำในสิ่งต่อไปนี้

1. สามารถสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้
2. ส่งเสริมผู้เรียนแต่ละคนให้รู้จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้
3. สามารถจัดกิจกรรมการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
4. พยายามจัดหาทรัพยากรการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน
5. ทำตัวเองให้เป็นแหล่งทรัพยากรที่เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนมากที่สุด
6. ยอมรับฟังและรับรู้การแสดงออกของผู้เรียน
7. ทำตัวเสมือนสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม
8. ตั้งตัวอยู่เสมอ มีปฏิภาณไหวพริบ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็จะสามารถช่วยแก้ปัญหาได้
9. รู้ข้อจำกัดของตัวเอง ความรู้บางเรื่องผู้เรียนอาจมีความรู้หรือประสบการณ์ด้านใดด้านหนึ่งมากกว่าผู้สอนก็ได้

จันทร์ ชุ่มเมืองปัก (อ้างใน สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์, 2547: 11-12) กล่าวว่า วิทยากรควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีความรู้ดี ได้แก่ มีความรู้ดีในเรื่องที่บรรยาย รู้จริง ละเอียดและลึกซึ้ง
2. มีความรู้รอบตัวดี คือ มีความรู้ทั่วไปนอกเหนือจากเรื่องที่บรรยาย
3. มีความสามารถในด้านต่างๆ อาทิ สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้, เชื่อมโยงความคิดได้, ควบคุมสถานการณ์และควบคุมอารมณ์ได้ และแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี
4. มีมนุษยสัมพันธ์ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเป็นกันเองกับผู้ฟังและไม่ตำหนิผู้ฟัง
5. พูดเข้าใจง่าย ชัดเจน สุภาพ มีจังหวะลีลาที่น่าประทับใจ
6. มีความเข้าใจหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ คือ รู้ว่าผู้ฟังวัยไหน สนใจอะไร ต้องการอะไร และรู้วิธีการสร้างเทคนิคแรงจูงใจ
7. มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจง่ายและมีศิลปะในการถ่ายทอด

8. มีมารยาทในการพูดการแสดงออก สุภาพ อ่อนน้อม แต่งกายเหมาะสมกับสถานที่และโอกาส

9. ตรงต่อเวลา ไม่พูดเกินเวลาที่กำหนดไว้

10. มีเจตคติที่ดี คือ มีความคิดสร้างสรรค์ มีตัวอย่างที่น่าประทับใจ อีกคุณสมบัติหนึ่งของพี่เลี้ยง คือ “การเป็นนักส่งเสริม” วรทัศน์ อินทรคัมพร (2546: 47-49) กล่าวว่า สมาคมส่งเสริมการเกษตรแห่งประเทศไทย ได้สรุปคุณลักษณะของนักส่งเสริมการเกษตรที่สังคมไทยต้องการไว้ 3 ด้าน คือ

1. ความพร้อมด้านจิตใจและปัญญาในการทำงาน 4 ประการ ได้แก่ 1) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล 2) มีอุดมการณ์ในการทำงาน 3) มีทัศนคติที่ดีต่องาน และ 4) มีคุณธรรมและจริยธรรม

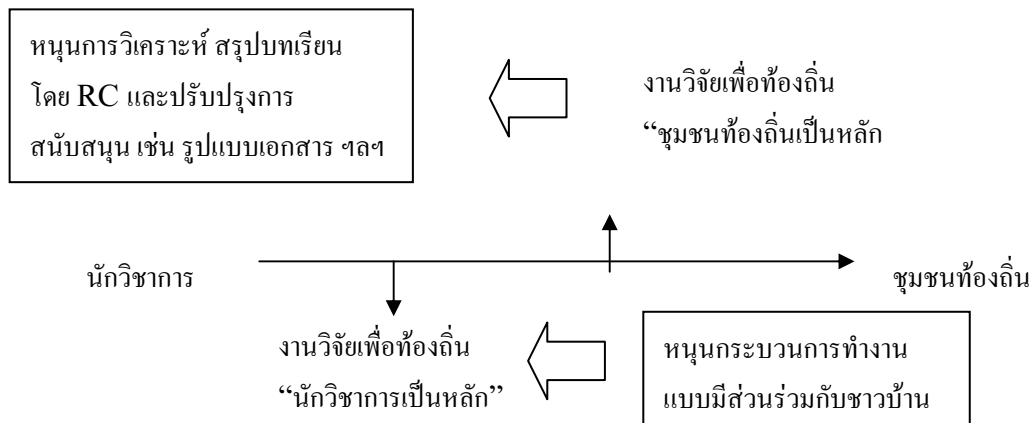
2. ศักยภาพและความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย 1) มีความรู้ความชำนาญในวิชาชีพอย่างถูกต้องชัดเจน 2) มีการพัฒนาตนเองและใฝ่รู้ 3) รับผิดชอบต่องานในหน้าที่ 4) มีความคิดอย่างเป็นระบบ 5) ยอมรับความคิดของผู้อื่น 6) รู้จักวิเคราะห์และสังเคราะห์ และ 7) เรียนรู้จากชาวบ้าน

3. ทักษะในการปฏิบัติงาน คือ คุณลักษณะที่ระบุถึงความสามารถในการนำศักยภาพของตนเองไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรและสังคมภายนอก ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้ 1) เป็นนักประสานงาน 2) นักบริหาร 3) ถ่ายทอดความรู้และให้คำปรึกษา 4) การประชาสัมพันธ์ และ 5) ทำงานอย่างมีส่วนร่วมร่วมกับเกษตรกร

สรุปหลักที่สำคัญคือ พี่เลี้ยงนักวิจัยหรือนักบริหารงานวิจัย ควรจะเป็นนักพัฒนาหรือนักวิชาการที่มีประสบการณ์การวิจัย หรือนักวิจัยที่ทำงานร่วมกับชุมชน มีคุณลักษณะที่จำเป็นอีกหลายประการ อาทิ เป็นวิทยากรกระบวนการ เป็นนักส่งเสริม และเป็นครู ในช่วงหลังคุณสมบัติเหล่านี้ก็ยังเป็นที่ต้องการ แต่การค้นหามุคคลเหล่านี้มักเป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาสังคมและชุมชนของแต่ละพื้นที่ซึ่งเป็นที่ต้องการของหน่วยงานต่างๆ กลุ่มคนที่ต้องการได้ยากมาก บุคคลเหล่านี้มักเป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาสังคมและชุมชนของแต่ละพื้นที่ และเป็นที่ต้องการไปร่วมงานของหน่วยงานที่ทำงานในลักษณะเช่นนี้ ที่ควบคู่กันมาคือ บุคคลเป้าหมายนี้จะทำงานหลายอย่าง ทำให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการด้านเวลา

อย่างไรก็ดียังคงเป็นปัญหาเนื่องด้วย “วิจัยเพื่อท้องถิ่น” ที่ใช้มาแต่เดิมนั้น ก่อนข้างมีความเป็นวิชาการ หากในทีมวิจัยมีนักวิชาการ ข้าราชการท้องถิ่น หรือใครที่พอเข้าใจวิจัยในเบื้องต้น มาเป็นหลักและร่วมงานด้วย ปัญหา ก็จะเบาบางลง แต่หากไม่สามารถดึงผู้รู้วิจัยมาช่วยได้

งานนี้ก็จะ เป็น “งานวิจัยฉบับชาวบ้าน” โดยแท้ ที่ RC จำเป็นต้องค้นหาวิธีการสนับสนุนตามแนวคิดและวิถีแบบชาวบ้านให้ได้ ซึ่ง สกว. เองได้พยายามหาหรือปรับการดำเนินงาน เพื่อพัฒนากิจกรรมการทำงานให้เหมาะสมกับชาวบ้านมากขึ้น อย่างต่อเนื่อง ณ ตอนนี้อยู่เป็นจุดเปลี่ยนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่อีกรูปแบบหนึ่งที่มีชาวบ้าน/ชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักในการทำงานดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 บทบาทที่เล็งและการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่มา: สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ม.ป.พ.: 31-33)

ตัวอย่าง บทเรียนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง ต่อการติดตามสนับสนุนโครงการได้กำหนดการพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. นักวิจัยชาวบ้าน

1) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ โดยสร้างโอกาสให้นักวิจัยชาวบ้านที่มีประสบการณ์ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการพัฒนาโจทย์วิจัย การร่วมกลั่นกรอง การติดตามสนับสนุน โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่

2) สนับสนุนให้มีการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นซ้ำ โดยนักวิจัยชาวบ้านเดิมร่วมกับคนใหม่ในประเด็นโจทย์ใหม่ๆ

2. นักวิจัยท้องถิ่นภาครัฐ ภาควิชาการ

1) ร่วมกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดปัตตานี จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้กับข้าราชการ ครูอาสาสมัครของ กศน.จ.ปัตตานี ระหว่างเดือนมิถุนายน – พฤศจิกายน 2546 ตั้งแต่กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย จนถึงขั้นตอนเสนอเอกสารเชิงหลักการและทำสัญญาโครงการ ในประเด็นโจทย์ร่วมกับชุมชนในพื้นที่

2) ประสานงานเพื่อร่วมกับศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนชายแดนใต้ จังหวัดยะลาจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้กับ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยและ อสม. ในพื้นที่ จ.ยะลา และนราธิวาส

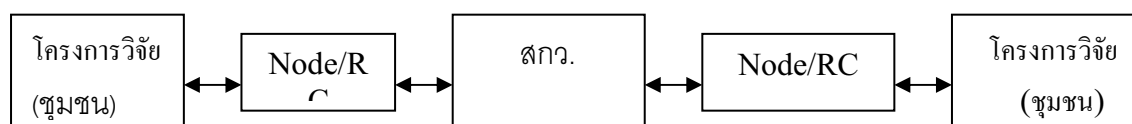
3) ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้รับทุนแล้ว พร้อมกับสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันกับฝ่ายต่างๆในพื้นที่

4) เชื่อมโยงงานวิจัยในพื้นที่กับงานวิจัยและพัฒนาอื่นๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับท้องถิ่น เน้นสร้างการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การประสานกิจกรรม ประสานทรัพยากร ทั้งบุคคล ข้อมูลข่าวสารและงบประมาณ

5) เผยแพร่ เชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความเคลื่อนไหว ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง ผ่านการประชุม สัมมนา ฝึกอบรม และ Homepage หน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง

พัฒนาการจากพี่เลี้ยง (RC) สู่นายประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node)

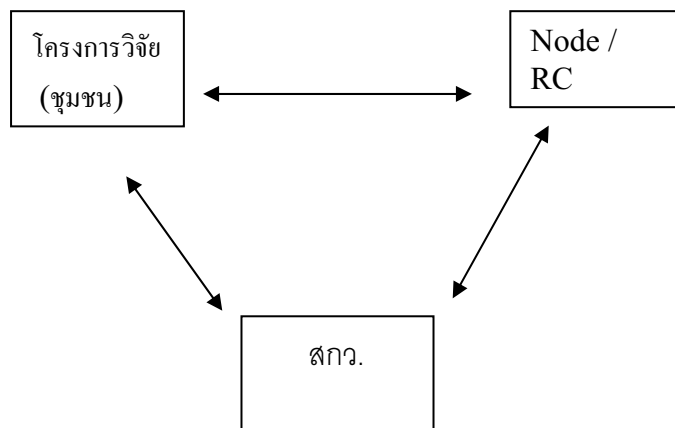
การทำงานของ RC ในแต่ละพื้นที่ ในช่วงต้นมักเป็นการทำงานในลักษณะนำร่อง เพื่อค้นหาวิธีการสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าใจ และพัฒนาโครงการได้ มีการทดลองปรับเปลี่ยน เพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นต่อมาเมื่อมีจำนวนโครงการในระดับพื้นที่มากขึ้น ภาระงานทั้งในด้านการพัฒนา ติดตามโครงการ การบริหารจัดการ (การเงิน บัญชี ประสานงาน) ก็เพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นต้องหาทีมงานเสริมมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานงานนี้ หรือที่เรียกกันว่า Node ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 โครงสร้างการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่มา: สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ม.ป.พ.: 36)

ในช่วงปีงบประมาณ 2547 ถึง ปัจจุบัน บทบาทหน้าที่ของ Node และ RC (พี่เลี้ยง) ยังคงไม่แตกต่างจากในช่วงปีที่ผ่านมา โดยมีความพยายามในการแสวงหาแนวทางการสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นได้ทำวิจัยที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยมีการเชื่อมประสานการทำงานระหว่าง สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กับโครงการวิจัย และชุมชนท้องถิ่นดังภาพที่ 3



ภาพที่ 3 กระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่มา: สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ม.ป.พ.: 36)

กระบวนการทำงานของ พี่เลี้ยง (RC) และศูนย์ประสานงาน (NODE)

โกมล สนั่นก้อง (2546: 97-102) ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ในฐานะผู้ที่เคยเป็นทั้งนักวิจัยและพี่เลี้ยงสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้ กระบวนการทำงานของ พี่เลี้ยง (RC) และศูนย์ประสานงาน (node) มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง มีจุดเด่นกันคนละแบบ ขณะเดียวกันก็มีความจำเพาะของแต่ละพื้นที่ ซึ่งไม่สามารถนำมาเทียบเคียงกันได้และไม่มีความจำเป็นต้องเปรียบเทียบกัน เพราะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ความสำคัญกับสภาพทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมอันมีความแตกต่างกันลิบลับในแต่ละภาค สามารถบอกได้ว่ามันมีความจำเพาะของแต่ละพื้นที่อย่างไรบ้าง ส่วนการทำงานจริงในพื้นที่ก็ขึ้นอยู่กับคนทำงานว่า จะสามารถวิเคราะห์ศักยภาพข้อจำกัดของพื้นที่แล้วนำมาเกื้อประโยชน์ต่อการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ต้องอาศัยการเรียนรู้ สรุบบทเรียนและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง

ภายใต้เงื่อนไขบางประการในสถานการณ์ปัจจุบันเช่นนโยบายของรัฐบาล งบประมาณอันจำกัด ความสามารถในการบริหารจัดการต่อปริมาณงานที่เกิดขึ้น ความขาดแคลนนักบริหารงานวิจัยมืออาชีพ ล้วนมีผลต่อการตัดสินใจว่าจะสามารถสนับสนุน RC/NODE ในการทำงานได้เพียงใด เท่าที่ผ่านมา ต้องพิจารณาในประเด็นสำคัญอย่างน้อย 4 ประเด็น คือ

1) แนวทางการทำงานมีความสอดคล้องกับแนวความคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างและการใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน แต่เรื่องของแนวความคิดอาจมีความลำบากในการประเมินความเข้าใจ การยกกรอบธรรมที่สอดคล้องน่าจะมีมากมายมากกว่าและเป็นจริงมากกว่า

2) สถานการณ์ปัญหาและความเร่งด่วนต่อการแก้ปัญหา รวมทั้ง การสร้างสรรค์นวัตกรรมต่อการแก้ปัญหา เพื่อสร้างทางเลือกให้กับท้องถิ่นและสังคม ในภาวะที่สังคมเคลื่อนไปเร็วและเชื่อมโยงกันทุกระดับ การคาดการณ์ล่วงหน้าจึงมีความสำคัญ และจำเป็นต้องพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้สามารถรับใช้สถานการณ์ปัญหาได้อย่างทันท่วงที

3) ความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนทำงาน จะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนท้องถิ่น และสังคมโดยรวมผ่านฐานคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงใด ทั้งในปัจจุบันและอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น อันเป็นเรื่องของระบบคิด และการวิเคราะห์ปัญหาของกลุ่มคนว่า ให้ความสำคัญหรือเห็นด้วยกับแนวความคิดทฤษฎีอะไรที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคม พัฒนาท้องถิ่น ซึ่งมีหลากหลายมากในปัจจุบัน ทั้งที่มีความขัดแย้งกันเอง และสามารถหนุนเสริมแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือทำให้ขัดแย้งกันทั้งๆ ที่หนุนเสริมกันได้ก็มี

4) ความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นหรือต้นทุนทางสังคม ภายใต้เงื่อนไขกรอบงบประมาณอันจำกัด เวลาอันจำกัด ตลอดจนความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ สู่ท้องถิ่นและสังคม ดังนั้น การสนับสนุนต้องอยู่บนพื้นฐานความพร้อมและต้นทุนทางสังคมระดับหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อสร้างต้นแบบหรือบทเรียนที่มีความหมายต่อการขยายผลสู่วงกว้างให้มากที่สุด

นอกจากนี้ โกมล สนั่นก้อง (2551: 103-104) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของ RC/NODE ภายใต้การบริหารจัดการอันจำกัดไปด้วยเงื่อนไขต่างๆ ตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม มีคนถามบ่อยๆ ว่า จะดูความสำเร็จของ RC/NODE ได้จากอะไร ในขณะที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานที่ผสมผสาน เชื่อมโยงจากแนวคิดทฤษฎีที่หลากหลายบนพื้นฐานของท้องถิ่น และสถานการณ์ปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่งมีทั้งความเหมือนกัน และความแตกต่างกันด้วย การจะดูความสำเร็จของ RC/NODE จึงน่าจะพิจารณาในประเด็นต่างๆ อย่างน้อย 4 ระดับ ดังนี้

1. ศึกษาจากรูปธรรมโครงการวิจัยที่เกิดขึ้น นั่นคือ การพิจารณาโครงการวิจัยที่ RC/NODE ได้ให้การสนับสนุนไปแล้ว ว่ามีผลสำเร็จเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด ซึ่งมีประเด็นศึกษาในระดับโครงการวิจัย ได้แก่

1.1 ความร่วมมือ และความทุ่มเทในการทำงานวิจัยของนักวิจัย ทีมงาน และชุมชนโดยรวม

1.2 ผลจากกระบวนการวิจัยและผลสุดท้ายทั้งที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ และเป็นเอกสารรายงานวิจัย

1.3 การขยายผลและการรับใช้ท้องถิ่นหรือรับใช้สังคมโดยรวมของกระบวนการและผลการวิจัย

1.4 การบริหารจัดการโครงการวิจัยที่ลงตัว โปร่งใสและอยู่ภายใต้หลักการใช้งบประมาณ ฯลฯ

2. ศึกษากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัย ตั้งแต่การพัฒนาโครงการวิจัยไปจนถึงการเผยแพร่และขยายผลโครงการวิจัย หรืออาจหมายถึงการบริหารจัดการโครงการวิจัยของ RC/NODE เลยก็ได้ โครงการวิจัยแต่ละโครงการ แต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันในประเด็นศึกษา สภาพพื้นที่และสถานการณ์ปัญหา ความพร้อมและความสนใจของกลุ่มคน ดังนั้นกระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยแต่ละโครงการย่อมมีรายละเอียดและบทเรียนที่แตกต่างกันหรือเหมือนกันในบางเรื่องโดยเฉพาะเรื่องที่ต้องการความชัดเจนร่วมกัน หรือเป็นระเบียบกฎเกณฑ์บางอย่างที่นักวิจัยจำเป็นต้องปฏิบัติ โดยเฉพาะระเบียบการเงินบัญชี เป็นต้น

3. ศึกษาแนวความคิดการมองงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวทางในการทำงาน ว่ามีความชัดเจนมากน้อยเพียงใด ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อและความศรัทธาต่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้ไม่ได้แปลว่าอุดมการณ์อื่นไม่ดี หรือไม่สามารณนำมาใช้พัฒนาท้องถิ่นได้ เพียงแต่เป็นการนิยามความหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่า ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้และใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน

อุดมการณ์วิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้นั้น ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ปัญหาเชิงระบบที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยตลอดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่ผ่านมา รวมถึงการมองแนวทางปลดแอกจากภาวะทุกข์ซ้ำๆของชุมชนท้องถิ่น และรากเหง้าของปัญหาที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ซึ่งในยุคข้อมูลข่าวสารนี้ใครก็สามารถพูดได้เหมือนกัน แต่ในทางปฏิบัติอาจเข้าใจไม่เหมือนกันหรือตีความต่างกัน แต่ท้ายที่สุดต้องให้ความสำคัญกับคนที่ทำกับมือและสรุปบทเรียนจากการปฏิบัติจริงๆ

4. ศึกษาจากการบันทึกกระบวนการทำงานและการสรุปบทเรียน ซึ่งสะท้อนแนวความคิดและการปฏิบัติของ RC/NODE ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ หรือมีความเข้าใจไปในลักษณะใด เพราะบันทึกกระบวนการและผลงานช่วยให้เกิดทักษะการลำดับ การเรียบเรียงข้อมูลของคนทำงานเอง พร้อมๆ กับเป็นการสรุปประเมินผลบทเรียนการทำงานเพื่อปรับปรุงเป็นระยะๆ และเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลผลได้ผลเสียไปในตัวด้วย หรือเป็นการพิจารณาพิจารณาของคนทำงานเองว่า ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องอะไรเป็นหลัก อะไรเป็นประเด็นรอง ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ขณะเดียวกันก็เป็นการให้ความสำคัญกับการบันทึกข้อมูล การเขียนงาน โดยไม่มีข้อสงสัยใดๆ เลย และมีความสำคัญโดยตรงกับวัฒนธรรมการวิจัยด้วย

ผลงานของ RC/NODE ที่มีคุณภาพ ควรเห็นอะไร

สำหรับผลงานของ RC/NODE นั้น โกมล สนั่นก้อง (2551: 49-50) ได้สรุปว่า

1) รูปธรรมโครงการวิจัยที่ประสบผลสำเร็จ จำนวนหนึ่ง ที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างและแหล่งเรียนรู้ได้

- 2) มรรควิธีในการทำงานสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมสนับสนุนโครงการวิจัย
- 3) เห็นผลงานและการพัฒนาระบบการทำงานในแต่ละระยะๆ ที่ก้าวหน้ามากขึ้น ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ
- 4) มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานในระดับพื้นที่เพื่อหนุนเสริมกระบวนการวิจัยและการแก้ปัญหาทั้งในระดับโครงการวิจัยจนถึงระดับพื้นที่
- 5) มีการทำงานอย่างเป็นทีมและประสานศักยภาพระหว่างกันอย่างเหนียวแน่น และดึงศักยภาพภายนอกหนุนเสริมเป็นระยะ
- 6) มีทักษะ องค์ความรู้และภูมิปัญญาว่าด้วยการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและอื่นๆ เพื่อช่วยสนับสนุน การแก้ปัญหาและการทำงานที่มีประสิทธิภาพ
- 7) เห็นคุณค่าและความหมายใหม่ๆ องค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ค้นพบจากการทำงานที่อธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้นในระดับ Node และมีรูปธรรมอธิบายประกอบ และถูกถ่ายทอดออกมาสู่สังคมเป็นระยะๆ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม
- 8) เห็นบทเรียนการทำงานของทีมงาน ทีมวิจัย และชุมชนวิจัย ว่าได้เรียนรู้อะไรจากโครงการวิจัยนี้
- 9) เห็นข้อเสนอแนะต่อการวิจัย และการพัฒนาทั้งในระดับพื้นที่ ชุมชน และท้องถิ่น เพื่อสนองต่อองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานราชการ คนในชุมชนและผู้สนับสนุนทุน
- 10) เห็นการเชื่อมโยงและความร่วมมือ จากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องในชุมชนและท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาร่วมกับนักวิจัย ไม่ว่า ด้านทาง ระหว่างทางและปลายทาง โดยเฉพาะ อปท.และหน่วยงานราชการที่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน
- 11) เห็นมรรควิธีในการนำไปใช้ขยายผลการวิจัยไปสู่พื้นที่อื่นๆ และมีการขยายงานไปสู่หน่วยงานอื่นๆ
- 12) มีการนำเสนอผลงานวิจัยเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการต่างๆ

บทเรียนที่เลี้ยงต่อการสนับสนุนโครงการวิจัย

เส้นทางการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ Node ในช่วงที่ผ่านมาได้สั่งสมประสบการณ์และบทเรียนต่างๆ มากมาย ดังนั้นประสบการณ์และบทเรียนที่ Node ค้นพบจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของเครือข่ายพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเพื่อเป็นแนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิผลยิ่งขึ้นต่อไป ดังนี้

มานพ ช่วยอินทร์ (2551) สรุปไว้ว่า พี่เลี้ยงงานวิจัย ได้เล่าบทเรียนการสนับสนุนโครงการวิจัยในพื้นที่ จังหวัดตรังว่า จากการดูแลโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรี

โครงการสืบสานตำนานตะลึง และ โครงการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนชุมชนบ้านทุ่งไทรงาม ได้แก่

1. ทีมวิจัยที่เป็นคนในชุมชนล้วนๆ จะมีปัญหาในเรื่องการจดบันทึก การเรียบเรียง ควรให้มีพี่เลี้ยงช่วยในการเขียน

2. การยอมรับของชุมชนต่อพี่เลี้ยงที่เป็นคนนอก อย่างโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาลายปักนาหมื่นศรีช่วงแรกการยอมรับอาจารย์สุนทรี สังข์อูยท์ ไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากชุมชนเคยมีบทเรียนกับนักวิชาการที่เข้าไปทำงานกับกลุ่มนี้มาก่อน แต่ด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงทำให้กลุ่มนี้ยอมรับเป็นเพื่อนร่วมงานและทำงานกันอย่างมีความสุขในช่วงหลัง

3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนจะเป็นไปได้ดีหากชุมชนเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นลูกเป็นหลานของชุมชน

4. การทำกิจกรรมโครงการควรทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรทิ้งช่วงนานเกินไป และควรกำหนดร่วมกับชุมชนไม่ใช่กำหนดจากหัวหน้าโครงการคนเดียวเพื่อดึงการมีส่วนร่วม

5. ทีมวิจัยควรมีเวลาให้กับการทำวิจัย ตั้งใจทำงาน เสียสละเพื่อชุมชน มีการปรึกษาหารือกันบ่อยๆ และเปิดใจกว้างยอมรับความคิดเห็นชุมชน รวมทั้งเป็นที่ยอมรับจากชุมชน

บทเรียนที่ผ่านมาทำให้เรียนรู้ว่า ต้องใช้เวลาในการพัฒนาโครงการวิจัยค่อนข้างนาน เพื่อให้เห็นถึงความตั้งใจจริงของทีมงานด้วย ผู้ประสานงานหรือพี่เลี้ยงเองต้องสร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่น คือ อย่าให้ชุมชนวิจยมองว่าผู้ประสานงานหรือพี่เลี้ยงกับชุมชนเป็นเพียงผู้ให้ทุนกับผู้รับทุน แต่ต้องให้เห็นว่าเป็นเพื่อนร่วมงานที่มาร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน เป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ เป็นพวกเดียวกัน เพราะฉะนั้นพี่เลี้ยงต้องทำทุกวิถีทางที่ต้องสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างแนบแน่นกับทุกพื้นที่ที่สนใจงานวิจัยหรือไม่ก็ตาม เพราะสักวันหนึ่งเขาหันมาสนใจแล้วจะง่ายขึ้น และสิ่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับพี่เลี้ยงก็คือบุคลิก และท่าทีต่อชุมชนถึงความน่าเชื่อถือ เพราะบางครั้งการลงชุมชนต้องใช้ตัวช่วยเพื่อสร้างความเชื่อถือนในระยะแรก ๆ

กาญจนา ทองทั่ว (2551) ทำการศึกษาวิจัยชุดนักวิชาการจังหวัดอุบลราชธานี กับบทเรียนการทำงานร่วมกับชุมชนวิจัยที่สำคัญ คือ

1. ต้องรู้ภูมิหลังของทีมวิจัย อาจไม่ต้องรู้จักครบทุกคนในทีม แต่ควรรู้จักภูมิหลังของแกนทีมวิจัยหลักๆ ให้ได้มากที่สุด เพราะจะทำให้ทำงานกับเขาได้ง่ายขึ้น ภายใต้งैื่อนไข ข้อจำกัดต่างๆ ที่แตกต่างกันของแต่ละคนซึ่งตรงกันกับบทสรุปการสังเคราะห์ประสบการณ์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกลุ่มประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ที่สรุปว่า Node จะเป็นฝ่ายทาบทามให้ทีมวิจัยได้ทำงานวิจัย และ Node มักจะรู้ถึงความสามารถและข้อจำกัดของทีมวิจัย ทำให้หนุนเสริมกันได้โดยตรงจุดกว่าที่ไม่เคยร่วมงานกันมาก่อน (วิทยา อภรณ์, 2546: 33)

2. เมื่อต้องการความจริงใจ ก็ต้องไปทำงานด้วยความจริงใจด้วยเช่นกัน พี่เลี้ยงควรเล่าเรื่องของตัวเองให้ทีมวิจัยได้รู้ว่า เราเป็นใคร มาจากไหน เคยทำอะไรมาแล้วบ้าง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3. แนวความคิดต้องตรงกัน คือ ก่อนเริ่มทำงานวิจัย พี่เลี้ยงกับทีมวิจัยต้องทำความเข้าใจโจทย์วิจัย วัตถุประสงค์ และกระบวนการวิจัยให้ตรงกัน เพื่อตรวจสอบแนวคิด ความเข้าใจร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จะได้ไม่หลงทางในการทำวิจัย

4. ชวนคิด ชวนตั้งข้อสังเกต ในการวางแผน สรุปผลการทำกิจกรรมในแต่ละครั้ง พี่เลี้ยงต้องช่วยทำ โดยมีหน้าที่กำหนดประเด็น ตั้งข้อสังเกต ตั้งคำถามให้กับทีมวิจัย เพื่อเป็นการต่อยอดความคิดและฝึกฝนให้ทีมวิจัยรู้จักการจับประเด็น

5. พูดให้น้อย ฟังให้มาก การทำงานวิจัยพี่เลี้ยงต้องระลึกอยู่เสมอว่า นักวิจัยคนนอกอย่าแสดงตนว่าเป็นพระเอกของเรื่อง โดยการคิดเอง พูดเองแทนนักวิจัยทั้งหมด สิ่งนี้จะทำให้นักวิจัยขาดความเชื่อมั่นในตัวเองและยังเป็นการลดบทบาทของทีมวิจัยชาวบ้านลง ทำให้ทีมวิจัยขาดความเชื่อมั่นได้ กลับกัน ถ้าทีมวิจัยได้ลองทำเอง เขาจะมีความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น

6. ทุกคนต้องการการยอมรับ เป็นธรรมชาติของคนที่ต้องการการยอมรับ ทีมนักวิจัยชาวบ้านก็เหมือนกัน พี่เลี้ยงนักวิจัยต้องเข้าใจในจุดนี้และควรยกย่องให้เกียรติกับนักวิจัยชาวบ้าน พี่เลี้ยงต้องคิดดีและมีทัศนคติในเชิงบวกและมองหาจุดดีของนักวิจัยให้ได้ เพื่อบอกกล่าวให้เขาได้รับรู้ ยิ่งถ้าพูดบอกในวงประชุม ก็จะทำให้ นักวิจัยมีความภาคภูมิใจในตัวเอง

7. ไม่มีใครรู้ทุกเรื่อง คำพูดที่ว่า “ยิ่งอ่านมาก ยิ่งคุยกับผู้รู้มาก ก็ยิ่งรู้มาก” เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของพี่เลี้ยงและนักวิจัยทุกคนที่จะต้องมี คือ การแสวงหาความรู้ตลอดเวลา เพราะปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ นั้นไม่หยุดนิ่งและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของพี่เลี้ยงในการสนับสนุนงานวิจัย

การกำหนดบทบาทที่เหมาะสมของ Node จะเกี่ยวกับสภาพความเข้มแข็งของทีมวิจัยและชุมชนวิจัย เนื่องจากต้นทุนพื้นฐานของทีมวิจัยหรือชุมชนวิจัยมีความแตกต่างกันออกไป บางสถานการณ์การใกล้ชิดเกินไปหรือห่างเกินไป หรือทำที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมหรือไม่ของ Node จะมีผลให้ความคืบหน้าของงานวิจัยกลุ่มนี้เกิดขึ้นได้เร็วหรือไม่เร็วเท่าที่ควรก็ได้ (วิทยา อารณ, 2546: 33)

นอกจากนี้ จากการจัดเวที “การสังเคราะห์วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ของ สกว. สำนักงานภาค มีข้อสรุปว่า พี่เลี้ยงและหน่วยงานสนับสนุน ต้องวางแผนแสวงหาความร่วมมือ สร้างพันธมิตรใหม่ พัฒนาศักยภาพชุมชน ตลอดจนควรมีการสังเคราะห์วิธีวิทยา เครื่องมือที่เหมาะสม ใช้งานง่าย จึงต้องได้ เป็นระยะเพื่อให้อธิบายความรู้ภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อและขยายงานที่ง่ายขึ้น (สกว.สำนักงานภาค, 2547)

2.1.3 แนวคิดประสิทธิภาพและตัวชี้วัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ

แนวคิดประสิทธิภาพ (Efficiency)

แสวง รัตนมงคลมาส (2514) ได้ให้ความหมายของประสิทธิภาพไว้ว่าหมายถึงผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุน ซึ่งนอกจากจะหมายถึงผลกำไรและความพึงพอใจของผู้บริหารแล้ว ยังหมายถึงความสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายขององค์กรด้วย

ชุบ กาญจนประกร (2520: 40) ให้ความหมายของคำว่าประสิทธิภาพว่าเป็น แนวความคิดหรือความมุ่งมาดปรารถนาในการบริหารงานในระบบประชาธิปไตย ในอันที่จะทำให้การบริหารราชการได้ผลสูงสุด คู่กับการที่ได้ใช้จ่ายเงินภาษีอากรไปในการบริหารงานของประเทศ และจะต้องก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ประชาชน ซึ่งจากความหมายดังกล่าว ถึงแม้ว่าจะจัดขอบเขตเฉพาะการบริหารงานภาครัฐก็ตาม แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงการเน้นความมีประสิทธิภาพและความพึงพอใจของประชาชน

Taylor (อ้างใน สมนึก ปัญญาสิงห์, 2524: 11) ได้ให้ทัศนะว่า การบริหารงานมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่ต้องการให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างประหยัด มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ปัจจัยสำคัญของการบริหารงานต้องประกอบด้วยคน เงิน วัสดุสิ่งของและการจัดการที่ดี ในบรรดาปัจจัยเหล่านี้ “คน” นับว่ามีความสำคัญที่สุด ความสำเร็จต่างๆของหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ความสามารถของผู้ปฏิบัติงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และ David กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ ที่สามารถชักจูงให้ผู้ร่วมงานกันอย่างมีผลดี ถ้าขาดความสัมพันธ์กันแล้วจะทำให้องค์การบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ

Simon (อ้างใน เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์, 2536: 19) มองว่างานใดจะมีประสิทธิภาพสูงสุดนั้นสามารถพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (input) กับผลผลิต (output) ที่ได้รับออกมา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการพิจารณาจากผลผลิตลบด้วยปัจจัยนำเข้านั่นเอง ซึ่งถ้าเป็นเรื่องของการบริหารงานภาครัฐก็ต้องนำมาบวกด้วยความพึงพอใจ ของประชาชนผู้รับบริการ ซึ่งอาจเขียนเป็นสูตรได้ ดังนี้

$$E = (O - I) + S$$

โดยที่

E คือ	ประสิทธิภาพของงาน (efficiency)
O คือ	ผลผลิตหรือผลงานที่ได้รับออกมา (output)
I คือ	ปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรที่ใส่เข้าไป (input)
S คือ	ความพึงพอใจในผลงานที่ออกมา (satisfaction)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการวัดความมีประสิทธิภาพอาจสรุปได้เป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1. การวัดประสิทธิภาพที่มุ่งพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างผลผลิตหรือผลงานที่เกิดขึ้น (output) กับปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรที่ใช้ (input) ซึ่งเป็นการวัดตามแนววัตถุดิบซึ่งวัดได้จากผู้ให้บริการโดยตรง

2. การวัดประสิทธิภาพ ที่มุ่งพิจารณาเปรียบเทียบกับความพึงพอใจของผู้รับบริการ ซึ่งเป็นการวัดตามแนวอัตวิสัยซึ่งวัดได้จากผู้รับบริการโดยตรง นอกจากนี้อาจจะวัดได้จากการสับดับรับฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์โดยทั่วไป เช่น ไม่มีหนังสือร้องเรียน ร้องทุกข์ หรือปรากฏตามหนังสือพิมพ์หรือบัตรสนเท่ห์ ผู้รับบริการไม่เสียเงินพิเศษหรือค่าตอบแทนใดๆ นอกเหนือจากค่าธรรมเนียมที่ระบุไว้ตามกฎหมาย หรือระเบียบของทางราชการรวมถึงการไม่มีการเดินขบวนประท้วงขับไล่ หรือมีการชุมนุมเกี่ยวกับเรื่องการให้บริการของเขตเป็นต้น

นันทา สารทอง (2547) ให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้

ประสิทธิภาพ หมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่มวลชนผู้ และได้รับผลกำไรจากผลการปฏิบัติงานนั้น

ประสิทธิภาพ หมายถึง สัดส่วนระหว่างการลงทุนลงแรงไป เพื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กับผลที่ได้รับจากการลงทุน (a ratio between input and output) ซึ่งหมายถึงความพยายามกับผลลัพธ์หรือระหว่างรายรับกับรายจ่าย ซึ่งในทางสังคมศาสตร์ไม่สามารถจะวัดประสิทธิภาพสมบูรณ์ (absolute efficiency) ได้ แต่ต้องวัดประสิทธิภาพในเชิงเปรียบเทียบ (relative efficiency)

ประสิทธิภาพ หมายถึง ความพร้อมและความสามารถในการปฏิบัติงานให้สำเร็จ หรือการปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การนำเอาปัจจัยในการจัดการมาดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายต่างๆ ขององค์การ ผู้บริหารมุ่งพยายามสร้างผลสำเร็จในการจัดการให้เกิดขึ้น 2 ทางคือ ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ที่เป็นเครื่องมือใช้วัดความสำเร็จของกิจการ และได้ให้ความหมายของประสิทธิภาพคือ การสามารถสร้างผลสำเร็จออกมา โดยที่ได้ผลงานที่มีคุณค่าสูงกว่าทรัพยากรที่ใช้ไปหรือพูดง่ายๆ คือ การวัดอัตราส่วนของรายได้ต่อค่าใช้จ่ายนั่นเอง

ดังนั้น อาจกล่าวสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพ คือ ความสามารถในการสร้างงานให้เกิดผลสำเร็จ โดยการเปรียบเทียบกับทรัพยากรที่ใช้ไปกับผลที่ได้จากการทำงาน ซึ่งผลการทำงานที่มี ประสิทธิภาพจะต้องได้ผลงานที่มีคุณค่าสูงกว่าทรัพยากรที่ใช้ไป หากมองในระดับองค์กร ประสิทธิภาพในการทำงานก็คือ การดำเนินงานต่างๆ ตามภารกิจหน้าที่ขององค์การให้ราบรื่น ที่สุด ใช้ทรัพยากรและกำลังคนอย่างคุ้มค่าที่สุด ประหยัดที่สุด ทั้งเวลา ทรัพยากร และกำลังคน โดยให้สูญเปล่าน้อยที่สุด และหากมองในระดับบุคคล ประสิทธิภาพในการทำงานก็คือ บุคคลที่ ปฏิบัติงานตรงกับความสามารถ (หรือพัฒนาความสามารถให้สูงพอในการทำงาน) ใช้กลวิธีหรือ

เทคนิคการทำงานที่เอาชนะอุปสรรค เกิดความราบรื่นในการทำงาน มีกลวิธีหรือเทคนิคที่จะทำงานได้มาก สิ้นเปลืองทุน พลังงาน และเวลาที่ใช้ก็น้อย บังเกิดความสุข ความพอใจในการทำงาน รวมถึงความพอใจที่จะเพิ่มพูนคุณภาพและปริมาณงาน คิดค้น คิดแปลงวิธีการให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เสมอ ไม่หยุดนิ่ง ไม่ทำงานแบบชั่งกะตาย จำใจทำ

ตัวชี้วัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ

หากจะถามว่าโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพนั้น “จะดูจากอะไร” และ “จะวัดได้อย่างไร” นั้น ที่ผ่านมา สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้พัฒนาเกณฑ์ในการคัดเลือกโครงการวิจัยเด่น โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ไว้ดังนี้

1. เป็นโครงการวิจัยที่มีกระบวนการวิจัยที่ชัดเจน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ
2. ผลการวิจัยสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือหาทางออกให้แก่ชุมชนได้
3. เกิดผลกระทบ (impact) ที่เป็นรูปธรรม เช่น เกิดเครือข่าย เกิดกลไกการทำงาน หรือองค์ความรู้ที่นำไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นได้ หรือมีการขยายผลสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นต้น
4. มีการพัฒนาคน หรือสร้างคน ให้เป็นผู้คิด วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลในการตัดสินใจ
5. มีทีมวิจัยที่สามารถนำเสนอกระบวนการวิจัย และผลจากการศึกษาวิจัยสู่สาธารณะได้ (เนื่องจากโครงการที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องมีการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน)

นับถึงปี พ.ศ. 2550 สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีโครงการวิจัยที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นโครงการวิจัยเด่น รวมทั้ง 4 ภูมิภาคแล้วจำนวน 38 โครงการ เป็นโครงการวิจัยที่อยู่ภายใต้การดูแลของ RC/NODE ภาคอีสาน จำนวน 7 โครงการ และ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีการพัฒนาปรับปรุงเกณฑ์ในการคัดเลือกโครงการวิจัยเด่นใหม่ ในปี พ.ศ. 2548 ดังนี้

1. ทีมวิจัยสามารถสื่อสารกับสาธารณะได้
2. เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: ใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหามีกิจกรรมที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำ และนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจ
3. เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปธรรม
 - 3.1 หน่วยงานต่างๆ มาสนับสนุนต่อเนื่องในพื้นที่
 - 3.2 ได้องค์ความรู้ในการแก้ปัญหา
 - 3.3 เกิดกลุ่ม / กลไกในการแก้ปัญหต่อเนื่อง
 - 3.4 เกิดการเปลี่ยนวิธีคิด / วิธีทำงานในทีมวิจัยหรือผู้เกี่ยวข้อง

4. มีการขยายผล

- 4.1 เป็นแหล่งเรียนรู้ / ศึกษาดูงาน
- 4.2 เกิดเครือข่ายนอกพื้นที่-ต่างอำเภอ
- 4.3 มีการใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาอื่น

5. ด้านอื่นๆ เช่น

- 5.1 หน่วยงานเชื่อมต่อในระดับนโยบาย
- 5.2 ลักษณะเฉพาะพื้นที่
- 5.3 อยู่ในกระแสสังคมเป็นที่สนใจของสื่อมวลชน

โกมล สนั่นก้อง (2551: 49) กล่าวว่าผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีคุณสมบัติที่ดี ดังนี้

- 1) ประวัติศาสตร์ชุมชนว่ามีความเป็นมาตามยุคสมัยอย่างไร
- 2) บริบทชุมชนที่แวดล้อมเรื่องราวและประเด็นศึกษาทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ รวมถึงข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่เป้าหมาย
- 3) เห็นพัฒนาการปัญหา, กลุ่มปัญหาว่า ดำรงอยู่อย่างไร เป็นปัญหาอย่างไร ส่งผลกระทบอะไรบ้าง ที่ทำให้พวกเขาเดือดร้อน มีทุกข์และเห็นความพยายามแก้ปัญหาแล้วบางอย่าง แต่ แก้ไม่ได้หรือได้ส่วนหนึ่งที่ต้องการพัฒนาเพิ่ม
- 4) มีการเก็บข้อมูลจากหลากหลายวิธีในประเด็นศึกษาเดียวกัน (เรื่องเดียวแต่เก็บข้อมูลหลายวิธี) เพื่อตรวจสอบและเพิ่มเติมความลึกของข้อมูล
- 5) มีการเก็บข้อมูลจากหลายกลุ่มคนที่แตกต่างกันอย่างน้อย 3 กลุ่มในเรื่องเดียวกัน เพื่อตรวจสอบความเหมือน ความต่างและเหตุผลกำกับหรือที่มาของความคิดเห็นนั้น
- 6) องค์กรความรู้และภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา เรื่องนั้นถูกศึกษารวบรวมและนำมาประยุกต์ใช้ต่อการแก้ปัญหาจริง และเห็นรูปธรรมการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะสำเร็จหรือล้มเหลวก็สามารถอธิบายผลได้ว่าเป็นอย่างนั้นเพราะอะไร
- 7) เห็นคุณค่าและความหมายใหม่ๆ องค์กรความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหา และอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนของเขาและรูปธรรมประกอบการอธิบายหรือให้เห็นภาพชัดเจน
- 8) เห็นบทเรียนการทำงานของทีมวิจัย ชุมชนวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ว่าได้เรียนรู้อะไรจากการวิจัยในครั้งนี้
- 9) เห็นข้อเสนอแนะต่อการวิจัย และการพัฒนาทั้งในระดับพื้นที่ ชุมชน และท้องถิ่น เพื่อสนองต่อองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานราชการ คนในชุมชนและผู้สนับสนุนทุน
- 10) เห็นการเชื่อมโยงและความร่วมมือ จากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องในชุมชนและท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาเรื่องนั้น ไม่ว่า ต้นทาง ระหว่างทาง และปลายทาง โดยเฉพาะ อปท.และหน่วยงานราชการที่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน

11) เห็นมรรควิธีในการนำไปใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาชุมชนของคนทำงานวิจัยและชุมชนวิจัย นั่นคือ เห็นแนวทางและรูปแบบวิธีการแก้ปัญหา

12) ข้อมูลอื่นๆ เช่น ภาพประกอบ ประวัตินักวิจัยและเอกสารอ้างอิง ก็จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในระบบงานวิจัยมากขึ้น รวมถึง กรอบคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้หากจำเป็นต้องใช้

นอกจากนี้ ผลสรุปจากการดำเนินงานโครงการวิจัยเด่น ปี 2545-2546 จากการจัดเวทีสังเคราะห์ความรู้โครงการวิจัยเด่นผ่านมุมมอง “คนทำวิจัย” ของ สกว.สำนักงานภาค เมื่อวันที่ 17-18 ธันวาคม 2547 ได้ข้อสรุปดังนี้

1. ความรู้จากงานวิจัยถูกนำไปใช้ประโยชน์ เช่น มีการนำประวัติศาสตร์แม่เจ้าอยู่หัวไปใช้เปิดงานแข่งขันกีฬา ระดับจังหวัด มีการนำเอาองค์ความรู้ชนมพื้นบ้านและกสิกรรมไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ฯลฯ

2. เกิดการสร้างความสัมพันธ์อันดีในทีมวิจัย สามารถพัฒนาการทำงานเป็นทีมได้เป็นอย่างดี

3. สร้างพลัง ในการดำเนินงานต่างๆของชุมชนวิจัยร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การบูรณะรูปปั้นแม่เจ้าอยู่หัว ชุมชนน้ำพองร่วมกันรณรงค์ไม่กินของดิบ งดเหล้าและบุหรี่ในการจัดประเพณีและเกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน ฯลฯ

4. หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในชุมชนให้การยอมรับ เอาเป็นแบบอย่าง และร่วมสนับสนุนงบประมาณการทำกิจกรรมพัฒนาของโครงการวิจัย

5. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย เช่น รองอธิบดีกรมชลประทานให้สร้างประตูน้ำในแบบของชาวบ้าน ผ่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม

6. มีการปรับใช้กระบวนการวิจัยในการทำงานอื่นๆของหมู่บ้าน เช่น กองทุนหมู่บ้าน, สวัสดิการชุมชน, การบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ ฯลฯ

7. บทพิสูจน์และก่อให้เกิดความภาคภูมิใจว่า “ชาวบ้านสามารถทำวิจัยได้”

ปัจจัยที่ทำให้โครงการวิจัยมีประสิทธิภาพ

การประมวลความคิดเห็นของทีมวิจัยโครงการเด่นจากการจัดเวทีสังเคราะห์ความรู้โครงการวิจัยเด่นผ่านมุมมอง “คนทำวิจัย” ของ สกว.สำนักงานภาค เมื่อวันที่ 17-18 ธันวาคม 2547 ได้ข้อสรุปด้านปัจจัยความสำเร็จของโครงการดังนี้

1. ชุมชนให้ความสำคัญกับปัญหาของตนเอง และร่วมมือกันในการแก้ปัญหานั้นๆขอตัวเอง

2. มีพี่เลี้ยงที่ดี ให้คำปรึกษาได้ตลอด เกษะถนัดพื้นที่ หนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง

3. มีการบริหารจัดการทีมวิจัยที่ดี จัดสรรคนให้เหมาะกับงานและใช้เครื่องมือวิจัยที่เหมาะสม
4. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหา
5. การประสานงาน และมีความสัมพันธ์ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้เกิดการสานต่องาน เช่น กรมปศุสัตว์ ผู้อำนวยการโรงเรียน ฯลฯ
6. การมีนักวิชาการมาหนุนช่วย อาทิ ทีมมหาวิทยาลัยมหิดลมาช่วยพัฒนาระบบตัวเขียน เป็นต้น

วิทยา อารณ (2546: 33) ได้สรุปผลการสังเคราะห์ประสบการณ์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลุ่มประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ในด้านของกลุ่มโครงการวิจัยที่ประสบความสำเร็จสูงหลายด้านว่า จุดเด่นของการขับเคลื่อนของงานวิจัยกลุ่มนี้ คือ การวิจัยที่เกิดจากความต้องการอย่างแรงกล้าของคนในชุมชน การมีทีมวิจัยที่มีการจัดโครงสร้างการดำเนินงานวิจัย ให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งในทีมวิจัยและชุมชน การมีหัวหน้าโครงการที่มีจิตสาธารณะ เปิดกว้าง มีแนวคิดและทักษะในงานวิจัยและพัฒนาชุมชนสูงจะทำให้งานสำเร็จได้ ทีมวิจัยกลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการวิจัยมากกว่าเนื้อหา หัวหน้าโครงการวิจัยกริชรามันถึงกับบอกว่า “การวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือ วิถีชีวิต”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าบทบาทที่เลี้ยงนั้นมีมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อความสำเร็จของโครงการวิจัย นอกจากปัจจัยของทีมวิจัยและศักยภาพของพื้นที่เองแล้ว เนื่องจากบทบาทของพี่เลี้ยงต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับกระบวนการวิจัยของโครงการเกือบทุกส่วน ตั้งแต่การสร้างทีมวิจัย การเสริมการเรียนรู้ของทีมวิจัย การพัฒนาทักษะเครื่องมือในการวิจัย ตลอดจนการต่อยอดงานและเชื่อมประสานกับหน่วยงาน องค์กรภาคีต่างๆที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนโครงการวิจัยทั้งในระดับชุมชนวิจัยและนโยบาย รวมไปถึงการสร้างพื้นที่ในการสื่อสารและเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับต่างๆอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นบทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยงงานวิจัยที่ต้องทำอย่างจริงจังและต่อเนื่องเพื่อให้เกิดโครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ สามารถแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

2.1.4 ทฤษฎีการเรียนรู้

นักจิตวิทยามีทัศนะเรื่องการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ (สังคอุทรานันท์, 2527: 129-143) คือ

1. กลุ่มทฤษฎีการวางเงื่อนไข (conditioning theories) หรือ กลุ่มพฤติกรรมนิยม (behaviorism)
2. กลุ่มทฤษฎีปัญญา (cognitive theories)

ในแต่ละกลุ่มมีทฤษฎีการเรียนรู้หลายทฤษฎี สำหรับทฤษฎีที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ และสามารถนำหลักการแนวความคิดมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารการพัฒนาของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

Bandura (อ้างใน อรุณ รักธรรม, 2537: 140-141) อธิบายว่า บุคคลจะเกิดเรียนรู้ โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น (observational learning) ใน 2 ลักษณะคือ

1. การเลียนแบบพฤติกรรม (imitation) คือ บุคคลมีการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ โดยการสังเกตพฤติกรรมผู้อื่นแล้วทำตาม

2. การเรียนรู้ผลพฤติกรรม (vicarious learning) คือ บุคคลเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น และเข้าใจในผลที่บุคคลนั้นได้รับจากพฤติกรรมของเขา

นอกจากนี้ Bandura อธิบายว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นจะเกิดขึ้นได้ดีหกมีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

1. ความสนใจ (attention) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ ผู้เรียนต้องมีความสนใจ สังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ (model) เสียก่อน

2. ความใส่ใจในการสังเกตจดจำ (retention) การเลียนแบบพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้เรียนสามารถสังเกตจดจำรายละเอียดพฤติกรรมของตัวแบบได้

3. ผลของการฝึกหัด (production) เมื่อผู้เรียนจดจำพฤติกรรมได้ ก็จะมีการฝึกหัดทำจนกว่าจะได้ดีเหมือนตัวแบบ ในระหว่างการฝึกหัดผู้เรียนควรได้รับทราบผลของการกระทำ และการทำให้กำลังใจจนกว่าเขาจะทำได้ดี

4. การจูงใจ (motivation) เพื่อให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจที่จะมีพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ จึงต้องมีการเสริมแรงเช่น การชมเชยผู้เรียน เพื่อบูชาใจให้เขาทำดียิ่งขึ้น และเป็นการจูงใจผู้อื่นให้ตั้งใจเรียนมากขึ้นด้วย

หลักการที่ควรเน้นในการเรียนรู้

จากแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วสามารถสรุปหลักการที่ควรเน้นในการเรียนรู้ เพื่อยึดถือเป็นหลักในการพัฒนาบุคคล ได้ดังนี้

1. การเรียนรู้เป็นกิจกรรมในตนเอง (learning is a self activity) การสะสมความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) และทัศนคติ (attitude) เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน สามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้โดยตัวผู้เรียนเอง ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จึงแตกต่างกันไปตามตัว

ผู้เรียนแต่ละคน นักพัฒนาบุคคลจึงต้องตระหนักถึงความแตกต่างในของตัวบุคคล (individuality) ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2. บุคคลมีการเรียนรู้ในอัตราที่แตกต่างกัน (we learn at different rates)
3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องอยู่เสมอ (learning is a continuing and a continual process) เป็นกระบวนการอันยาวนานตลอดชีวิต
4. การเรียนรู้มีผลมาจากการเร้าความรู้สึก (learning results from stimulation to the senses) ต้องใช้ความรู้สึกในการรับรู้ทุกทาง
5. การเสริมแรงบวกจะช่วยให้เพิ่มการเรียนรู้ (positive reinforcement enhances learning) หากมีการเสริมแรงบวกจะทำให้บุคคลกระทำสิ่งนั้นซ้ำๆ อีก
6. บุคคลจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดโดยการกระทำ (we learn best by doing) จึงควรใช้การฝึกอบรมในสถานการณ์จริง
7. การเรียนรู้ที่ดีที่สุดต้องเรียนรู้จากส่วนรวมมาสู่ส่วนย่อย และกลับไปสู่ส่วนรวมอีก (whole-part-whole learning is best) หมายความว่าในการเรียนรู้ควรจัดการฝึกอบรม โดยเริ่มจากภาพรวม หรืองานรวมทั้งหมดก่อน แล้วจึงกระจายแยกไปที่ละส่วนของงานย่อย

การศึกษาและจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

เนื่องจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในวัยผู้ใหญ่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน ในกระบวนการฝึกอบรมจึงต้องคำนึงถึงการจัดการศึกษาและจิตวิทยาของผู้ใหญ่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในกระบวนการเรียนรู้

ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่

การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง การศึกษาที่จัดให้ประชาชนวัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน โดยกำหนดการให้การศึกษาที่มีกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นขั้นตอน เพื่อสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความซาบซึ้ง เจตคติ และเพื่อให้เข้าใจและสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองและของชุมชนได้ (Liveright, 1968: 8) หรือ การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กระบวนการซึ่งผู้ใหญ่พยายามที่จะปรับปรุงตนเองและสังคม โดยการเพิ่มพูนทักษะความรู้ และความสามารถ เพื่อปฏิบัติตนในอันที่จะแก้ไขปัญหาชีวิต และเป็นกระบวนการซึ่งบุคคล กลุ่มคน หรือสถาบันต่างๆ จัดขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่ได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ (นิภา ทองไทย, 2525: 49)

ความต้องการและลักษณะของผู้ใหญ่

วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ (2527: 133-134) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ (adults) ต้องการเรียนรู้สิ่งที่มีประโยชน์ ต้องการมีส่วนร่วมในการคิดตัดสินใจ และการกระทำ ต้องการนักส่งเสริมหรือครูที่มีความสามารถ ต้องการวิธีส่งเสริมที่มีประสิทธิภาพ และต้องการประสบการณ์ทางสังคมที่ดี ส่วนลักษณะของผู้ใหญ่นั้น Knowles (อ้างใน สุนทร โคตรบรรเทา, 2523: 101-103) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นๆ ที่ผู้ใหญ่แตกต่างจากเด็กและมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้ 4 ประการ คือ

1. การเข้าใจตนเอง ผู้ใหญ่จะต้องมีฐานะใหม่ในสายตาของตนเองและผู้อื่นว่าเป็นผู้รู้จักเหตุผล และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองและนำตนเองได้ และต้องการให้คนอื่นเห็นว่าเขานำตนเองได้ด้วย ดังนั้นผู้ใหญ่ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อตนด้วยความยกย่องนับถือ ไม่ต้องการให้ใครมองตนว่าเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ต้องการเป็นตัวของตัวเองและเป็นผู้มีอิสรภาพ
2. ประสบการณ์ ผู้ใหญ่มีประสบการณ์หลายด้านและหลายอย่างที่สะสมมาตั้งแต่เด็ก ความแตกต่างระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กในเรื่องประสบการณ์นี้ มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ จึงเป็นแหล่งวิทยาการสำคัญในการเรียนรู้ สามารถเชื่อมประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ แล้วเกิดความรู้ใหม่ได้ แต่ในขณะเดียวกันผู้ใหญ่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่ายๆ
3. ความพร้อมในการเรียน ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดีที่สุด ถ้าได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์และมีความจำเป็นต้องรู้
4. การเห็นคุณค่าของเวลา ผู้ใหญ่จะเรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้ทันที หรือส่วนใหญ่ผู้ใหญ่เรียนเพื่อนำความรู้ไปแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน หรือนำเรื่องปัญหา

จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นผลจากการที่ได้ผ่านประสบการณ์และผลแห่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นทำให้บุคคลนั้นกระทำต่อสถานการณ์อื่นใดในภายหลัง แตกต่างจากที่เคยกระทำมาก่อนหน้านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมในตัวผู้เรียน หรือ ผู้เข้าฝึกอบรมนั้น จะเปลี่ยนทั้งในด้านสมอง ได้แก่ ความคิด การหาเหตุผล การแก้ปัญหาและหลักการดำเนินชีวิตต่างๆ รวมถึงความเข้าใจและรู้จักใช้หลักการดังกล่าวให้สอดคล้องกับประสบการณ์ใหม่ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านร่างกาย ได้แก่ การใช้วัยต่างๆ ของร่างกายได้ดีขึ้น (อุทัย หิรัญโต, 2525: 196) ส่วนการเรียนรู้ตามคำจำกัดความเชิงปฏิบัติการ วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ (2537: 138) ให้ไว้ว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการซึ่งบุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยผ่านกิจกรรมของตนเอง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้เขาจะรู้สึกคิดและกระทำที่แตกต่างไปจากเดิมเพราะความสนใจ ทักษะความสามารถ ความเข้าใจ เจตคติ

และความนิยมชมชื่นของเขาได้เปลี่ยนแปลงไป ผลการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องสังเกตได้จากภายนอกเสมอไป แต่อย่างไรก็ดีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อบุคลิกภาพโดยส่วนรวมของบุคคล

หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ (2537: 140-146) ได้เสนอหลักการเรียนรู้ที่สำคัญ ที่จะช่วยให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ

1. สอนในสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ
2. สอนตรงกับสิ่งที่ผู้เรียนต้องการ
3. กระตุ้นความคิด
4. การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน
5. การได้รับรางวัลตอบแทน

สำหรับ อุทัย หิรัญโต (2525: 202-204) ได้เสนอหลักการฝึกอบรมผู้ใหญ่ไว้ 8 ประการ คือ

1. เรียนเมื่อเขาต้องการจะเรียน ในการฝึกอบรมจึงควรให้เขามีความต้องการที่จะรับการฝึกอบรม โดยการยั่วยุหรือกระตุ้นจากภายนอก หรือโดยวิธีการสำรวจความต้องการของเขา
2. เรียนเฉพาะสิ่งที่เขามีความจำเป็นจะต้องเรียน ผู้ใหญ่เรียนเพื่อต้องการนำไปปฏิบัติ และจะเรียนได้ดีเมื่อเห็นว่าจะใช้ประโยชน์ได้โดยตรงต่อตัวเขา
3. เรียนรู้โดยการกระทำ การให้ความรู้ผู้ใหญ่หรือคำชานาญใดๆ ต้องให้เขาเรียนโดยการปฏิบัติทดลองทำ (learning by doing) หรือการเรียนรู้ด้วยการกระทำด้วยตัวของเขาเองหรือการเรียนรู้เป็นกลุ่ม
4. เรียนรู้จากปัญหาและปัญหาเหล่านี้จะต้องเป็นความจริง
5. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะต้องสัมพันธ์และสามารถเข้ากันได้กับความรู้สึก หรือประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้เขาปรับความรู้ใหม่กับความรู้เก่าลงรูปเดียวกัน
6. เรียนได้ดียิ่งในบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่เป็นกันเอง
7. การสอนควรใช้วิธีการหลายๆ อย่าง
8. เรียนโดยการแนะแนวไม่ใช่การสอนหรือคะแนน

Thorndike, Voreson และ Linderman (อ้างใน สมคิด เมตไตรพันธุ์, 2530: 84) ได้ให้ข้อสรุปเป็นขั้นพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ดังนี้

1. ความต้องการและความสนใจ ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากว่าตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา

2. สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน ดังนั้นการจัดหน่วยการเรียนการสอนที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ควรยึดสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่เป็นหลักสำคัญ ไม่ใช่ตัวเนื้อหาวิชา

3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้นวิธีการหลักสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ คือการวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียดว่ามีส่วนไหนของประสบการณ์ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้บ้าง แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง ความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของผู้ใหญ่ การมีความรู้สึกต้องการที่จะสามารถนำตนเองได้ เพราะฉะนั้นบทบาทของครูจึงควรอยู่ในกระบวนการสืบหาหรือค้นหาคำตอบร่วมกับผู้เรียนมากกว่าทำหน้าที่ส่งผ่านหรือเป็นสื่อสำหรับความรู้ แล้วทำหน้าที่ประเมินผลว่าเขาคล้อยตามหรือไม่เพียงเท่านั้น

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละบุคคลเมื่อมีอายุเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นการสอนผู้ใหญ่จะต้องจัดเตรียมการในด้านนี้อย่างดีพอ เช่น รูปแบบการเรียนการสอน เวลา สถานที่ และความสามารถในการเรียนรู้ ควรให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคลด้วย

จากความหมายการศึกษาและจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มักจะเห็นว่า การจัดการศึกษาให้ผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากเด็กทั้งในด้านกระบวนการและเทคนิควิธีการสอน ดังนั้นในการฝึกอบรมผู้ดำเนินการฝึกอบรม หรือผู้รับผิดชอบในการดำเนินการฝึกอบรมต้องตระหนักและคำนึงถึงหลักการดังกล่าว สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นี้

1. การให้ความไว้วางใจและเคารพยกย่องผู้เรียน
2. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
3. เนื้อหาวิชา สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ใหญ่ และสามารถนำผลจากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้

4. สนองความต้องการ ความสนใจ และมีประโยชน์โดยตรงต่อผู้เรียน
5. ให้เรียนรู้จากปัญหาที่ผู้เรียนประสบอยู่
6. ใช้ประสบการณ์ของผู้เรียนเพื่อเป็นฐานในการเรียนรู้สิ่งใหม่
7. เรียนรู้โดยการกระทำ เห็นของจริง หรือจัดประสบการณ์ตรง
8. เรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมทั้งด้านร่างกาย ความคิด จินตนาการ และความเข้าใจ
9. ใช้เทคนิคการสอนหลายๆ วิธี และสื่อประกอบที่เหมาะสม
10. มีการประเมินผลและแจ้งผลให้ผู้เรียนทราบ

2.2 กรอบความคิดในการวิจัย (Conceptual Framework of the Research)

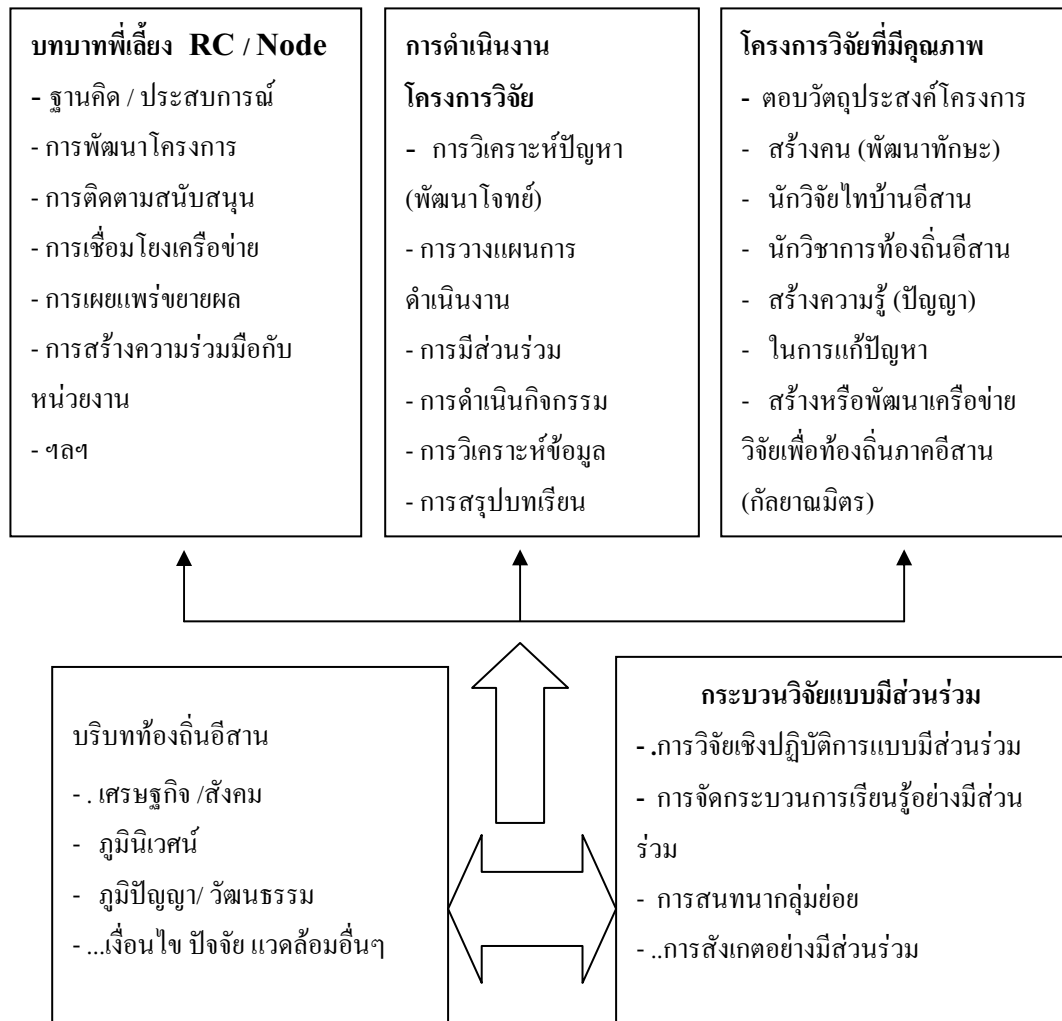
จากการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกิดขึ้นจากการที่ สกว. พบว่า ที่ผ่านมามีความรู้ กับ การพัฒนา หรือ “นักวิจัย” กับ “นักพัฒนา” มักมีช่องว่างทำให้ไม่ไปด้วยกัน และชาวบ้าน มักถูกอ้างว่า เป็นเป้าหมายในการวิจัยและการพัฒนามาโดยตลอด อีกทั้งไม่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในทางความคิด การตัดสินใจ ตลอดจนการดำเนินงานวิจัย การวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมุ่งให้เกิดความเชื่อมโยงกันระหว่าง ปัญญา (นักวิจัย) และพัฒนา (นักพัฒนา) โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่ขั้นตัดสินใจ และดำเนินการสร้างความรู้ เพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ และเรียนรู้จากงานวิจัยด้วยการปฏิบัติจริง เพื่อแก้ปัญหาของตัวเอง

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยที่เน้น “กระบวนการเรียนรู้” ในฐานะ “เครื่องมือ” ที่จะเพิ่มพลังของชุมชนท้องถิ่นในการร่วมกันจัดการชีวิตของตัวเอง อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมพลังให้กับชุมชน จึงเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน และเพื่อชาวบ้านในฐานะ “คนใน” ที่อยู่กับปัญหา ให้ร่วมมือกับนักพัฒนา นักวิชาการ ข้าราชการในฐานะ “คนนอก” มาร่วมวิจัยในฐานะที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในเชิงบทบาทหน้าที่ตามโครงสร้างของชุมชนท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัจจุบันหลายฝ่ายมีความเห็นตรงกันว่า ถึงเวลาที่จะต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พัฒนาด้วยการเป็นนักวิจัย (นักพัฒนา) เพื่อท้องถิ่น และเห็นว่าสิ่งที่จะต้องฝ่าข้ามไปคือ แนวคิดงานวิจัยกระแสหลักที่ยังครอบงำอยู่ และสภาพความพร้อมของชุมชนที่เอื้อต่อการทำวิจัยก็แตกต่างกัน จึงถือเป็นสิ่งใหม่ที่ต้องค้นหาว่า ภายใต้ความแตกต่างหลากหลายของสภาพภูมินิเวศน์ และวัฒนธรรม และภายใต้เงื่อนไขบางประการในสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น นโยบายของรัฐ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ต่างๆเหล่านี้ ล้วนเป็นความท้าทายของนักบริหารงานวิจัยมืออาชีพ ที่ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งขึ้นและเรียกว่า พี่เลี้ยงวิจัย (RC) หรือ NODE ต้องสามารถวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ (ภาคอีสาน) ว่าเป็นอย่างไรบ้าง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัย ให้เกิดประสิทธิภาพให้มากที่สุด ทั้งนี้ พี่เลี้ยงต้องอาศัยการสรุปบทเรียนและการปรับตัวในการบริหารจัดการโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขปัจจัยต่างๆที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงงานวิจัยภาคอีสานให้เกิดประสิทธิภาพ จึงเกิดขึ้น โดยเน้นการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนจากกลุ่มคนต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวิจัย (ชาวบ้าน) พี่เลี้ยงงานวิจัย (RC/ Node) ผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษาตลอดจนกลุ่มคนอื่นๆในชุมชนที่มีส่วนได้ ส่วนเสียกับงานวิจัย เพื่อร่วมกันสรุปบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและแนวทางการสนับสนุนโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงงานวิจัยภาคอีสาน โดย

การสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของพี่เลี้ยงและกลุ่มคนต่างๆที่เกี่ยวข้องใน เพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการสนับสนุนของพี่เลี้ยงที่จะสร้างให้เกิดโครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพของชุมชนท้องถิ่นอีสานเพื่อแก้ปัญหาชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต



ภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา โดยมีเป้าหมายของการวิจัยอยู่ที่การพัฒนากระบวนการสนับสนุนของพี่เลี้ยงที่จะสร้างให้เกิดโครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพของชุมชนท้องถิ่นอีสานเพื่อแก้ปัญหาชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญ โดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวิจัย (ชาวบ้าน) พี่เลี้ยงงานวิจัย (RC/ Node) ผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษา จะเป็นผู้วิจัยหลัก ซึ่งจะได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการร่วมกระบวนการวิจัย ส่วนนักวิจัยจะเป็นผู้ร่วมกระบวนการเรียนรู้, คอยกระตุ้นและเป็นผู้เรียบเรียงข้อมูลผลการวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการดำเนินงานวิจัย โดยมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน มีดังนี้

- 3.1.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR)
- 3.1.2 การจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม (participatory learning process)
- 3.1.3 การสนทนากลุ่มย่อย
- 3.1.4 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation)

3.2 สถานที่ดำเนินงาน

3.3 ประชากรศึกษา

3.4 กิจกรรมการถอดบทเรียน

- 3.4.1 กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ
- 3.4.2 กิจกรรมถอดบทเรียนกระบวนการสนับสนุนของ RC / Node

3.5 เวทีนำเสนอผลการวิจัย

3.6 การเขียนรายงานวิจัย

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน มีดังนี้

3.1.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

(Participatory Action Research: PAR)

เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยใช้กำหนดกรอบในการดำเนินงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทุกขั้นตอน ตั้งแต่ การวิเคราะห์สภาพปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผนการปฏิบัติงาน การดำเนินงานวิจัย การวิเคราะห์และสรุปบทเรียนผลการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิด

ความเข้าใจเป้าหมายของการวิจัยร่วมกัน โดยผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจและร่วมประเมินผลในทุกขั้นตอน ซึ่งทุกขั้นตอนผู้เกี่ยวข้องจะมีส่วนร่วม โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม บางขั้นตอนอาจใช้วิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมด้วย

3.1.2 การจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

(Participatory Learning Process)

เป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้เข้าร่วม ได้แก่ ทีมวิจัยโครงการเด่น-ดี ทีมพี่เลี้ยง RC/ Node และทีมถอดบทเรียน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น เปิดใจเรียนรู้ร่วมกัน และลงมือทำ ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนเองอย่างเต็มที่ รวมไปถึงการให้ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการวิจัยในแต่ละขั้นตอนด้วย เช่น กระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียน เทคนิคการตั้งคำถาม การจับประเด็นและเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งระดับโครงการวิจัยและระดับการสนับสนุนของ RC/ Node โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมกัน 3 ช่วง ดังนี้

- 1) ช่วงก่อนการลงพื้นที่ถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยคุณภาพ โดยมีเป้าหมาย เพื่อร่วมคัดกรองโครงการวิจัยต้นแบบในการถอดบทเรียนและเพื่อเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น การประสานทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการ การเตรียมสถานที่ อาหาร ที่พัก และเวลาในการประชุม รวมไปถึงการเตรียมประเด็นที่สำคัญๆ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ให้พี่เลี้ยงช่วยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและจุดเด่นของโครงการ และบทเรียนที่สำคัญจากโครงการวิจัย เป็นต้น
- 2) ช่วงระหว่างการลงพื้นที่ถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ ได้มีการประชุมร่วมกับ RC/ Node ที่ร่วมเรียนรู้เพื่อกำหนดประเด็นในการถอดบทเรียนร่วมกันในด้านการบริหารจัดการโครงการวิจัย โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผนการวิจัย การดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปบทเรียนการทำงาน การเขียนรายงานและการเผยแพร่ผลการวิจัย เป็นต้น
- 3) ช่วงหลังถอดบทเรียน เป็นการสรุปประเมินองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ร่วมกันโดยมีกระบวนการที่สำคัญ คือ เชิญที่ปรึกษาช่วยประมวลผลข้อมูลทั้งหมด และสรุปนำเสนอภาพรวมให้กับโครงการวิจัย และ Node ได้ทบทวนและเรียนรู้ร่วมกันอีกครั้ง จากนั้นให้ทีมพี่เลี้ยง (Node) ที่สนับสนุนโครงการเด่น-ดี ช่วยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ระหว่างนี้เปิดให้โอกาสให้ผู้เข้าร่วมทุกคน (Node) ที่มาเรียนรู้ได้ช่วยให้ข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนด้วยกัน และก่อนปิดเวทีจะขอให้ทีมวิจัยเด่น-ดี ช่วยให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดเวทีถอดบทเรียน และทีมถอดบทเรียนกล่าวปิดการ

ประชุมพร้อมกับแจกแบบประเมินผลการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนให้กับ พี่เลี้ยง (Node) ที่เข้าร่วมทั้งหมด

หมายเหตุ : กระบวนการถอดบทเรียน RC/ Node ต้นแบบทั้ง 8 แห่ง นั้นใช้กระบวนการเรียนรู้ในแบบเดียวกันกับกระบวนการถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัย แต่อาจมีข้อแตกต่างกันในด้านประเด็นและกรอบคำถามในการถอดบทเรียน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การดำเนินงานทั้งเชิงพื้นที่และประเด็น การพัฒนาโครงการวิจัย การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย (การทบทวนเป้าหมาย การพัฒนาทักษะ การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน การวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ) การเชื่อมโยงเครือข่าย การเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน การเผยแพร่และขยายผลการวิจัย และการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน ฯลฯ

3.1.3 การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

วัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลในเชิงลึกในแต่ละประเด็นที่เกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละกลุ่ม และเพื่อเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการตรวจสอบข้อมูลก่อนที่จะได้ผลสรุปร่วมกัน นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามประสบการณ์กันด้วย เช่น การเก็บข้อมูลบริบทชุมชนของโครงการวิจัยและ RC/ Node การเก็บข้อมูลฐานคิด ภูมิหลัง และประสบการณ์ของทีมวิจัยและ RC/ Node

3.1.4 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรมนั้นๆด้วย โดยผู้เกี่ยวข้องอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ อาทิ การร่วมประชุมในเวทีถอดบทเรียนโครงการวิจัยในพื้นที่ๆ Node จัดขึ้น การเข้าร่วมประชุมเวทีนำเสนอผลการวิจัยทั้งรายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการทั้งในวงกินข้าว วงกาแฟและหลังการประชุมในวาระต่างๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องการเก็บข้อมูลบางประเด็นเพิ่มเติมอย่างธรรมชาติเพื่อให้ได้ข้อมูลตามความเป็นมามากที่สุด (บุญสม วราเอกศิริ, ม.ป.พ.: 69) เช่น การเก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอน, การเก็บข้อมูลทัศนคติต่อบทบาทการสนับสนุนงาน รวมไปถึงเทคนิคทักษะที่สำคัญต่อการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย และการทำงานร่วมกันในทีม RC/ Node ฯลฯ

3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย (Locale of Study)

พื้นที่การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสาน ที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 13 จังหวัดในภาคอีสาน ซึ่งอยู่ภายใต้กลไกที่ปรึกษางานวิจัย (RC) และหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับพื้นที่ (Node) จำนวน 18 แห่ง

3.3 ประชากรในการวิจัย (The Population)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการสรุปบทเรียน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 โครงการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่

กลุ่มโครงการวิจัยเด่น จำนวน 10 โครงการ คือ

- 1) โครงการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี (ปี 2546)

หมายเหตุ : ยังไม่มี Node (นักวิจัยเป็นนักพัฒนาและนักวิชาการอิสระ)

- 2) โครงการศึกษารูปแบบการเลี้ยงโค-กระบือที่เหมาะสมกับพื้นที่ป่าทาม ตำบลคอนแวนต์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ (ปี 2547)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node หุ่นกลาร้องไห้ (นักวิจัยเป็นนักพัฒนา)

- 3) โครงการการเพิ่มประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน บ้านคอนยูง ตำบลมะขามใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (ปี 2548)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของพี่เลี้ยง คุณกาญจนา ทองทั่ว (นักวิจัยเป็นนักพัฒนา)

- 4) โครงการจัดการขยะมูลฝอยบ้านเมืองบัวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด (ปี 2548)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node หุ่นกลาร้องไห้ (นักวิจัยเป็นครู)

- 5) โครงการศึกษาและพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเด็กที่มีความสามารถและพฤติกรรมเรียนที่ต่างกัน กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านคูเมือง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี (ปี 2550)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ ชุดโครงการนักวิชาการ จ.อุบลราชธานี๑ (นักวิจัยเป็นอาจารย์)

- 6) โครงการศึกษารูปแบบการจัดการน้ำ กรณีบ้านผาชัน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (ปี 2550)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node อุบลราชธานี (นักวิจัยเป็นครู)

- 7) โครงการบูรณปฏิสังขรณ์เจ้าพระมหาธาตุของชุมชนบ้านธาตุและเทศบาลตำบลแสนสุข จ.อุบลราชธานี (ปี 2551 ชุดนักวิชาการ๑อุบลราชธานีทั้งชุด)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ ชุดโครงการนักวิชาการ จ.อุบลราชธานี๑ (นักวิจัยเป็นอาจารย์)

- 8) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ภาษา,ตำนาน,ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการละเล่นพื้นบ้านญ้อ บ้านท่าขอนยาง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (ปี 2552)

- 9) โครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นเครือข่ายตลาดสีเขียวอย่างมีส่วนร่วม (ปี 2552)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ชุมนักวิชาการฯ มหาสารคาม (นักวิจัยเป็นอาจารย์)

- 10) โครงการชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง (ปี 2553)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ชุมนักวิชาการฯ มหาสารคาม (นักวิจัยเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุข)

กลุ่มโครงการวิจัยดี จำนวน 10 โครงการ ดังนี้

- 1) โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ตำนานเมืองโกสุมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมจังหวัดมหาสารคาม

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ชุมนักวิชาการฯ มหาสารคาม (นักวิจัยเป็นอาจารย์)

- 2) กระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติการทำเกษตร ไปสู่แนวทางการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลหนองตอกเป็น อำเภอเกษตรปลอด จังหวัดกาฬสินธุ์

- 3) การศึกษาพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านเพื่อการขยายผลผลิตข้าวในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พื้นที่บ้านกุดหิน บ้านก้ามแมด บ้านโนนยาง ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ชุมนักวิชาการฯ มหาสารคาม (นักวิจัยเป็นอดีตนายก อบต.และเป็นแกนนำชาวบ้าน)

- 4) รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูคุณค่าของภาษาผู้ไท บ้านกุดดอแก่น-แดนสามัคคี ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

- 5) สวนหลังบ้าน: วิธีการพึ่งพาตนเองของคนผู้ไท

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ชุมนักวิชาการฯ มหาสารคาม (นักวิจัยเป็นอาจารย์และแกนนำชาวบ้าน)

- 6) การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำโพงตอนกลางเพื่อฟื้นฟูแหล่งอาหารและรายได้

- 7) รูปแบบการจัดการวิถีสวนชุมชนของชาวนาเพื่อการพึ่งตนเองตามวิถีธรรมชาติ

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ชุมนักวิชาการฯ มหาสารคาม (นักวิจัยเป็นแกนนำชาวบ้าน)

- 8) การศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านชาดตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node อุบลราชธานี (นักวิจัยเป็นแกนนำชาวบ้าน)

- 9) โครงการวิจัยการจัดการน้ำระบบย่อยโดยองค์กรชุมชนกรณีศึกษาภูเขาติ่ม
อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ (ปี 2547)

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ท่งกุลาร้องไห้ (นักวิจัยเป็นนักพัฒนา)

- 10) การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางสติปัญญาฐานสู่การ
ปรับเปลี่ยนคุณค่าภายในตัวเองของเยาวชน โรงเรียนยโสธรพิทยาคม

หมายเหตุ : ภายใต้การสนับสนุนของ Node ชุดเด็กและเยาวชนฯ จ.ยโสธร (นักวิจัยเป็น
เจ้าหน้าที่สาธารณสุข)

หมายเหตุ : ได้มีการคัดโครงการวิจัยออก 1 เรื่อง คือ “โครงการศึกษาพันธุ์พืชและการ
ฟื้นตัวระบบนิเวศน์ป่าทาม/ป่ารอยต่อในเขตป่าชุมชน ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ”
เนื่องจากช่วงระยะเวลาการสังเคราะห์โครงการนั้น พบว่า โครงการดังกล่าวยังไม่ได้ดำเนินการปิด
โครงการอย่างสมบูรณ์ (อยู่ระหว่างการจัดทำรายงาน จ.สมบูรณ์)

กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มที่ท่าบอบาทในการสนับสนุนโครงการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ
กลุ่ม RC/ Node ต้นแบบที่สนับสนุนโครงการวิจัยคุณภาพ มีทั้งหมด 8 แห่ง ได้แก่

- 1) ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัด
มหาสารคาม ได้แก่ อาจารย์ชูศักดิ์ สุทธิสา, คุณภาสกร บัวศรี, คุณอรุณวดี
หงส์อุดร และคุณพัชรี บุญเฉลียว
- 2) ชุดโครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อ
พัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ คุณกาญจนา ทองทั่ว, คุณชุติมา
จันทร์มณี และคุณศักดา จำปาตะ
- 3) ชุดโครงการยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสาน
ตอนกลาง ได้แก่ คุณสุเมธ ปานจำลอง, คุณพรพิตร คลังภูเขียว และ คุณชัย
สิทธิ์ แนวน้อย
- 4) ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
จังหวัดยโสธร ได้แก่ คุณพินิจ คาคพันโน, คุณพนมวรรณ คาคพันโนและคุณ
วสุธิดา ไชยสำแดง
- 5) ชุดโครงการหนุนเสริมและติดตามโครงการชุดกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัด
กาฬสินธุ์ ได้แก่ คุณปาริชาติ หาญไชยนะ, คุณปริยวรณ์ การวิทย์ และ คุณ
สุภาวดี มีสิทธิ์

- 6) ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ และเศรษฐกิจท้องถิ่น จังหวัดยโสธร ได้แก่ นิรัตน์ ศรีธานี และ คุณวิมลศิริ สอรัญ
- 7) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.อุบลราชธานี ได้แก่ คุณมัสยา คำแหง, คุณสุกัญญา นามแก้ว และ คุณทัฬห ไชยนาเขียว
- 8) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้

กลุ่ม RC/ Node และผู้สนใจอื่นๆ ที่ร่วมเรียนรู้ในกระบวนการถอดบทเรียน มีจำนวน 8 แห่ง ได้แก่

- 1) ชุดโครงการ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี ได้แก่ คุณพัชรินทร์ บัวลอย และ คุณ วิสาขมาส เหมิกะ
- 2) ชุดโครงการ สนับสนุนการวิจัยและขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสุรินทร์ ได้แก่ คุณอภิรักษ์ บุญทอง, คุณเชษฐา สง่าพันธ์, คุณคารารัตน์และคุณณัฐกานต์
- 3) ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอำนาจเจริญ ปีที่ 2 ได้แก่ คุณวิไลลักษณ์ เกศกุล
- 4) ชุดโครงการพัฒนา หนุนเสริม และถอดบทเรียนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย ปีที่ 3 ได้แก่ คุณ ยุทธนา วงศ์โสภณ และ คุณชนิษฐา พลชา
- 5) ชุดโครงการ ติดตามสนับสนุนกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ปี 2553 ได้แก่ คุณฤทธิชัย ภูตะวัน
- 6) ชุดบริหารโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงการวิจัยท้องถิ่นจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ คุณพัชรภรณ์ ชนกันฑารักษ์ และ คุณถวิล ตรีวรปรัชญ์
- 7) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหนองบัวลำภู การวิจัยชุดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและเด็กเยาวชน ได้แก่ คุณภิกขุ หัสสา
- 8) ผู้สนใจอื่นๆ ได้แก่ กลุ่มนักศึกษา CBMAG ได้แก่ คุณอภิณญา ผาณิบุศย์ วรรณญา พูลธรรมและคุณแหวด สุวรรณรินทร์

3.4 กระบวนการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม

3.4.1 กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

- 1) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ Node อุบลราชธานี

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2552

จำนวนโครงการวิจัย 2 โครงการ ได้แก่

1. โครงการศึกษารูปแบบการจัดการน้ำ กรณีบ้านผาชัน อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี โดยมี คุณกล พรหมสำลี เป็นหัวหน้าโครงการ
2. โครงการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมบ้านหาด จ.อุบลราชธานี โดยมี คุณอำนาจ วงศ์ละคร เป็นหัวหน้าโครงการ

ทีมที่เลี้ยงต้นแบบ ได้แก่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.อุบลราชธานี

ทีมที่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่ ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร

2) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของชุดนักวิชาการ จ.อุบลราชธานี

วันที่ 27-28 กุมภาพันธ์ 2552

จำนวนโครงการ 4 โครงการ ได้แก่

1. โครงการศึกษาและพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเหมาะกับเด็กที่มีความสามารถและพฤติกรรมเรียนที่ต่างกัน กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านคูเมือง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี โดยมี คุณชญาดา คานวงศ์ เป็นหัวหน้าโครงการ
2. โครงการบูรณปฏิสังขรณ์เจ้าพระมหาธาตุของชุมชนบ้านธาตุและเทศบาลตำบลแสนสุข จ.อุบลราชธานี โดยมี คุณนายชัช ชรัญญชัย และ นายวสิน โกมุต เป็นหัวหน้าโครงการ
3. โครงการการเพิ่มประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน บ้านดอนยาง ตำบลมะขามใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมี คุณพรณพิมล ครั่งพิบูลย์ เป็นหัวหน้าโครงการ
4. โครงการ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์บ้านวังอ้อ ต.หัวดอน อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี โดยมี คุณกาญจนา ทองทั่ว เป็นหัวหน้าโครงการ

ทีมที่เลี้ยงต้นแบบ ได้แก่ ชุดโครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

ทีมที่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่

1. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหนองบัวลำภู การวิจัยชุดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเด็กเยาวชน
2. ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอำนาจเจริญ ปีที่ 2
3. ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร

3) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของชุดผู้ไทฯ จังหวัดกาฬสินธุ์

วันที่ 1 มีนาคม 2552

จำนวนโครงการ 2 โครงการ ได้แก่

1. โครงการสร้างรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูคุณค่าของภาษาผู้ไท จ.กาฬสินธุ์ โดยมี คุณพิชชา อุทโท เป็นหัวหน้าโครงการ
2. โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านม่วงไข่ จ.กาฬสินธุ์ โดยมี คุณกนกนาถ โพธิ์สัย เป็นหัวหน้าโครงการ

ทีมพี่เลี้ยงต้นแบบ ชุดโครงการหนุนเสริมและติดตามโครงการชุดกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

จังหวัดกาฬสินธุ์

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้

1. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหนองบัวลำภู การวิจัยชุดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเด็กเยาวชน
2. ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม

4) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของชุดนักวิชาการ จ.มหาสารคาม

วันที่ 28 มีนาคม 2552

จำนวนโครงการ 1 โครงการ ได้แก่

1. การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ภาษา ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการละเล่นพื้นบ้านญ้อ บ้านท่าขอนยาง จ.มหาสารคาม โดยมี คุณบัญญัติ สาลี เป็นหัวหน้าโครงการ

ทีมพี่เลี้ยงต้นแบบ ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จังหวัดมหาสารคาม โดยมีทีมนักศึกษา CBMAG เข้าร่วมเรียนรู้

5) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของชุดนักวิชาการ จ.มหาสารคาม

วันที่ 29 มีนาคม 2552

จำนวนโครงการ 2 โครงการ ได้แก่

1. โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ตำนานเมืองโกสุมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมจังหวัดมหาสารคาม โดยมี คุณนารัตน์ ปรีสุทธีวุฒิพร เป็นหัวหน้าโครงการ
2. โครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นเครือข่ายตลาดสี่

เขียวอย่างมีส่วนร่วม โดยมี คุณกนกพร รัตนสุธีระกุล เป็นหัวหน้าโครงการ
ทีมพี่เลี้ยงต้นแบบ ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จังหวัดมหาสารคาม

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่

1. ชุดบริหารโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงการวิจัยท้องถิ่นจังหวัดนครราชสีมา
2. ชุดโครงการ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี
3. นักศึกษา CBMAG

6) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของชุดเกษตรกรกรรมยั่งยืน ภาค

อีสานตอนกลาง

วันที่ 1 เมษายน 2552

จำนวนโครงการ 1 โครงการ ได้แก่

1. โครงการกระบวนการขยายแนวคิดระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง บ้านหนองตอกแป้น จ.มหาสารคาม โดยมี คุณทรงเดช ก้อนวิมล เป็นหัวหน้าโครงการ

ทีมพี่เลี้ยงต้นแบบ ได้แก่ ชุดโครงการยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนใน

ภาคอีสานตอนกลาง

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้

1. ชุดโครงการ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี
2. นักศึกษา CBMAG

7) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของชุดเด็กและเยาวชน จังหวัด

ยโสธร

วันที่ 9 เมษายน 2552

จำนวนโครงการ 2 โครงการ ได้แก่

1. โครงการชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง โดยมี คุณนรรธฐิยา ผลขาว เป็นหัวหน้าโครงการ
2. โครงการกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดปฏิฐานสู่การปรับเปลี่ยนคุณค่าภายในตัวเองของเยาวชน โดยมี คุณจรรยา ดวงแก้ว เป็นหัวหน้าโครงการ

**ทีมที่เลี้ยงต้นแบบ ได้แก่ ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้
ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร**

ทีมที่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ไม่มี มีแต่ทีมนักศึกษา CBMAG

8) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ Node ทุ่งกุลาร้องไห้

วันที่ 10 - 11 เมษายน 2552

จำนวนโครงการ 4 โครงการ ได้แก่

1. โครงการศึกษาพันธุ์พืชและการฟื้นตัวระบบนิเวศน์ป่าทาม/ป่ารอยต่อในเขตป่า
ชุมชน ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ โดยมีคุณไพฑูรย์ โถทอง เป็น
หัวหน้าโครงการ
2. โครงการจัดการขยะมูลฝอยบ้านเมืองบัวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเมือง
บัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมี คุณไพจิตร วสันตเสนานนท์
เป็นหัวหน้าโครงการ
3. โครงการวิจัยการจัดการน้ำระบบย่อยโดยองค์กรชุมชนกรณีศึกษาภูคาคิม
อำเภอรัตนบุรีจังหวัดสุรินทร์ โดยมี คุณรุ่งวิจิต คำงาม เป็นหัวหน้าโครงการ
4. โครงการศึกษารูปแบบการเลี้ยงโค – กระบือที่เหมาะสมกับพื้นที่ป่าทาม ตำบล
ดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ โดยมี คุณบุญมี โสภักดิ์ เป็นหัวหน้า
โครงการ

ทีมที่เลี้ยงต้นแบบ ได้แก่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้

ทีมที่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่

1. ชุดโครงการ สนับสนุนการวิจัยและขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสุรินทร์
2. ชุดโครงการ ติดตามสนับสนุนกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่
จังหวัดบุรีรัมย์ ปี 2553
3. นักศึกษา CBMAG
4. ชุดโครงการพัฒนา หนุนเสริม และถอดบทเรียนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย
5. ชุดโครงการ ที่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัด
อุดรธานี

**9) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร**

วันที่ 23 มีนาคม 2553

จำนวนโครงการ 2 โครงการ ได้แก่

1. โครงการ การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลำนํ้าโพงตอนกลางเพื่อฟื้นฟูแหล่งอาหารและรายได้ โดยมี คุณปรีดี ศรีวะอุไร เป็นหัวหน้าโครงการ
2. รูปแบบการจัดการวิทยุชุมชนของชาวนาเพื่อการพึ่งตนเองตามวิถีธรรมชาติ โดยมี นิคม เพชรผา เป็นหัวหน้าโครงการ

10) กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ ชุดโครงการยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสานตอนกลาง

วันที่ 26 มีนาคม 2553

จำนวนโครงการ 1 โครงการ ได้แก่

1. โครงการ การศึกษาพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านเพื่อการขยายผลผลิตข้าวในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พื้นที่บ้านกุดหิน บ้านกำแมด บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยมี คุณดาวเรือง พิษผล เป็นหัวหน้าโครงการ

3.4.2 กิจกรรมถอดบทเรียนกระบวนการสนับสนุนของ RC / Node

1) กิจกรรมถอดบทเรียน ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กเยาวชน จังหวัดยโสธร

วันที่ 11 มิถุนายน 2552

ทีมที่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ไม่มีเนื่องจากติดภาระกิจการพัฒนาโครงการวิจัย ช่วงปลายปีงบประมาณของ ปี 2552

2) กิจกรรมถอดบทเรียน ชุดโครงการยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสานตอนกลาง

วันที่ 18 มิถุนายน 2552 (เช้า)

ทีมที่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่

1. ชุดโครงการ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี
2. ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร
3. ชุดโครงการพัฒนา หนุนเสริม และถอดบทเรียนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย

3) กิจกรรมถอดบทเรียน ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดมหาสารคาม

วันที่ 18 มิถุนายน 2552 (บ่าย)

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่

1. ชุดโครงการ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี
2. ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร
3. ชุดโครงการพัฒนา หนุนเสริม และถอดบทเรียนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย

4) กิจกรรมถอดบทเรียน ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทุ่งกุลาร้องไห้

วันที่ 27 มิถุนายน 2552

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ไม่มีเนื่องจากติดภาระกิจการปรับแผนงานโครงการของพี่เลี้ยง
ส่ง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในช่วงปรับแผนงบประมาณของ ปี 2552

5) กิจกรรมถอดบทเรียน ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่ 29 มิถุนายน 2552

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่

1. ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร
2. ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอำนาจเจริญ ปีที่ 2
3. ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร
4. ชุดโครงการ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี
5. ชุดโครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
6. ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม

6) กิจกรรมถอดบทเรียน ชุดโครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่ 30 มิถุนายน 2552

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ได้แก่

1. ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร
2. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
3. ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร
4. ชุดโครงการ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี
5. ชุดโครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
6. ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม

7) กิจกรรมถอดบทเรียน ชุดโครงการหนุนเสริมและติดตามโครงการชุดกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

วันที่ 24 มีนาคม 2553

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ไม่มีเนื่องจากทีมวิจัยไม่ได้ประสานงานให้ทราบ เพราะเห็นว่า RC ส่วนใหญ่ติดภารกิจในการพัฒนาโครงการส่ง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

8) กิจกรรมถอดบทเรียน ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร

วันที่ 27 มีนาคม 2553

ทีมพี่เลี้ยงร่วมเรียนรู้ ไม่มีเนื่องจากทีมวิจัยไม่ได้ประสานงาน เนื่องจากเห็นว่า RC ส่วนใหญ่ติดภารกิจในการพัฒนาโครงการส่ง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.5 เวทีนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย

ชื่อ เวทีประชุม RC ภาคอีสาน ครั้งที่ 3 ประจำปี 2553

วันที่ 15-16 มิถุนายน 2553

สถานที่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ผู้เข้าร่วมประชุม กลุ่ม RC/Node ภาคอีสาน ประมาณ 50 คน

เป้าหมาย เพื่อนำเสนอผลการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดของโครงการให้กับ เครือข่าย RC/Node ภาคอีสาน ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และเพื่อ

เพิ่มเติมข้อมูลที่ตกหล่นหรือแก้ไขข้อมูลที่ผิดพลาดร่วมกัน รวมไปถึงการรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้รายงานมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผลการดำเนินงาน

RC/Node และ ผู้ทรงคุณวุฒิของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม สรุปได้ดังนี้

1. เพิ่มการเปรียบเทียบผลการศึกษากับกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ Review มา
2. เครื่องมือที่เหมาะสมในการทำวิจัยแต่ละประเด็นให้สำเร็จ
3. แทรกคำพูดหรือความคิดเห็นจากทีมวิจัยที่ได้สัมภาษณ์มา
4. บทเรียนที่สำคัญ รวมไปถึงแนวทางในการแก้ไขทั้งของ โครงการวิจัยและ Node
5. การสร้างความรู้ใหม่จากฐานราก
6. เสนอให้มีการวิจัยต่อเนื่องในประเด็น การถอดบทเรียนโครงการที่ไม่สำเร็จ และการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่ปิดโครงการไปแล้ว ว่าเกิดผลกระทบ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างต่อชุมชนท้องถิ่นอีสาน

3.6 การเขียนรายงานวิจัย

นักวิจัยหลัก (หัวหน้าโครงการ) เป็นผู้รวบรวมเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเบื้องต้นทั้งระดับโครงการวิจัยและระดับ Node จากแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ อ่านจากรายงานความก้าวหน้า, รายงานฉบับสมบูรณ์ และหนังสือชุดประสบการณ์ (เล่มเล็ก) เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลของโครงการวิจัย
2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนทั้งระดับโครงการวิจัยและระดับ Node โดยการถอดเทป และทำการสรุปข้อมูลในประเด็นที่สำคัญๆตามกรอบวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจากข้อ 1 และ 2 ร่วมกับที่ปรึกษา (คุณโกมล สนั่นก้อง) โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับโครงการวิจัยรายโครงการ และ ราย Node 2) ระดับภาพรวมทั้งหมดของโครงการวิจัยและ Node
4. ปรับแก้รายงานตามข้อเสนอแนะที่ได้จากเวที RC ภาคอีสาน เพื่อให้รายงานมีความสมบูรณ์และตอบตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการดำเนินงานโครงการ “กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาคอีสาน” รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี 6 เดือน (มกราคม 2552 – 31 กรกฎาคม 2553) ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ

1. เพื่อถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพให้กับ RC / Node ภาคอีสาน
3. เพื่อศึกษากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพ ให้กับ RC / Node ทีมวิจัยพบว่า การปฏิบัติการถอดบทเรียนโครงการวิจัยดังกล่าวร่วมกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 ระดับ คือ ระดับโครงการวิจัยและระดับพี่เลี้ยง RC/NODE สามารถดำเนินงานได้อย่างมีส่วนร่วม โดยได้รับความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดีในทุกขั้นตอนของกิจกรรม ซึ่ง คณะนักวิจัยได้ทำการสรุปรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้ เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

4.1 บทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

- 4.1.1 ระดับโครงการวิจัยรายโครงการ
- 4.1.2 ระดับภาพรวมของโครงการวิจัย

4.2 กระบวนการถอดบทเรียนและกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

- 4.2.1 ระดับโครงการวิจัย
- 4.2.2 ระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node)
- 4.2.3 ระดับการวิเคราะห์ข้อมูล

4.3 การเรียนรู้ของ RC / Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

4.4 กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

- 4.4.1 ระดับ Node ราย Node
- 4.4.2 ระดับภาพรวม Node

4.1 บทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน

บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

4.1.1 บทเรียนระดับโครงการวิจัยแต่ละโครงการ

ทีมวิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการอ่านรายงานความก้าวหน้า รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์ รายงานชุดประสบการณ์ (หนังสือเล่มเล็ก) และ การลงพื้นที่ถอดบทเรียน โครงการวิจัยทั้งหมด จำนวน 20 โครงการ มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ชุดความรู้บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพในแต่ละโครงการ ดังต่อไปนี้

1. โครงการ รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอ เชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. โจทย์วิจัยเกิดจากความต้องการของคนในชุมชน (กลุ่มคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน บ้านวังอ้อ) ที่อยากเผยแพร่และนำเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ทำไว้ดีแล้ว มาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ทั้งนี้เพื่อ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ป่าสู่ภายนอกและเป็นการสร้างรายได้เพิ่มอีกทางหนึ่ง
2. ประกอบกับมีนักวิจัยคนนอก (คุณกาญจนา ทองทั่ว) ซึ่งเคยทำงานกับชุมชนนี้มานาน เห็นพัฒนาการและเห็นศักยภาพในการอนุรักษ์ป่า จึงร่วมผลักดันให้มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยนำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เข้ามาผสมผสานอย่างลงตัว และอาสาเข้ามาทำงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยชาวบ้าน
3. มีแกนนำชาวบ้านที่เข้มแข็ง และเสียสละ สามารถบริหารจัดการสมาชิก ทีมงานได้เป็นอย่างดี ประสานงานกับทุกฝ่ายได้ (คุณสิงหา)
4. มีทีมนักวิจัยชุมชนที่ร่วมมือกัน ขยันขันแข็งในการทำวิจัย และคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ที่อยากจะทำงานนี้อย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว และเป็นนักเรียนรู้ มีความตั้งใจสูง และมีความรับผิดชอบต่อชุมชน
5. การศึกษาดูงานรูปธรรม ความสำเร็จในการบริหารงานวิจัยของโครงการ “ขยะเมืองบัวฯ” และโครงการ “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวบ้านโคกโก่งฯ) เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้นักวิจัยทบทวนและวางแผนการทำงานของทีมงานได้ชัดเจนมากขึ้น
6. การสรุปบทเรียนการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของทีมวิจัย เป็นเรื่องที่

สำคัญที่ทำให้ทีมงานได้เห็นพัฒนาการ ความสำเร็จและปัญหา อุปสรรคต่างๆ ทำให้กลุ่มได้มีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนแผนงานต่างๆ วิธีการดำเนินงานให้เหมาะสมเป็นระยะๆ

7. การทดลองนำเที่ยว โดยการประเมินร่วมกับคนนอกทั้ง 3 ครั้ง เป็นกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มได้เห็นข้อบกพร่องของตนเอง รวมถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งทีมวิจัยได้นำมาพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อไป

8. การพัฒนาและกำหนดฐานการเรียนรู้ที่หมู่บ้านและป่าชุมชน ได้ออกแบบตามศักยภาพ บนฐานความรู้ประสบการณ์จริงผ่านประวัติศาสตร์ของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และทรัพยากรในชุมชน ซึ่งสามารถนำมากำหนดเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวได้อย่างลงตัว (ได้ทั้งเนื้อหาสาระและความเพลิดเพลิน)

9. การนำวัฒนธรรมชุมชน เข้ามาผสมผสานในการจัดการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และสร้างความอบอุ่น ประทับใจและสร้างความเป็นกันเองให้กับนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างความสุข ความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนด้วย

10. ความโปร่งใสในการบริหารจัดการการเงิน บัญชี โดยที่หัวหน้าโครงการไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเงิน เพียงแต่ช่วยวางแผนและควบคุม ติดตามการใช้จ่ายเงินให้ถูกต้องเท่านั้น ขณะที่กลุ่มได้จัดตั้งคนมาดูแลที่ไว้วางใจได้โดยเฉพาะ

11. อุศมการณ์และแนวคิดการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์และชุมชนวังอ้อ แม้จะทำเรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งเกี่ยวข้องกับรายได้จากตัวเงินโดยตรง แต่กลุ่มก็ไม่ได้ให้ความสำคัญ แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้โดยพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ทำเพื่อต้องการสร้างสำนึกและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ป่า ให้กับคนในชุมชนและคนภายนอก” เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด

12. ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือทั้ง ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. ผู้ช่วย ฯลฯ ให้ความสำคัญและร่วมมือในการทำงานขึ้นนี้ รวมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ที่คนในชุมชนให้การเคารพนับถือ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์

13. การจัดสรรและการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมทั้ง ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับชุมชน ซึ่งมีกฎระเบียบต่างๆ ที่ผ่านการมีส่วนร่วม คัดสินใจร่วมของคนในชุมชน

14. การหนุนให้เยาวชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ในบาทมัลลเทศก์น้อย และการสร้างนักอนุรักษ์รุ่นเยาว์ นับว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2. โครงการ การศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเด็กที่มีความสามารถและพฤติกรรมเรียนที่แตกต่างกัน : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านครูเมือง (อ่อนอนุเคราะห์) อ. วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. โจทย์วิจัยเป็นเรื่องที่ครูและคนในชุมชนอยากทำจริงๆ คือ ปัญหาเด็กดื้อกัน เด็กติดยาเสพติด เพราะเป็นปัญหาที่เห็นได้ชัดและพวกเขาอยากเห็นเด็กเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น
2. เป็นความร่วมมือของคน 4 ฝ่าย คือ อาจารย์มหาวิทยาลัย ครูในโรงเรียน นักเรียนและชุมชน ซึ่งมีความสนใจตรงกัน เห็นปัญหาร่วมกันและลงมือทำด้วยกันอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้งานนี้ก้าวหน้า
3. ความสัมพันธ์แบบพี่น้อง เพื่อน และลูกหลาน จึงทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบง่าย สะดวกและเป็นกันเอง ไม่เครียด
4. กระบวนการคิด การวางแผน การวิเคราะห์ สรุปผลในแต่ละขั้นตอน ต้องดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติและมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แสวงหาคิดกันอย่างเต็มที่ นักวิชาการเองก็ไม่ยึดเยียดความคิด ความรู้ที่ตัวเองมีให้กับวง
5. แบ่งบทบาทกันทำงานตามความถนัดของแต่ละคนแต่ละฝ่าย ไม่มีผู้นำเดี่ยว ทุกคนมีความสำคัญเท่าๆกันเพราะเป็นปัญหาและความต้องการของทุกคน
6. ผู้บริหารโรงเรียน (ผอ.) เป็นนักวิจัยโดยตรงเห็นปัญหา เห็นความสำคัญและมุ่งมั่นในการทำงานพร้อมกับมีนโยบายให้ครูและนักเรียนร่วมทำงานนี้อย่างเต็มกำลัง
7. ผู้ปกครอง กรรมการชุมชน กรรมการโรงเรียนก็เห็นปัญหา เห็นความสำคัญของการทำงานเพื่อแก้ปัญหา พร้อมรับบทบาทหน้าที่ที่ทีมมอบหมายให้ เพื่อหนุนการแก้ปัญหา
8. เปิดโอกาสให้พูดคุยกันบ่อยๆทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อันสะท้อนถึงความจริงใจและจริงจังที่จะแก้ปัญหา เป็นเรื่องสำคัญในการสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองเด็ก ผ่านการให้แสดงความคิดเห็น บทเรียน ข้อค้นพบ ข้อสงสัยสับสนประชุมกันมากขึ้น แล้วให้กระบวนการเวทีเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจร่วม ทำให้เกิดความไว้วางใจกันตามมา และเกิดความร่วมมือในเรื่องอื่นๆด้วย
9. ผู้นำเป็นแบบอย่าง ผอ.ในฐานะผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน การคิด การวิเคราะห์และการสร้างการมีส่วนร่วม ทำให้ผู้ร่วมงาน ร่วมกระบวนการทุกคนมั่นใจ เชื่อใจและสนุกกับการทำงาน

10. ทำงานร่วมกันด้วย “กติการ่วม” เพื่อชี้ให้เกิดระเบียบวิจัยและงานมีเป้าหมายร่วม ไม่ได้ทำตามอำเภอใจของแต่ละคน
11. องค์ความรู้จากวิทยากรภายนอกที่มาเติมเต็มเป็นระยะ เป็นขวัญและกำลังใจที่สำคัญให้กับทีมงาน ที่จะทำให้งานไปสู่จุดมุ่งหมายได้
12. เป็นกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กหลากหลายรูปแบบ ไม่ซ้ำซากตามความสนใจ ตามความถนัด ไม่เฉพาะวิชาการอย่างเดียว ทำให้เด็กเรียนรู้อย่างมีความสุขมากขึ้น
13. การที่ครูซึ่งเป็นทีมวิจัยหลัก ทำวิจัยให้เป็นงานปกติ ไม่ใช่ภาระใหม่ที่แปลกปลอมเข้ามา จะทำให้งานสามารถเดินได้อย่างต่อเนื่องและทีมก็สนุกกับการทำงาน
14. คนในพื้นที่ต้องร่วมทำและต้องมีใจ ปัญหาต้องเกิดจากพื้นที่ จึงจะสำเร็จและต้องเกาะติด ทำอย่างต่อเนื่อง
15. นักวิจัยเข้าหาครูในโรงเรียนบ่อย ชวนครูสร้างเงื่อนไข เวลาที่เอื้อต่อการทำงาน ขณะเดียวกันก็เติมความรู้จากข้างนอก โดยเฉพาะเรื่องระบบวิธีวิจัย และมีความเป็นกันเองมาก ไม่ถือตัวว่าเป็นนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย ทำให้สร้างความร่วมมือกับทีมงานครูได้ง่ายขึ้น
16. กระบวนการมีส่วนร่วมทำให้ “อึดตา” ของคนลดลง เพราะเห็นแก่ส่วนรวมมากขึ้น อยากให้ส่วนรวมดีขึ้นและเราเองก็มีความสุขจากการทำงานให้กับส่วนรวมด้วย

3. โครงการ กระบวนการจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการบูรณะปฏิสังขรณ์เจ้าพระมหาธาตุของชุมชน บ้านธาตุ และเทศบาลตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. โจทย์วิจัยเป็นประเด็นที่ตอบความต้องการของทุกฝ่ายทั้งชุมชน อบต.และนักวิชาการ (ในฐานะนักวิจัย) และเป็นโจทย์ที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจคนในชุมชน สามารถสร้างความร่วมมือกับชุมชนได้ ประการสำคัญโจทย์มาจากการแนะแนวทางของพี่เลี้ยง
2. เป็นช่วงเหมาะสมที่จะทำวิจัยในประเด็นนี้ เทศบาลให้กรมศิลปากรออกแบบปฏิสังขรณ์องค์เจ้าพระมหาธาตุ แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน คือจะวางแผนการก่อสร้างเป็นหลัก ดังนั้น จึงกลายเป็นโจทย์วิจัย
3. นักวิจัย (นักวิชาการ) ทำให้ปัญหาวิจัย โครงการวิจัยเป็นงานของชาวบ้าน เขาเป็นเจ้าของ เป็นผลประโยชน์ของเขาไม่ใช่ประโยชน์ของเรา ซึ่งนักวิจัยต้องยับยั้ง

4. นักวิจัยหลักทำหน้าที่อำนวยความสะดวกโครงการ ประสานทีม จัดประชุม สรุปภาพรวมและแจกแจงงาน
5. ทีมติดตามประเมินผลชุมชน โดยกลุ่มนักศึกษาภายใต้โปรแกรม คอยลงตรวจสอบสัญญาณจากชุมชนว่ากำลังอยู่ในอาการอย่างไร มีผลอย่างไรต่อการดำเนินงานโครงการ เพื่อช่วยในการวางแผนการทำงานกับชุมชนเป็นระยะ “ทำแล้วได้อะไร”
6. การทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งสำคัญมาก ทั้งทีมอาจารย์และทีมนักศึกษาช่วยงาน และทีมนักวิจัยชุมชน ต่างติดตามช่วยงานกันตามที่แต่ละฝ่ายนัดและรับผิดชอบ
7. ทบทวนกิจกรรมกันก่อนมีการเปิดประชุมเรื่องใหม่ทุกครั้ง ว่าทำมาแล้วได้อะไร บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายหรือยัง มีปัญหาติดขัดอะไรบ้างและจะแก้ไขอย่างไร
8. ทีมวิจัยหลัก (กลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี) เข้าร่วมงานบุญประเพณีชุมชนตามจารีต ฮีต 12 เดือนเสมอๆ กระทั่งงานย่อยในระดับครัวเรือนก็ไปมิได้ขาด เพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยและศรัทธาจากคนในชุมชน
9. การวางแผนและเตรียมการก่อนการจัดกิจกรรมสำคัญมากเพราะเป็นการกำหนดบทบาทของทีมงานแต่ละคนเข้าไปในกระบวนการกิจกรรมเพื่อ ประกอบหน้าที่ซึ่งกันและกันและสานให้เป้าหมายร่วมของโครงการบรรลุผล
10. ทีมวิจัยได้รู้ว่า การทำงานกับชุมชนเป็นอย่างไรและรู้ว่าการทำงานกับคน (มีส่วนร่วมหลายคน) ทำอย่างไร ยอมรับว่ายากมากเพราะใช้ทั้งความอดทนและการปรับตัวเราให้เข้าหาเขาก่อน
11. ความเป็นนักวิชาการต้องเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เปิดใจยอมรับชาวบ้าน ยอมรับคนในพื้นที่ ยอมรับทีมงานถึงแม้ว่าจะเป็นนักศึกษาก็ตาม
12. ต้องมีใจรักที่จะทำงานกับชาวบ้าน งานเพื่อส่วนรวมและต้องพยายามเรียนรู้ลองทำบ่อยๆ ชาวบ้านมีทัศนคติที่แตกต่างหลากหลาย อาจขัดแย้งหาข้อสรุปได้ยาก ต้องไม่ท้อแท้และมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ
13. ทีมวิจัยที่มีปัญหาเรื่องภาษาท้องถิ่นควรเชิญชวนอาจารย์และนักศึกษาที่สามารถสื่อสารภาษาท้องถิ่นได้มาร่วมเป็นทีมวิจัย จะทำให้การสื่อสารระหว่างนักวิจัย (นักวิชาการ) และทีมวิจัยชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่นและเข้าใจตรงกัน
14. พี่เลี้ยงมีส่วนสำคัญมากในความสำเร็จของโครงการนี้ เพราะหนุนช่วยให้คำปรึกษา คอยดูแลช่วยเหลือ ให้กำลังใจอย่างใกล้ชิด และเข้าร่วมกิจกรรมที่สำคัญของโครงการตามที่นักวิจัยร้องขอให้ช่วยได้ตลอดเวลา

4. โครงการ การเพิ่มประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนบ้านดอนยุง ตำบลมะขามใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ปัญหาเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชน เพราะเป็นชุมชนชานเมืองที่มี

สมาชิกชุมชนมาจากหลายที่ (เรียกว่าชุมชนไทคร้ว คือ อพยพมาตั้งบ้านเรือนใหม่) ใกล้เคียงแหล่งราชการ ผลกระทบจากปัญหาเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านทำให้เกิดความเป็นห่วง ความไม่สบายใจของพ่อแม่ผู้ปกครองและคนในชุมชน เพราะมีปัญหาทุกรูปแบบและบางปัญหาก็รุนแรงมาก

2. การวิเคราะห์ชุมชนและการวางแผนการทำงานวิจัยกับชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญ เพราะช่วงแรกทีมวิจัยทำไปเพราะอยากแก้ปัญหาย่างเดียวเท่านั้น แล้วก็ทำเลย ก็เลยเจอปัญหาความไม่ไว้วางใจของคนในชุมชน ทั้งผู้นำ ผู้ปกครองเด็กและเยาวชนเอง การเก็บข้อมูลก็เอาแต่ประเด็นปัญหาสำคัญแต่ไม่ได้ลงลึกถึงสาเหตุที่แท้จริงในรายการนี้ เพราะส่วนหนึ่งชุมชนก็ยังไม่ให้ความร่วมมือ แถมมีคำถามต่างๆ มากมาย เลยทำให้ทีมท้อและเสียหลัก จนเกือบล้มเลิกโครงการ ถอดใจจะไม่ทำต่อ

3. ทบทวนการทำงานว่ามันล้มเหลวไปเพราะอะไร ทำไมข้อมูลที่เก็บมามันไม่ตอบวัตถุประสงค์ ทำไมคนในชุมชนเขาไม่ให้ความร่วมมือ เริ่มมานั่งวิเคราะห์กันใหม่หมดตั้งแต่การนำเอาแบบสอบถามมาดูกันว่า ใช้ได้หรือไม่ จะได้คำตอบตามวัตถุประสงค์หรือไม่

4. ศึกษาชุมชนวิเคราะห์ชุมชน หัวใจของการเริ่มงานใหม่ “รู้เขา รู้เรา” พอสรุปข้อมูลที่เก็บมาใหม่ จึงได้รู้ว่า ชุมชนเองเป็นชุมชน “ไทคร้ว” มาจากคนละที่มาอยู่รวมกัน ปัญหาจึงมีมาก เพราะต่างคนต่างมีที่มากันคนละแบบ มีวัฒนธรรมกันคนละอย่างและแทบไม่รู้จักกันเลยก็มี เพราะมันไม่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกันเลย ความสามัคคีในชุมชนจึงเกิดขึ้นน้อย ระดับฐานะมีตั้งแต่คนเก็บขยะจนถึงข้าราชการซี 9 ก็มี

5. เรียนรู้การสัมภาษณ์ การสอบถามและการบันทึกข้อมูลจากพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นเทคนิคที่สำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลความจริง ตั้งแต่การตั้งคำถาม การชวนคุยสัพเพเหระ จนถึงการเข้าสู่ประเด็นและวิธีการบันทึกข้อมูลกับคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งพี่เลี้ยงคนใหม่ (คุณกาญจนา ทองทั่ว) มีส่วนสำคัญมากในการสอนเทคนิคเหล่านี้

6. การชักชวนฮีโร่ของเด็กๆ มาทำงาน ทีมได้สอบถามกลุ่มเด็กที่มีปัญหาว่า “ใครคือฮีโร่ของพวกเขา” จึงได้รู้จักกับฮีโร่ของพวกเขาที่อยู่ในระแวกบ้าน และได้ไปชักชวนฮีโร่เขามาทำงานด้วยเพราะเด็กเหล่านี้ยอมรับและนับถือเขา

7. การจัดค่ายเด็กและเยาวชนจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพ ระหว่างเด็กกับผู้ปกครอง

โดยใช้กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญูรู้คุณบิดามารดาและความเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ คนที่ดีของสังคมโดย “พระอาจารย์ถวิล” และเปิดโอกาสให้เด็กและผู้ปกครองได้บอกรักกัน ขอโทษกันและจะสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ในครอบครัวร่วมกัน ทำให้ทั้งเด็กและผู้ปกครองซาบซึ้งตรึงใจไปตามๆ กัน ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดกิจกรรมเด็กและกิจกรรมชุมชนที่สำคัญตามอีกหลายกิจกรรม

8. ทีมวิจัยเป็นกลุ่มคนที่มิจิตอาสา รักเด็ก และพวกเขามีประสบการณ์งานพัฒนาในด้านนี้มาก่อน เพราะทำงานเป็นอาสาสมัครในศูนย์สร้างสรรค์ชุมชนในด้านการแก้ปัญหาเด็กและเยาวชน จึงมีเป้าหมายร่วมกันและมุ่งมั่นที่จะทำงานนี้ให้สำเร็จ

9. การแก้ปัญหาเด็กต้องรับฟังเด็กก่อน ฟังว่าเขาคิดอะไรอยู่ เขาอยากทำอะไร เขาท้อแท้เพราะอะไร ทำไมเขาถึงไปลองทำในสิ่งที่ไม่ดี ทั้งทีมวิจัยและผู้ปกครองต้องฟังเขา ก่อนค่อยคิดตาม วิเคราะห์ตามอย่างเป็นเหตุเป็นผล

10. การทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับเด็ก บางเรื่องก็ต้องคอยแนะนำให้ บางอย่างก็ต้องปล่อยให้เด็กได้เรียนรู้เอง แล้วจึงมาสรุปบทเรียนร่วมกันภายหลัง ทีมวิจัยต้องคอยเป็นพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิดด้วยความอดทน ให้กำลังใจและให้คำแนะนำเมื่อเขาต้องการ ต้องปล่อยให้เด็กได้ตามความถนัดและความสามารถของเขา เพื่อให้เขาได้เรียนรู้และจดจำบทเรียนทั้งที่สำเร็จและมีปัญหาด้วยตัวเอง

5. โครงการ ศึกษารูปแบบการจัดการน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพสูงสุด: กรณีบ้านผาชัน ตำบลลำโรง อำเภอน้ำโพธิ์ จังหวัดอุบลราชธานี

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ประชาคมหมู่บ้านเพื่อวิเคราะห์ปัญหาร่วมและภาพรวมการพัฒนา เห็นปัญหาของแต่ละจุด ชี้ชัดประเด็นปัญหาหลักๆ และความจำเป็นต่อการวิจัยและพัฒนาแต่ละจุด ทำให้เห็นความสนใจและอยากทำงานร่วมกัน เห็นคนที่จริงจังและความคิดที่น่าสานต่อ เห็นความคิดคนที่แตกต่างหลากหลาย

2. เป็นประเด็นปัญหาร่วมกันของทั้งชุมชน ทุกคนอยากทำอะไรให้ทำและเห็นควรทำ และจะร่วมมือทำ นำไปสู่การกำหนดบทบาทคนทำงานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละกิจกรรม

3. สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมระหว่างหมู่บ้าน เปิดโอกาสให้คนเล็ก คนน้อยได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดเฉพาะกลุ่มผู้นำ ทำให้คนติดใจ อยากให้เห็นว่าตัวเองก็มีความสำคัญ คนและชุมชนยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหา

4. การกำหนดประเด็นศึกษา เก็บข้อมูลแต่ละกลุ่มข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัยหลัก ที่มาจากหัวหน้ากลุ่มแต่ละกลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ว่าจะศึกษาข้อมูลอะไร ข้อมูลนั้นศึกษามาแล้วจะเอาไปใช้ประโยชน์อะไร

5. การกำหนดบทบาทการเก็บข้อมูลภายใต้การรับผิดชอบของหัวหน้ากลุ่มและสมาชิกกลุ่มทั้ง 7 กลุ่ม

6. ระบบกลุ่มเป็นจุดเด่นในแง่ เป็นเครือข่ายที่มีการช่วยเหลือกันพึ่งพากัน เห็นใจกัน เข้าใจกันเป็นต้นทุนที่ดี จึงสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันได้ง่าย ขณะเดียวกันสมาชิกกลุ่มจะเป็นคนเลือกหัวหน้ากลุ่มเพื่อมาทำหน้าที่ประสานงานกลุ่มจัดการเรื่องต่างๆรวมทั้งเรื่องข้อมูลงานวิจัยด้วย

7. บทบาทหัวหน้าโครงการที่สามารถ Organize ความคิดของทีมวิจัยและชุมชน สามารถสรุปสาระสำคัญออกมาให้ทุกคนเห็นร่วมกันและเข้าใจตรงกัน ซึ่งอาจมีความเหมือนและความแตกต่างของความคิดที่หลากหลาย มีความสำคัญต่างระดับกัน หัวหน้าโครงการสามารถสรุปออกมาได้

8. หัวหน้าโครงการเป็นข้าราชการครูในชุมชน ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ประสานภายนอกได้ดีมีความพร้อมทุกด้าน ทั้งความรู้ ความคิด เวลา ค่าใช้จ่ายและการเสียสละ ประโยชน์เพื่อส่วนรวม

9. บทบาทหัวหน้าโครงการในแง่ตัวแทนประสานความรู้ข้างนอกกับความรู้ข้างใน ประสานคนภายนอกมาหนุนคนภายใน

10. การสมัครเข้าร่วมทำงานในทีมวิจัยของคนในชุมชนผ่านการประชาคม หมู่บ้าน เลือกคนที่สมัครใจ มีเวลาและเสียสละ อยากเรียนรู้ร่วมกันและมาด้วยความไว้วางใจ

11. หัวหน้าทีมวิจัยและผู้นำชุมชนต้องทำเป็นแบบอย่าง คือ เอาการเอางาน ร่วมเป็นทีมงานวิจัย เป็นตัวตั้งตัวตี หรือมีบทบาทหนึ่งบทบาทใดในทีมวิจัย ซึ่งทีมมอบหมายให้ทำและเสนอตัวทำ ตามบทบาทหน้าที่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยฯ รวมถึง ส.อบต.

12. ทีมวิจัยทุกคนต้องทำความเข้าใจกับคนในครอบครัวให้ชัดเจนตั้งแต่แรกว่าเป็นงานที่ต้องเสียสละและทำเพื่อหมู่บ้าน เพื่อให้คนในครอบครัว แม่บ้านและลูกๆให้การสนับสนุนการทำงานวิจัย

13. ความเชื่อมั่นว่างานวิจัยจะสามารถแก้ปัญหาได้ ทั้งหัวหน้าทีมและทีมงานมีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่าจะหาทางแก้ปัญหาได้แน่นอน ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อันเกิดจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำของคนในชุมชน

14. การสร้างข้อตกลงร่วมและข้อสรุปร่วมในเวทีประชาคม เพื่อให้การพิจารณาเรื่องต่างๆ หาข้อสรุปและข้อยุติและเลือกอะไรบางอย่างเพื่อดำเนินการต่อหรือไม่เลือก ผ่านระบบเวทีประชาคมหมู่บ้าน เมื่อประชาคมผ่านแล้วจะไม่มีใครพูดถึงเรื่องเก่าและประเด็นที่ตกไป เพื่อไม่ให้เกิดข้อขัดแย้งและความไม่เข้าใจกันในภายหลัง ซึ่งสมาชิกทุกคนต้องยอมรับ

15. วงเสวนา (โศเหล) ทั้งระดับกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ เพื่อให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ ผิดถูกไม่ว่ากัน เสนอออกมาได้เต็มที่ เพราะเป็นความคิดที่เสนอออกมาเพื่อพัฒนาชุมชนของเขา การมีส่วนร่วมจึงเกิดขึ้น

16. การสร้างอาสาสมัครเก็บข้อมูลระหว่างคุ้ม จำนวน 25 คน เป็นนักเรียนในคุ้มที่ชอบการขีดๆเขียนๆ ส่วนใหญ่เต็มใจมาทำงานเพราะมีค่าตอบแทนให้เล็กน้อย ซึ่งอาสาสมัครจะได้รับการเตรียมความพร้อมจากทีมวิจัยในเรื่องการเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์แบบสอบถามและประเด็นคำถามต่างๆ วิธีการถาม วิธีการเข้าไปพูดคุยกับผู้ใหญ่พร้อมกับการนัดหมายเพื่อสรุปวิเคราะห์ข้อมูล

17. การนำข้อมูลจริงมาพูดคุยกับคนในชุมชน ข้อมูลจากการศึกษารวบรวมและวิเคราะห์มายืนยันจะได้รับความเชื่อถือ เชื่อมั่น และอยากมีส่วนร่วมลดปัญหา “เล่นด้วยข้อมูล” ไม่ได้เล่นด้วยความรู้สึกและอำนาจผู้นำเหมือนแต่ก่อน

18. การเขียนรายงานวิจัยจากการคิดวิเคราะห์และเขียนจากทีมวิจัยทุกคนและสามารถอธิบายให้คนอื่นในชุมชนเข้าใจในเรื่องที่กำลังทำได้ โดยใช้ทั้งระบบอาสาเขียนแต่ละหัวข้อ การระดมความคิดบางหัวข้อและการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดร่วมกัน

6. โครงการ การศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดตาบลหนามแท่ง อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. การสร้างทีมวิจัยจากตัวแทนคุ้มๆละ 3 คน จาก 6 คุ้ม รวมจำนวน 18 คน ทำให้การบริหารจัดการงานง่ายทั้งการจัดการงานวิจัยและการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน
2. การหาทีมอาสาสมัครช่วยงานวิจัยในแต่ละคุ้ม สร้างความเข้าใจและเตรียมความพร้อมให้อาสาสมัครเพื่อหนุนกิจกรรมวิจัยทั้งในระดับคุ้มและในระดับชุมชนอีกทีหนึ่ง
3. การเก็บข้อมูลด้วย “แบบสอบถาม” และ “แบบสัมภาษณ์”
 - 3.1 ทีมวิจัยช่วยกันทำแบบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ แล้วเลือกแบบที่ดีที่สุดพร้อมกับช่วยกันเติมเต็ม
 - 3.2 ทั้งทีมวิจัยและทีมอาสาสมัครเรียนรู้ไปด้วยกันในกระบวนการนี้เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน
 - 3.3 ช่วยกันปรับภาษาวิชาการให้เป็นภาษาชาวบ้านเพื่อสะดวกในการตั้งคำถามและผู้ตอบเข้าใจง่าย
 - 3.4 การตีความคำตอบให้เข้าใจตรงกันและยกระดับความหมายเชิงวิชาการ

3.5 ตรวจสอบคำถามว่ามันจะได้คำตอบที่ตอบโจทย์วิจัยหรือไม่ ตอบ
วัตถุประสงค์หรือไม่ อาจต้องเดาคำถามล่วงหน้า ถ้าไม่ใช่ไม่ได้คำตอบ
ตรงก็จะปรับคำถามให้ชัดเจนตรงประเด็นมากขึ้น

4. การเก็บข้อมูลและข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยเป็นเรื่องสำคัญกับชาวบ้านมาก
เพราะข้อมูลเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนา ข้อมูลทำให้รู้ว่าเรามีสภาพปัญหาอย่างไรและเราดำรง
อยู่ด้วยความรู้ภูมิปัญญาอะไรอะไรและได้ประโยชน์จากอะไรบ้าง และมีผลกระทบจากปัญหานั้น
อย่างไร ใครเป็นคนสร้างปัญหาและจะช่วยกันแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร ซึ่งข้อมูลจะเป็นตัวบอก
ออกมา

5. เห็นความรุนแรงของปัญหาจากข้อมูลที่เก็บมาร่วมกันทำให้เกิดความตระหนัก
ต่อปัญหาและผลกระทบที่จะตามมาในอนาคต หากไม่มีการปรับทัศนคติและพฤติกรรม จึงนำไปสู่
การวางแผนพัฒนาอย่างยั่งยืนมากขึ้น

6. การคืนข้อมูลสู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา โดยเลือกเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ
ผลกระทบและความรุนแรงของปัญหาชัดเจน (เพราะข้อมูลจากงานวิจัยมีมาก)

ทีมวิจัยเตรียมความพร้อมเรื่อง “เลือกข้อมูลที่สำคัญที่สุดนำเสนอ”

เตรียมวิธีการนำเสนอที่เหมาะสม

เตรียมคำถาม วิธีถาม เลือกที่ดีที่สุด วิเคราะห์ว่าแบบไหนชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับปัญหา
และการมีส่วนร่วมแก้ปัญหากับเรา

7. การปรับบทบาททีมงานในระหว่างการทำงานและการเสริมทีมงานเข้ามาระหว่าง
ทาง โดยไม่ยึดติดกับบทบาทเดิมและทีมเดิม ปรับตามศักยภาพ เพื่อเติมเข้ามาในส่วนที่เป็นจุดอ่อน
ของทีมวิจัย เช่น บทบาทในการบันทึก การเขียน ซึ่งเด็กและเยาวชนจะช่วยเก็บเติมเต็มได้ระหว่าง
ทาง จึงทำให้งานสามารถเดินต่อไปได้

8. ทีมวิจัยมีบทบาทเด่นเรื่องการแสดงความคิดเห็นและการจับประเด็นสำคัญ ทำ
ให้การทำงานลื่นไหลต่อไปได้ไม่สะดุด ซึ่งทีมวิจัยส่วนใหญ่เป็นระดับแกนนำกลุ่มที่ผ่านงานพัฒนา
มาระดับหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อกระบวนการวิจัยในแง่การวิเคราะห์ข้อมูลและการวางแผนการทำงาน
ตลอดจนการแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำ

9. การประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจและความร่วมมือในระดับชุมชนข้างเคียง
ในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านทางอำเภอและผู้ใหญ่บ้าน
ด้วยเอกสารและการไปแนะนำการทำงาน ทำให้สามารถขยายผลงานวิจัยและสร้างเป็นเครือข่ายการ
เรียนรู้ร่วมกันได้

10. การเขียนรายงานโดยใช้วิธีแบ่งกันเขียนคนละหัวข้อและมีเยาวชนมาช่วยเขียน
เอาข้อมูลจากภาษาพูดมาแปลงเป็นภาษาวิชาการ “ภาษาเขียน”

จัดหมวดหมู่ข้อมูล เรียงลำดับข้อมูลตามหัวข้อ

เขียนเสร็จไปจ้างเขาพิมพ์

11. ความใกล้ชิดสนิทสนมกันของทีมวิจัย ปรึกษากันตลอดเวลา บ้านใกล้กัน มีกิจกรรมพัฒนาด้านอื่นๆทำร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้การทำงานวิจัยมีความต่อเนื่อง ปัญหาถูกแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่และสามารถวางแผนงานร่วมกันได้ตลอดเวลา

12. ความอยากรู้ อยากเห็นในงานวิจัย “อยากรู้ว่าทำวิจัยอย่างไร” “อย่างไรเขาเรียกว่างานวิจัย” จึงเกิดความอยากรู้อยากรู้ และตั้งใจทำงาน คือ “ทำงานแบบพิถีพิถันจริงๆ”

7. โครงการ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ภาษา,ตำนาน,ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการละเล่นพื้นบ้านญ้อ บ้านท่าขอนยาง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ค้นหาทีมที่รู้จักคนและเป็นคนที่ชุมชนให้ความเคารพศรัทธา (อ.บรรหาร) และให้คนๆนั้นช่วยมองคน วิเคราะห์คนและประสานคนที่จะมาร่วมทีมงานวิจัยได้

2. เลือกคนที่รู้ข้อมูลใกล้ชิดกับชาวบ้านและชาวบ้านเชื่อถือมาร่วมร่วมทีมวิจัย ซึ่งเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำ แม่บ้านและปราชญ์ชาวบ้าน โดยที่ทุกคนก็พร้อมร่วมงานหลังจากที่ถูกชักชวนและเห็นเป้าหมายการทำงานร่วมกันแล้ว

3. สืบผ่านสายตระกูลและทำแผนที่ครอบครัว โดยการช่วยเหลือจากอาจารย์ คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมกับนักศึกษาและนักเรียนในโรงเรียนบ้านท่าขอนยาง ซึ่งได้ร่วมกันศึกษาข้อมูลสายตระกูลต่างๆ “ระบบเครือญาติ” ของคนบ้านท่าขอนยางแล้วนำมาทำเป็นแผนที่ครอบครัว

4. รู้สภาพปัจจุบันก่อนสืบสาวอดีต เพื่อวิเคราะห์อนาคตเป็นประเด็นสำคัญที่ทีมงานให้ความสำคัญ โดยการเก็บข้อมูลจากทีมงานกลุ่มเดิมเพื่อจะได้รู้ว่า ชุมชนท่าขอนยางในปัจจุบันมีความเป็นอยู่อย่างไร ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงการเข้าออกของคนภายนอกที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งที่บ้านท่าขอนยางในฐานะชุมชนที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วจากการย้ายมาตั้งของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

5. กำหนดกรอบการเก็บข้อมูลจากวัตถุประสงค์การวิจัย เป็นสิ่งที่ทีมให้ความสำคัญมาก เพราะมีการชวนทีมมาคุยในเรื่องนี้ 4-5 ครั้ง เพื่อกำหนดกรอบการเก็บข้อมูลว่าจะถามเรื่องอะไร จะเอาข้อมูลอะไรบ้าง จากคนกลุ่มใดและจะนำข้อมูลที่คาดว่าจะได้มาใช้ประโยชน์อะไร ใครจะเป็นคนเก็บ เก็บอย่างไร มีเทคนิคการเก็บข้อมูลอะไรบ้าง

6. เป้าหมายการวิจัยนี้เพื่ออะไร “ชุมชนจะได้อะไรจากงานวิจัย” เป็นทั้งคำถาม

และความคิดของทีมงานและชาวบ้าน ที่ถามนักวิจัยในฐานะนักวิชาการซึ่งเป็นคนนอกที่ในอดีตชาวบ้านเคยเห็นมาทำวิจัยกับชุมชนบ่อยๆ ทำเสร็จแล้วก็หายไป ชุมชนแทบไม่ได้อะไรเลย การวิจัยนี้จะเป็นเช่นเดียวกันหรือไม่ ทั้งทีมงานและชาวบ้านต่างก็สงสัยและตั้งหน้ารอคิดว่าสุดท้ายแล้วชุมชนจะได้ประโยชน์อะไร จึงเป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องตอบคำถามและพิสูจน์ตัวเอง

7. ทีมทำงานเสมือนชาวบ้านด้วยกัน เป็นความพยายามของนักวิจัยในฐานะคนนอกที่ต้องสร้างศรัทธาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับทีมงานและชาวบ้าน และการพิสูจน์ตัวเองว่าการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ทำเพื่อชุมชนของพวกเขาเอง นักวิจัยอาสาช่วยเหลือ ไม่ได้มาโกยเอาผลประโยชน์จากชาวบ้านแต่อย่างเดียว

8. แบ่งส่วนชุมชน แบ่งทีมงานลงเก็บข้อมูล โดยเลือกตามความถนัดทั้งทีมงานวิจัยและนักศึกษาและนักเรียนที่มาช่วยเก็บข้อมูล เป็นการทำงานแบบทีมย่อยและเห็นผลในเวลาอันรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็ได้สรุปข้อมูลร่วมกัน ทำให้ทีมงานทุกคนเห็นข้อมูล ปรากฏการณ์ต่างๆ จากข้อมูลไปพร้อมๆ กัน

9. เก็บข้อมูลโดยคนในร่วมเก็บด้วย มีผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านร่วมเก็บกับนักเรียน นักศึกษาด้วย เพราะจะทำให้ชาวบ้านมีความเกรงใจและสามารถตอบข้อมูลได้ตรงกับความจริงมากกว่าให้นักศึกษาเข้าไปเก็บกับนักเรียนตามลำพัง เพราะชาวบ้านจะเลียงไม่ให้ข้อมูลมากกว่าเพราะคิดว่ามันเสียเวลาทำงานของเขา

10. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทีมวิจัยทำร่วมกันหลังจากที่เก็บข้อมูลมาได้ทั้งหมดแล้วเพราะบางทีชาวบ้านเร่งรีบที่จะให้ข้อมูลหรือผู้เฒ่าผู้แก่ให้ข้อมูลผิดพลาดบ้างก็มี

11. อบรมทีมนักเรียนก่อนลงเก็บข้อมูลจริง โดยลักษณะให้นักศึกษาฝึกงานสอนทีมนักเรียน “พี่สอนน้อง” โดยการเปิดรับสมัครทีมเก็บข้อมูลจากนักเรียนในโรงเรียนบ้านท่าขอนยาง เพื่อคัดนักเรียนที่สนใจจะร่วมงานจริงๆ

12. สร้างศรัทธาและสำนึกรักท้องถิ่น ก่อนเชิญชวนเข้าร่วมทีมงาน เป็นการปูพื้นฐานให้เด็กนักเรียนได้เกิดกระบวนการคิดและตัดสินใจเข้าร่วมงานวิจัยอันเกิดจากการรับรู้รับฟัง ความรู้มุมมองความคิดต่างๆ ของผู้รู้ (ปราชญ์ชุมชน) ที่คอยให้แนวคิดดีๆ ก่อนที่จะมีการรับสมัครทีมงาน จึงทำให้เกิดการขยายผลเร็ว

13. เองงานวิจัยเข้าไปสู่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในแต่ละเดือน ซึ่งชุมชนจะมีงานบุญประเพณีเป็นประจำทุกเดือน เช่น ไหลเรือไฟ ฟ้อนนาดัง เป็นต้น ทีมงานก็จะแทรกข้อมูลความก้าวหน้าของโครงการวิจัยเข้าไปในงานพร้อมกับปรึกษาหารือกับคนในชุมชนว่าต้องการข้อเสนอแนะในเรื่องอะไร นั่นคือ “การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน” อย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วย

14. เชื่อมโยงคนหลายรุ่น เพื่อสานต่อสืบทอดประเพณี เป็นแนวคิดที่สำคัญที่

ทีมงานนำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ จึงต้องมีองค์ประกอบของกลุ่มคนที่หลากหลายอายุ เพศและวัย รวมถึงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนบ้านท่าขอนยางด้วย

15. บทบาทการนิเทศงานของพี่เลี้ยงต่อทีมวิจัยอย่างต่อเนื่องและเข้าร่วมกิจกรรมหลักๆของชุมชน เป็นการเสริมพลังและให้กำลังใจกับทีมงานเป็นอย่างดีและได้แนวทางในการทำงานที่หลากหลายมากขึ้น

16. การวิเคราะห์ข้อมูลของทีมวิจัยหลัก เป็นเรื่องสำคัญซึ่งมีการประชุมหารือกันอย่างต่อเนื่อง พบเจอกันบ่อยๆ มีปัญหาที่ช่วยกันคลี่คลาย วางแผนงานอะไรก็กำหนดบทบาทภาระหน้าที่ของแต่ละคนให้ชัดเจน และนัดวันติดตามงานเป็นระยะ จะทำให้งานมีความเคลื่อนไหวและก้าวหน้า

17. การเลือกคนที่เหมาะสมกับงานที่จำเป็น ตั้งแต่เริ่มต้นการทำงานวิจัย ทำให้ไม่เกิดปัญหาตามมาภายหลัง ตั้งแต่คนประสานงาน คนจดบันทึก คนเขียนรายงาน คนทำบัญชีการเงิน และบทบาทอื่นๆที่จำเป็นและทีมงานมีพื้นฐานประสบการณ์ด้านการเขียนอยู่พอสมควร

18. นักวิชาการ (หัวหน้าโครงการ) มีบทบาทสำคัญที่มาช่วยดูแลงานเขียน งานข้อมูล ซึ่งชาวบ้านไม่ถนัด ส่วนการจัดการงานและกระบวนการอื่นๆให้ชาวบ้านเป็นคนทำงานหลัก ซึ่งเขาดำเนินอยู่แล้ว เพียงแต่ใช้การประชุมทีมงานเป็นระยะๆในการควบคุมเป้าหมายทิศทางของงาน

19. หากคนที่มีความรู้และมีเป้าหมายเดียวกันมาร่วมทีมงาน “ใจตรงกันและใจต้องมาก่อน” และบริสุทธิ์ใจไม่มีผลประโยชน์เคลือบแฝง คุณธรรมด้านความจริงใจและความมุ่งมั่นนี้ จะทำให้การทำงานส่วนรวมประสบความสำเร็จเป็นพื้นฐานสำคัญ

20. หัวใจสำคัญ

20.1 จริงใจ มุ่งมั่น ทำงานเพื่อส่วนรวม

20.2 ประสานงานดี มีเวลาให้กลุ่ม มีระเบียบวินัยในกลุ่ม

20.3 มีการติดตามนิเทศงานของพี่เลี้ยงอย่างสม่ำเสมอ

8. โครงการ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นเครือข่ายตลาดนัดสีเขียวอย่างมีส่วนร่วม

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. เป็นโครงการต่อเนื่องจากการทำงานที่ผ่านมา “เกษตรปลอดสารอาหารปลอดภัย” เป็นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัดว่า เราจะหันมาพัฒนาตลาดทางเลือก “ตลาดสีเขียว” ได้อย่างไร

2. พัฒนาโครงการจากสมาชิกเครือข่ายฯ 108 คน ว่าอยากเห็น ตลาดสีเขียว เป็น

แบบใด ขณะเดียวกันสมาชิกในเครือข่ายบางคน บางกลุ่มยังไม่เคยรู้จักกันเลยและผู้บริโภครู้จักถามเสมอว่า “สินค้ามันเขียวจริงหรือเปล่า” จึงได้พัฒนาโครงการวิจัยภายใต้โจทย์นี้ขึ้นมา

3. ใช้ตลาดสีเขียวทุกวันอาทิตย์เป็นจุดนัดพบพูดคุยกันในทุกเรื่อง เพราะเป็นโครงการที่มีสมาชิกมาจาก 5 อำเภอ 9 หมู่บ้าน
4. สร้างทีมวิจัยหลักจากกรรมการตลาด 12 คน ข่ายละ 2 คนรวมกับนักวิชาการและผู้ช่วยเป็น 12 คน ใช้ระบบโครงสร้างเครือข่ายทำงานสนับสนุนสมาชิก พัฒนาสมาชิกไปพร้อมๆกัน
5. แบ่งบทบาทการทำงานของทีมวิจัย พร้อมกับทำความเข้าใจในเป้าหมายโครงการวิจัยก่อนเริ่มงานจริง เพื่อเตรียมความพร้อมในการวิเคราะห์ปัญหา พร้อมกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกันและการหนุนเสริมช่วยกันของทีมงานเป็นพื้นฐานสำคัญ
6. กระบวนการเก็บข้อมูลร่วมกับสมาชิก เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้กรรมการเครือข่ายเข้าใจสภาพปัญหาที่แท้จริงและพื้นฐานสมาชิกแต่ละคน แต่ละพื้นที่ ทำให้รู้ว่าสมาชิกมีศักยภาพอะไรและมีจุดอ่อนอะไร และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันไปในตัว
7. สร้างทีมวิจัยเสริมจากคนพื้นที่ เพื่อติดตามเก็บข้อมูล ด้วยว่าเวลาคนนอกเข้าไปเก็บข้อมูลมักจะไม่ได้ข้อมูลจริง แต่หากใช้คนในพื้นที่เก็บ ซึ่งเขาคุ่นเคยและรู้จักกันก่อนอยู่แล้ว จะทำให้ได้ข้อมูลจริงมากกว่า ข้อมูลในพื้นที่จะช่วยทีมวิจัยได้อีกต่อหนึ่งในการวางแผนพัฒนาและแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด
8. ใช้นักศึกษาฝึกงานจาก มมส. (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) ช่วยทำข้อมูล เนื่องจากนักวิจัยเป็นนักวิชาการใน มมส. สามารถดึงนักศึกษามาฝึกงานและเป็นหน่วยสนับสนุนด้านข้อมูลให้กับโครงการวิจัยได้อีกทางหนึ่ง
9. เตรียมความพร้อมทีมเก็บข้อมูลพื้นที่ก่อนลงเก็บข้อมูลจริง มีการซักซ้อมเรื่องการตั้งคำถาม การเข้าหาชาวบ้านและการบันทึกข้อมูล จะทำให้ไม่พลาด
10. สร้างเวทีสรุปบทเรียนร่วมกันทุก 3-4 เดือน อันเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมที่ดี
11. การทำให้งานวิจัยเป็นของทุกคน การคืนข้อมูลสู่ชุมชนพื้นที่ โดยบทบาทของทีมวิจัยชุมชน (กรรมการตลาด) สร้างให้เป็นบทบาทโดยตรง โดยนักวิชาการขยับออกมา เป็นบทบาทการทำงานการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงโดยทีมวิจัยชาวบ้าน ซึ่งสร้างความเชื่อมั่นให้กับกรรมการตลาดให้สามารถวางแผนการทำงานต่อไปได้
12. เรียนรู้ร่วมกันผ่านบทเรียนของแต่ละองค์กร แต่ละพื้นที่ สร้างความเป็นปึกแผ่นความสามัคคี เห็นอกเห็นใจกันระหว่างสมาชิกเครือข่าย ผู้บริโภคและองค์กรสนับสนุนนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในภายหลัง
13. การติดตามงานของสมาชิก ภายใต้ความเคลื่อนไหว 3 ประเด็นหลัก คือ 1)

สถานการณ์พื้นที่เป็นอย่างไร 2) สถานการณ์ตลาดเป็นอย่างไร และ 3) แผนงานต่อไปของงานวิจัย ทำให้เห็นความก้าวหน้าของการทำงานแต่ละส่วนและทิศทางอนาคตที่สมาชิกทุกคนต้องพัฒนาไปให้ถึงร่วมกัน

14. อุดมการณ์ตลาดทางเลือก “ปลอดสารพิษ” เพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการพัฒนาตลาด สมาชิกทุกคนทำงานด้วยอุดมการณ์ ไม่ได้พูดถึงความคุ้มค่าที่เป็นตัวเงิน ไม่ได้มองเรื่องกำไร แต่จะพูดถึงคุณค่าของแหล่งอาหารที่ปลอดภัยและการพึ่งพาตนเองของคน

15. ความสามารถในการทำงานเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมในการผลิตและการบริโภค มาสู่เกษตรอินทรีย์ ผลผลิตจากอินทรีย์เป็นกำลังใจและแรงบันดาลใจให้ทีมอยากทำงานต่อ แม้ไม่มีผลตอบแทนที่เป็นตัวเงิน

16. เวทีผู้ผลิตพบผู้บริโภค “ทัวร์ผักปลอดสาร อาหารท้องถิ่น” เป็นกิจกรรมที่เป็นหัวใจสำคัญที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ให้เกิดความเข้าใจ และมั่นใจในระบบการผลิตของสมาชิกเครือข่ายตลาดนัดสีเขียว

17. การสร้างกติการ่วมในการจัดการปัญหาร่วมกัน มีปัญหาหันหน้าพูดคุยกัน เคลียร์กันเสร็จ ความขัดแย้งทางความคิดเป็นเรื่องปกติ แต่ใจและอุดมการณ์ต้องเป็นหนึ่งเดียวกัน

18. นักวิชาการ (หัวหน้าโครงการ) ทำตัวเป็นคนใน ทั้งกรอบคิด ทฤษฎี เรียนรู้ไปพร้อมกับชาวบ้าน เพียงแต่วางเป้าหมายไว้ใฝ่ใจว่า เราต้องการข้อมูลอะไร แบบไหน แล้วค่อยวิเคราะห์ตอนท้ายว่ามันจะไปตรงกับแนวคิดทฤษฎีอะไร ก็ค่อยว่ากัน

19. หัวหน้าโครงการไม่ครอบงำ ไม่ยึดยึดความคิด ความรู้ของตัวเอง เปิดโอกาสให้ทีมแสดงความคิดเห็นและเป็นเจ้าของโครงการร่วมกันอย่างเต็มที่ ซึ่งบทบาทหัวหน้าเป็นเพียงคนคอยกระตุ้น ตั้งคำถามและจับประเด็นที่สำคัญจะชวนทีมสรุปวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อดูว่าข้อมูลที่ได้มาตอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้แล้วหรือยัง ถ้ายังจะต้องเพิ่มในส่วนไหน และชวนทีมหาแนวทางการเคลื่อนงานต่อจากข้อมูลที่สรุปได้

9. โครงการ การศึกษาประวัติศาสตร์ ด่านานเมืองโกสุมพิสัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. นักวิจัยเข้าหาชุมชนผ่านผู้ประสานงาน Node และได้แนะนำนายกเทศมนตรีให้รู้จักกับอาจารย์ชูพักตร์
2. สนใจในประเด็นประวัติศาสตร์ ตามสาขาวิชาที่สอนของนักวิจัยหลัก (นักวิชาการภาควิชาประวัติศาสตร์ มมส.)

3. ทีมครูทั้ง 2 โรงเรียน ทีมเทศบาล และผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนมีความพร้อมแต่นักวิจัยขาดกระบวนการหนุนเนื่องให้เกิดกระบวนการคิดร่วม อุดมการณ์ท้องถิ่นร่วมอันจะนำไปสู่การวางแผนกิจกรรมและบทบาทในการทำงานเป็นขั้นตอน
4. ผลักดันให้ชุมชนเป็นคนพัฒนางาน นักวิจัยถอยออกมาเป็นที่เลี้ยง คอยดูแลและแนะนำอยู่ห่างๆ
5. กำหนดกรอบข้อมูลและออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูล พร้อมแบ่งงานกันเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ประเด็น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของผู้เฒ่าและคนในชุมชน ครูและนักเรียน 2 โรงเรียน
6. การอบรม การแตกกรอบและประเด็นการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและซักซ้อมความเข้าใจที่ตรงกันของทีมงานทั้งหมด เพื่อให้เห็นความสำคัญของข้อมูลและการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์
7. ประธานนายอำเภอเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน ด้วยไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่ได้ในขณะที่เด็กนักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ดีผ่านกิจกรรมการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน
8. นักวิจัยและทีมงานต้องชัดเจนในเป้าหมายของการวิจัยและประเด็นศึกษาว่าเราต้องการอะไร จะทำอะไร เพื่ออะไร กำหนดทิศทางให้แน่นอน และมีแนวทางการทำงานอย่างไร ไม่อย่างนั้นจะเดินหลงทางทำให้เสียเวลา ทำอย่างไรให้ทีมงานรู้และเข้าใจปัญหาวิจัยและกระบวนการทำงานทั้งหมดคร่ำครวญกันไปพร้อมๆกัน
9. ปัญหาที่เกิดขึ้นทุกอย่างเป็นเรื่องที่ต้องช่วยกันแก้ไข ตั้งแต่ปัญหาการวิจัยจนถึงปัญหาในกระบวนการวิจัย ไม่ต้องกลัวปัญหา ไม่ต้องแก้คนเดียว ทุกคนต้องรู้ต้องช่วยกันแก้
10. การสรุปภาพรวมการเคลื่อนไหวของกระบวนการวิจัยเป็นระยะภายในทีมงาน เพื่อช่วยกันพิจารณาวิเคราะห์ เหตุ ปัจจัยต่างๆในการทำงานให้สำเร็จและส่งผลกระทบ ทั้งนี้ เพื่อหาแนวทางทำงานในกิจกรรมต่อไปและการตัดสินใจและไม่เลือกทำในกิจกรรมที่วางแผนไว้
11. การวางแผนการวิจัยร่วมกันของทีมงานเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งระยะสั้นและระยะกลางและระยะยาว เพื่อกำหนดผลที่คาดหวังและบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายร่วมกัน
12. บทบาทนักวิจัยหลักคือ ต้องมองเห็นภาพรวมทั้งโครงการและกลุ่มข้อมูลทั้งหมดและเชื่อมโยงกลุ่มข้อมูลแต่ละกลุ่มให้ประสานกันให้ได้ จึงจะรู้ว่าคุณค่า ความหมายของข้อมูลอยู่ตรงจุดไหน หลังการประกอบส่วนของข้อมูลทั้งหมดแล้ว

10. โครงการ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติการทำเกษตร ไปสู่แนวทางการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลหนองตอกแป้น อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ใช้นโยบายรัฐ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้พัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง
2. นักวิจัยเป็นผู้บริหาร อบต. (นายก อบต.) สนใจทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาชุมชน โดยใช้แนวนโยบายรัฐมาสนับสนุนการทำงาน
3. พี่เลี้ยงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและปูพื้นฐานความคิดการทำงานวิจัยในประเด็น อบต.
4. บทบาทผู้นำที่ต้องทำ เพื่อแก้ปัญหาชุมชนตามบทบาทหน้าที่และภาวะผู้นำที่ต้องทำเป็นแบบอย่าง
5. แสวงหาทีมวิจัยในวงประชุม อบต. เพื่อหาคนสนใจเข้าร่วมทีมวิจัยและมี ส. อบต. เข้าร่วมทีมจำนวนหนึ่ง
6. มองงานวิจัยเป็นการมองภาพรวมรายรับ รายจ่ายของชุมชน ภายใต้นโยบายว่าทำไมชุมชนจึงต้องซื้ออยู่ ซื้อกินทุกอย่าง ทำให้มีการจ่ายมากและจะเสียอยู่เสียกินไม่ได้หรือ (ทำอยู่ทำกินไม่ได้หรือ)
7. การหากลุ่มเป้าหมายต้องคัดจากความสนใจและอยากเปลี่ยนแปลงจริงๆ ไม่ควรคัดจากผู้ใหญ่บ้านเพราะจะเอารายชื่อจากคนที่ใกล้ชิดสนิทสนมเป็นหลักก่อน ซึ่งบางคนไม่ได้สนใจเข้าร่วมเลย
8. สร้างความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดและรูปธรรมปัญหาการเกษตรในปัจจุบัน ก่อนผ่านสื่อ เครื่องมือและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจร่วมกันก่อนที่จะร่วมงานกันต่อหรือถอนตัวได้หากไม่ได้สนใจหรือไม่ตรงกับใจ
9. การใช้สื่อ “วีดิทัศน์” และ “สื่อภาพและเสียง” อื่นประกอบการพูดคุย เสวนา ประชุมสัมมนาในวาระต่างๆ ทำให้กลุ่มเป้าหมายสนใจมากกว่าการพูดคุยกันธรรมดา
10. การศึกษารูปธรรมการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนการผลิตของครอบครัวต้นแบบ 4 ครอบครัวและจากผู้รู้ 10 คน เป็นส่วนสำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้กลุ่มเป้าหมายหันมาสนใจการทำเกษตรอินทรีย์มากกว่าเดิม
11. การแบ่งบทบาททีมงานให้ชัดเจน ก่อนจัดเวทีประชุมตามวาระต่างๆ ในชุมชน พร้อมกับซักซ้อมความเข้าใจของทีมงานในบทบาทแต่ละคน รวมถึงการวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นมาพร้อมแนวทางแก้ไข จะทำให้การประชุมได้ผลมาก
12. การศึกษาดูงานภายนอก ก่อให้เกิดความฮึกเหิมและพลังใจที่อยาก

เปลี่ยนแปลงตนเองเห็นคนอื่นทำได้ก็อยากทำบ้าง ซึ่งอาจจัดขึ้น 2-3 ครั้ง ตามวาระโอกาส ส่วนจำนวนคนเน้นที่คนที่สนใจและคนที่จะกลับมาเปลี่ยนแปลงคนอื่น

13. สรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน เพื่อดูตัวเองว่าเราสามารถทำได้ระดับไหน และอยากจะทำจริงหรือไม่ ซึ่งแต่ละคนมีระดับความสนใจที่เข้มข้นต่างกัน ตามพื้นฐานของแต่ละคน ทำให้การวางแผนสนับสนุนต้องสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละระดับจริงๆ

14. การเตรียมความพร้อมของทีมงาน การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม เพื่อวางแผนเพิ่มเติมข้อมูล ความรู้ต่างๆที่จำเป็นเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้สามารถจัดกระบวนการเสริมความรู้ประสบการณ์ได้ตรงจุดและเกิดความต่อเนื่องในการทำงาน

15. รวมกลุ่มเกษตรกร เป็นเครื่องมือสำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมสร้างประสบการณ์จริงและตรงไปพร้อมๆกัน ก่อให้เกิดพลังทางความคิด พลังการเรียนรู้และพลังที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองและชุมชน

16. การประสานงานกับหน่วยงานราชการ เพื่อสนับสนุนการทำงานกลุ่มในแง่ปัจจัยการผลิต สร้างและกระตุ้นให้กลุ่มและชาวบ้านให้เกิดทักษะพฤติกรรมอยากรู้ อยากทำและอยากเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหาตนเอง

17. การสนับสนุนงบประมาณจาก อบต. เป็นหัวใจสำคัญต่อการสร้างแรงจูงใจ และผลักดันที่จะพัฒนาเกษตรอินทรีย์มีความก้าวหน้าและเห็นผลจริง

18. ความคุ้นเคยและการเจอกันบ่อยๆของทีมวิจัย ทำให้การวางแผนและแก้ปัญหาดำเนินไปอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะหัวหน้าทีม แวะเยี่ยมเยียนและพูดคุยกับลูกทีมเป็นประจำ

19. หัวหน้าโครงการวางตัวเป็นกลาง ดูแลอย่างทั่วถึงและเน้นความโปร่งใส เท่าเทียมและเป็นธรรม อารมณ์ดี ใจเย็น อ่อนน้อมถ่อมตน ทำให้การบริหารโครงการเป็นไปอย่างราบรื่น

20. ทีมวิจัยยันและอดทนทำงาน แม้จะต้องทำงานหนักทุกกิจกรรมทั้งก่อนระหว่างและหลังกิจกรรม รวมถึงการติดตามในระดับกลุ่มเป้าหมายแต่ละพื้นที่ จึงจะทำให้งานก้าวหน้าไปได้

21. พี่เลี้ยงและวิทยากรภายนอกมาช่วยให้ความรู้ ติดตามสนับสนุนการแก้ปัญหาแต่ละระยะ จะช่วยสร้างขวัญและกำลังใจและช่วยแนะแนวทางการทำงานต่อให้กับทีมวิจัยได้ และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพี่เลี้ยงกับนักวิจัยส่งผลให้งานวิจัยดำเนินไปได้และเกิดผลสำเร็จสูง

22. ความแตกต่างทางความคิดเป็นเรื่องปกติ เป็นเรื่องที่ต้องยอมรับ ไม่มีผิด ไม่มีถูก เป็นเพียงช่วงเวลาของความพร้อม ความเข้าใจที่ต่างกันของแต่ละคน ไม่ได้มองว่าเป็นปัญหาที่ต้องตั้งกำแพงกันไว้

11. โครงการ การศึกษาพันธกรรมข้าวพื้นบ้านเพื่อการขยายผลผลิตข้าวในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พื้นที่บ้านกุดหิน บ้านกำแมด บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ปัญหาการพึ่งตนเองของชาวนาลดลง โดยเฉพาะเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นเมล็ดพันธุ์ปรับปรุงใหม่ที่มีต้นทุนการผลิตสูงและมีความเคลื่อนไหวต่อโรคแมลงศัตรูพืช ทำให้ชาวนามีหนี้สิน
2. มีความเชื่อพื้นฐานว่า การฟื้นพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านจะทำให้ชาวนาพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง
3. การดำเนินงานวิจัยอยู่ภายใต้กลุ่มอนุรักษ์ข้าวพื้นบ้าน ภายใต้ยุทธศาสตร์ของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก หรือเป็นพื้นที่นำร่องด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านของภาคอีสาน ของเครือข่ายฯ
4. นักวิจัย “ทีมวิจัย” มาจากแกนนำเกษตรกร ที่ผ่านงานพัฒนามาระยะหนึ่ง มีความสามารถประสบการณ์ด้านกระบวนการกลุ่มและกระบวนการพัฒนาชุมชน
5. ทีมวิจัยมีความมุ่งมั่นและมีเป้าหมายร่วมที่อยากจะเห็นการเปลี่ยนแปลงของชาวนาต่อการพึ่งตนเองของพันธุ์กรรมข้าว ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวนาและพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านก็เคยมีอยู่มากมายหลายสายพันธุ์ ล้วนแต่มีความจำเพาะเหมาะสมกับแต่ละสภาพพื้นที่และช่วงฤดูกาลผลิต
6. ทีมวิจัยมีทุนความรู้ในการพัฒนาพันธุ์ข้าวอยู่ 2 ระดับ คือ
 - 6.1 ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่กับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนและพร้อมให้การสนับสนุนทีม
 - 6.2 ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาพันธุ์กรรมที่ทีมเคยได้ไปศึกษาเรียนรู้มาจากภายนอกในช่วงที่ผ่านมาภายใต้กระบวนการเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน
7. ทีมวิจัยเป็นแบบอย่าง “ต้นแบบ” หรือ “มีไร่นาสาธิต” จำนวน 12 คนที่มีประสบการณ์ปฏิบัติจริง เห็นผลจริง ซึ่งชาวนาทั่วไปสามารถไปเรียนรู้ได้ตลอดเวลา “แบบอย่างชาวนา”
8. นักวิจัย “หัวหน้า” เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการงานวิจัยและประสานทีมได้เป็นอย่างดีและเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับทีมงาน ชุมชนและเครือข่ายฯ
9. การจัดทำแปลงสาธิตในระดับชุมชน 3 หมู่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้คนในท้องถิ่นได้เห็นของจริงและเห็นผลได้จากการพัฒนาพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านจริงๆ และสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ตลอดเวลา
10. การใช้วัฒนธรรมชุมชนในการขยายผลองค์ความรู้พันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้าน เช่น

งานบุญแจกข้าว ก่อให้เกิดความตื่นตัวของคนในชุมชนต่อการฟื้นฟูพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านอย่างเห็นได้ชัด

11. การใช้ข้าวสุก (ทั้งข้าวเหนียวและข้าวหอม) ให้คนในชุมชนหรือแขกผู้มาเยือน ญาติสนิทมิตรสหาย ได้มีโอกาสชิมในโอกาสงานบุญประเพณีและวิถีชีวิตปกติ (หนึ่งไปวัด หนึ่งไปบวช หนึ่งกินกัน หนึ่งวาระประชุม) ทำให้เกิดความชอบในคุณสมบัติที่ดีของข้าวพื้นบ้านและนำไปสู่กระบวนการขยายผลตามมา

12. ใช้ระบบเครือข่ายเกษตรเป็นเวทีขยายผลและฟื้นฟูตามวาระ การประชุม การสัมมนาต่างๆ

13. ราคาขายข้าวพื้นบ้านบางชนิด เช่น ข้าวเจ้าแดง ดำ ซึ่งมีราคาสูงกว่าประมาณ 30% เป็นแรงจูงใจให้ชาวนาหันมาสนใจปลูกข้าวพื้นบ้าน

14. คุณค่าทางโภชนาการของข้าวพื้นบ้านมีสูงทั้งในแง่คุณค่าทางอาหาร และยา ทำให้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคหรือตลาด บางชนิดเป็นที่นิยมมากและขาดตลาด

15. ระบบตลาดภายนอกต้องการมาก โดยเฉพาะข้าวเจ้าแดง ดำ ซึ่งพร้อมรับซื้อจำนวนมาก ขณะที่กลุ่มผลิตได้ไม่พอกับความต้องการของผู้ค้า

16. ชาวนาส່วนใหญ่เห็นความสำคัญเห็นว่าดีและมีทิศทาง แต่ยังไม่ทำด้วยไม่ได้ เพราะขั้นตอนการคัดพันธุ์ยุ่งยาก ซับซ้อน แต่พร้อมที่จะซื้อเมล็ดพันธุ์ไปปลูกขยาย

17. ทีมวิจัยมีความสามัคคี เท่าเทียม เสมอภาค รับฟังกันได้ สอนกันได้ ยอมรับกัน และรู้จักกัน ทำให้การทำงานไม่สะดุด

18. ทีมวิจัยมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้รู้ ให้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ และอยากทำให้สำเร็จ

19. บทบาทที่เลื่อง สำคัญในแง่ หนุนการแตกประเด็น การเก็บข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล การถอดบทเรียนและการวางแผน รวมถึงการเขียนรายงานวิจัย ซึ่งที่เลื่องได้หนุนอย่างใกล้ชิด

12. โครงการ การฟื้นฟูวิถีชีวิตควยทามเพื่อการพัฒนาวิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนกลางกรณีศึกษา : พื้นที่ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ที่เลื่องมากกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการนำเครื่องมืองานวิจัยมาช่วยแก้ปัญหาในพื้นที่

2. นักวิจัยทบทวนตัวเองในช่วงการพัฒนาโจทย์วิจัยจากทีมที่เลื่อง และเริ่มเห็น

ปัญหาข้อบกพร่องของตัวเองในการทำงานเคลื่อนไหวต่อรองกับรัฐในช่วงที่ผ่านมา “ข้อมูลคืออาวุธสำคัญในการต่อรองกับภายนอก”

3. สร้างทีมวิจัยจากความสมัครใจและมีศรัทธาต่อกัน เริ่มแรก 6 คนยังไม่มีโจทย์วิจัย พี่เลี้ยงได้ให้คำแนะนำว่า “ลงมาดูปัญหาในพื้นที่ด้วยกันก่อน”

4. โจทย์วิจัยเป็นเรื่องเล็กๆง่ายๆและใกล้ตัว เป็นวิถีชีวิตและได้รับผลกระทบจากการสร้างฝายยางคอนกรีตและเขื่อนราศีไศล ทำให้น้ำท่วมป่าบุ่งป่าทามซึ่งเป็นที่ยังสัตว์ของชาวบ้าน ซึ่งวัว-ควายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านแถบนั้น

4.1 การทำวิจัยในพื้นที่ขัดแย้งนี้ต้องค้นให้เจอว่า ขัดแย้งเรื่องอะไรและมีเรื่องอะไรที่จะทำร่วมกันได้ ทุกคนเห็นความสำคัญและนั่นคือโจทย์วิจัย

5. การพัฒนาโครงการวิจัยเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดเพราะต้องตอบคำถามให้เห็นเบื้องหน้าเบื้องหลังและทิศทางที่จะไปให้ได้ ต้องตอบได้ว่าเรากำลังจะทำอะไร เพื่ออะไร และมีแนวทางที่จะทำอย่างไรให้ทุกคนช่วยกันแก้ไขและเติมเต็มข้อมูลให้สมบูรณ์

6. หัวหน้าโครงการเป็นแกนนำชาวบ้านที่เพื่อนสมาชิกศรัทธาไว้วางใจ จึงเกิดความมุ่งมั่นอีกเข็มที่จะทำวิจัยนี้ให้สำเร็จ และมองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขให้ได้

7. ประสานนายอำเภอเป็นที่ปรึกษาโครงการ เพื่อช่วยหนุนเสริมงานและประชาสัมพันธ์ในวงราชการที่เกี่ยวข้องและวงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อปูทางสู่ความร่วมมือในระดับพื้นที่

8. ประสานงานและขอความช่วยเหลือด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน งานวิจัยสอนให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะนักวิจัยจะไปเอาข้อมูลจากชุมชน ต้องไปขอความช่วยเหลือจากเขาก็ต้องเข้าหาเขาก่อนด้วยความนอบน้อม ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกันมาก่อนหน้านี้

9. สร้างสำนึกให้กับชุมชนในระหว่างการเก็บข้อมูลในพื้นที่ โดยใช้โอกาสสร้างสำนึกในประโยชน์และคุณค่าของ วัว-ควาย ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต (เน้นย้ำว่าเป็นมรดกของลูกหลาน)

10. หลีกเลี่ยงปัญหาขัดแย้งที่ผ่านมา ในระหว่างการทำงานวิจัยทั้งกับชาวบ้านด้วยกันและข้าราชการ เราจะพูดเพียงแต่ว่า “การเลี้ยงวัว-ควายในปัจจุบันมันมีปัญหาพื้นที่เลี้ยงถูกน้ำท่วม เราจะแก้ปัญหานี้อย่างไรดี”

11. พี่เลี้ยงช่วยวางแผนการเก็บข้อมูลก่อนทีมวิจัยลงไปเก็บกันเอง

12. เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านโดยวิธีตามธรรมชาติในวิถีชีวิตจริง เจอกันที่ไหน เมื่อไหร่ งานอะไรก็จะชวนคุยเรื่องการเลี้ยงวัว-ควาย เป็นชีวิตจิตใจของทีมวิจัย

13. ข้อมูลบางประเภทต้องใช้วิธีขยี้กรู เช่น สมุนไพรรักษาโรควัว-ควาย คือ ต้องยกชั้น 5 ผากตัวเป็นศิษย์ก่อนจึงจะขอข้อมูลได้ ไม่ใช่ว่าถือกระดาษไปจดเอาเพราะเขาไม่ให้

14. ความรู้ทางวิชาการก็ต้องศึกษาไปพร้อมๆกัน โดยไปปรึกษาหารือขอความรู้กับทางปศุ-สัตว์อำเภอ

15. การเก็บข้อมูลกับคนในชุมชน ต้องรู้จักเขาก่อนว่าเขาชอบอะไร สนใจอะไร แล้วจึงชวนคุยในเรื่องที่เขาชอบก่อนแล้วค่อยคุยถึงประเด็นที่เราสนใจจะศึกษา

16. ทีมวิจัยร่วมกันสรุปข้อมูลเป็นระยะๆ พร้อมให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมตรวจสอบข้อมูลเป็นระยะๆด้วยตามวาระและโอกาส

17. บทบาทพี่เลี้ยงมีความสำคัญมากโดยเฉพาะเรื่องการตรวจสอบข้อมูลและการหนุนการเขียนตามหลักวิชาการ ซึ่งเป็นเรื่องที่นักวิจัยชาวบ้านกลัวที่สุด ดังนั้น พี่เลี้ยงต้องลงพื้นที่ใกล้ชิดกับทีมวิจัย ต้องคอยถาม คอยทำความเข้าใจเป็นระยะๆ

18. นักวิจัยและทีมวิจัย มีคุณสมบัติเฉพาะตัว พุดคุยเก่ง ถามเก่ง สนุกสนาน ไม่เครียด ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน

19. บทบาทนักวิจัยเป็นผู้ตั้งคำถาม รู้จักถาม รู้จักฟัง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของนักวิจัย นอกจากนี้ ยังมีความเสียสละ รับผิดชอบสูง เรียบง่าย อ่อนโยนและจริงใจ

20. จัดเวทีประชุมหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นกันบ่อยๆ ให้บทบาทชาวบ้านได้พูด ได้แสดงความคิดเห็น นักวิจัยเป็นเพียงผู้ฟังแล้วถามเขาเพื่อให้เกิดความเข้าใจและความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน

13. โครงการ การจัดการน้ำระบบย่อยโดยองค์กรชุมชน กรณีศึกษา กุดขาคีม ตำบลกุดขาคีม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ปัญหาการวิจัยชัดเจนรุนแรงและเป็นกรณีพิพาทระหว่างรัฐกับชุมชนอันเป็นผลกระทบจากโครงการฝายราศีไศล โครงการขนาดใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน ชุมชนเห็นปัญหาอยากแก้ร่วมกันในจุดนี้ ขณะเดียวกันก็อยากศึกษาข้อมูลจริงเกี่ยวกับปัญหาผลกระทบและแนวทางการพัฒนาที่ชุมชนจะร่วมกันทำได้

2. การสร้างทีมวิจัยหลักจาก “การประชุมสภา อบต.” โดยได้ทีมวิจัยหลัก 3 คน

3. ขยายทีมวิจัยร่วมระดับชุมชน โดยให้ทีมวิจัยหลัก 3 คนไปสร้างทีมวิจัยร่วมในชุมชนจำนวนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนคุ้นเคยและทำงานร่วมกันอยู่แล้วในกลุ่มเรียกร้องค่าชดเชยจากปัญหาผลกระทบจากฝายราศีไศล

4. การเตรียมทีมวิจัยก่อนทำงานร่วมกับชุมชน ด้วยถูกลมองว่าเป็นกลุ่ม “มีอบราศี

“ไสล” โดยการเตรียมคนนำเสนอ เตรียมข้อมูลนำเสนอ วิเคราะห์เนื้อหาสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจร่วมและเห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาเรื่องนี้ด้วยกัน

5. สร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนผ่านระบบสายเคเบิลอีกทางหนึ่งด้วย
“เพื่อให้ตระหนักในปัญหา เห็นด้วยกับการทำงานและการทำวิจัยและพัฒนาของทีมวิจัย”

6. การแบ่งบทบาททีมงานวิจัยที่ชัดเจน คนรับผิดชอบและประสานงานในแต่ละเรื่อง “เรื่องงาน เงิน ข้อมูล การบันทึกข้อมูล ประชาสัมพันธ์ ประสานงานภายนอก การนำประชุม”

7. การวางแผนการเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ร่วมกันให้ละเอียด ครบถ้วน ครอบคลุมทุกประเด็นก่อนที่จะลงไปเก็บข้อมูล

8. ประสานคนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษานั้นๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันการ

9. สรุปกิจกรรมทุกครั้งหลังเสร็จสิ้นการดำเนินกิจกรรม เพื่อดูว่าบรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมหรือไม่หรือยังขาดอะไรบ้างที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมหรือทำเพิ่ม

10. การปรับกิจกรรมตามจริง ซึ่งเกินไปจากที่วางแผนไว้ แม้งบประมาณจะไม่มีวางไว้ แต่ทีมวิจัยก็เต็มใจทำเพราะอยากรู้ อยากทำความเข้าใจในทรัพยากรของชุมชนว่า “มันมีสภาพเป็นอย่างไร และมันสำคัญกับชุมชนอย่างไร” และทีมมีใจรัก “ฉันทะ” ที่อยากจะรู้ อยากจะทำ ทำให้เรื่องเงิน “มีความสำคัญน้อยลง”

11. ใช้ทุกวิถีทางในการทำความเข้าใจและดึงการมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งวงสนทนาทั่วไป วงเหล้า งานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ งานบุญ งานฉลอง ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ เมื่อมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทันทีเพราะต้องการทำความเข้าใจให้ได้หมดทั้งชุมชนจึงจะทำงานไปได้

11.1 เสวนาหลังล้างครว คือ หลังเสร็จประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน ก็จะใช้โอกาสนี้ชวนกันสังสรรค์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นและวางแผนงานต่างๆ ซึ่งความเข้าใจกันมักจะเกิดในวงอาหารเสมอๆ

12. ดึงผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้รู้ ผู้มีบารมีในชุมชน ที่คนในชุมชนเคารพนับถือเข้าร่วมทีมปรึกษาและพูดคุยทำความเข้าใจให้กลุ่มคนเหล่านี้เห็นประโยชน์และเห็นคุณค่าความสำคัญของבודהาศักดิ์ต่อคนในชุมชนและลูกหลานในอนาคต “ยิ่งใครไม่เห็นด้วยยิ่งต้องเข้าหาและพูดคุยด้วยบ่อยๆ” แล้วเขาจะเป็นคนที่ช่วยกระจายความคิดได้เป็นอย่างดีเมื่อเขาเข้าใจและเห็นด้วยแล้ว

13. สร้างความเข้าใจและความร่วมมือกับครูผ่านกิจกรรม “เก็บข้อมูลป่าชุมชน” และ “การศึกษาดูงานร่วมกัน” ทำให้ครูเห็นความสำคัญและเห็นช่องทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับนักเรียนและชุมชนอันเป็นการประสานผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

14. ภายนอกชุมชนจัดเวทีนำเสนอข้อมูลเพื่อให้วิทยากรจากภายนอกช่วยมอง ช่วย

วิเคราะห์เพิ่มเติมเต็มส่วนสำคัญ เช่น ความเชื่อมโยงข้อมูลทั้งระบบ การดึงประเด็นสำคัญและทางแก้ปัญหาที่น่าจะเป็นไปได้ ทำให้ทีมกลับมามองตัวเอง เห็นความสำคัญของข้อมูลและการวางแผนจากข้อมูล เมื่อมองเห็นทางจึงมีพลังใจในการทำงานต่อ

15. จัดเวทีนำเสนอข้อมูลและวางแผนพัฒนาร่วมกับคนในชุมชน โดยการพัฒนาระบบกลุ่มหรือคณะทำงานที่จะวางแผนแก้ปัญหาในแต่ละด้าน ซึ่งคณะทำงานนี้จะไปวางแผนร่วมกับกลุ่มสมาชิกที่จะหาเพิ่มอีกจำนวนหนึ่ง ประมาณ 30 คนต่อกลุ่ม

16. หัวหน้าทีมวิจัยเป็นคนนอกและเป็นคนกลางที่มีสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลอื่น เพราะเป็นพื้นที่ขัดแย้ง บทบาทหัวหน้าทีมจะช่วยประสานความร่วมมือและลดความขัดแย้งในประเด็นนี้ได้ และควรหลีกเลี่ยงการพูดคุยในประเด็นที่เป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งโดยเฉพาะเรื่อง “มือบ” ควรหลีกเลี่ยงโดยเด็ดขาด

17. บทบาทหัวหน้าทีมทำหน้าที่ประสานศักยภาพที่หลากหลายของลูกทีมและผู้เกี่ยวข้อง มาหนุนเสริมงานให้ดำเนินไปได้

18. หัวหน้าทีมต้องไม่ทำตัวเก่งกว่าชาวบ้าน ตามคติว่า “ถ้าหัวหน้าไม่เก่งชาวบ้านจะเก่ง” เพราะหลายแห่งถ้าหัวหน้าเก่ง ชาวบ้านมักจะบอกว่า “เอาตามหัวหน้า”

19. หัวหน้าทีมคนนอกต้องเกาะติดพื้นที่ ร่วมทุกงานที่ชุมชนมี มีของฝากเสมอ เมื่อเจอกันกับทีมวิจัย มองงานวิจัยและพัฒนาเป็นงานเดียวกัน ทำไปด้วยกัน ที่สำคัญต้องอ่อนน้อม ถ่อมตนเป็นพื้นฐานของการประสานความร่วมมือ

20. คนทำบทบาทประสานงานกับชาวบ้านต้องหาคนที่ชาวบ้านนับถือและเชื่อถือ หากเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ส.อบต. ก็จะดีมากเพราะจะช่วยประชาสัมพันธ์ได้อีกทางหนึ่ง

21. คนในครอบครัวต้องเข้าใจและให้ความสำคัญกับการทำงานนี้ จึงจะทำงานได้

22. ต้องให้ชุมชนเป็นพระเอก หัวหน้าทีมต้องพาทำและลองให้เขาทำจนทำเป็น ทำคน

เดียวไม่เป็นก็ให้ทำเป็นกลุ่ม เพราะเวลาชุมชนมีปัญหาเขาจะได้ช่วยกันทำงานแก้ปัญหาได้

23. มีข้อตกลงร่วมกันของทีมในการวางแผน สรุปผลกิจกรรมต่างๆ ทีมต้องทำร่วมกันอย่างเสมอต้นเสมอปลายห้ามขาดและหัวหน้าทีมต้องทำเป็นตัวอย่าง

14. โครงการ การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนบ้านเมืองบัวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. เป็นปัญหาของทุกคน ทุกฝ่ายในชุมชน ดันเข้ากันมาก็เห็นขยะ ต่างคนก็ต่าง

เอาขยะไปทิ้งที่สาธารณะมีใครรับผิดชอบ หากปล่อยอย่างนี้ต่อไปเกิดปัญหาในอนาคตแน่นอน

2. แสวงหาความรู้ก่อนพัฒนาโจทย์วิจัย คำว่า “ขยะ” มันเกี่ยวข้องกับใครบ้าง องค์กรไหน หน่วยงานไหนรับผิดชอบบ้าง มีระเบียบกฎเกณฑ์ และบทบาทหน้าที่ขององค์กรนั้น ต่อการแก้ปัญหามันอย่างไร รวมถึงการศึกษาข้อมูลด้านกฎหมายและรัฐธรรมนูญ เพื่อศึกษา โอกาสความเป็นไปได้ในการทำงานวิจัย จึงได้รู้ว่าเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนทั้ง สถานีอนามัยตำบล อบต. ผู้ใหญ่บ้าน อสม. โรงเรียนรวมถึงพระสงฆ์ในวัดวาอารามด้วย

3. ชวนกันร่วมงานพร้อมชี้ถึงบทบาทหน้าที่ที่ควรทำและชุมชนจะได้ประโยชน์ ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจ ความสำคัญต่อบทบาทการวิจัยเพื่อแก้ปัญหามันของชุมชนตาม บทบาทหน้าที่ของตนเองจนทุกคนเห็นพ้องร่วมกันทำงาน ดังนี้

- ผู้ใหญ่บ้าน เป็นทีมวิจัยหลัก และเป็นกระบอกเสียง
- เจ้าหน้าที่ สอ. ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ไฟแรง และเชิญหัวหน้ามาเป็นทีปรึกษา
- ปลัด อบต. เป็นทีปรึกษา และ ส.อบต. เป็นทีมวิจัยร่วม
- พระสงฆ์ ชวนมาร่วมงานช่วยเหลือเรื่องบ้านที่สะอาด คือ สวรรค์ดี ๆ
- ครูในโรงเรียน เป็นทีมวิจัยร่วม

4. หัวหน้าโครงการเป็นรอง ผอ.โรงเรียนในหมู่บ้าน เป็นทีเคารพนับถือของคน ในชุมชนเป็นทุนเดิม

5. แบ่งบทบาทตามความถนัดและความน่าเชื่อถือ ดังนี้

- หัวหน้าโครงการบริหารจัดการโครงการและประสานงานให้เกิดการประชุม วางแผน สรุปงานตามกิจกรรมต่างๆและผลักดันให้เกิดกิจกรรมวิจัยอย่างต่อเนื่อง

- ผู้ใหญ่บ้าน เป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์งานวิจัย ระวังภัยอันตรายและการจัดการ ของชุมชน/ครอบครัวผ่านเสียงตามสายและการประชุมหมู่บ้าน

- พระสงฆ์ ช่วยปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้รักความสะอาด รักษาศีล รักษากาย วาจาใจและสร้างความเป็นระเบียบวินัยในตัวเอง

- เจ้าหน้าที่ อสม. จัดทำโครงการพิเศษในระดับชุมชนภายใต้การดำเนินงานของ กลุ่ม อสม.แต่ละหมู่บ้านร่วมกับคนในชุมชน

- ปลัด อบต. และ ส.อบต. ผลักดันให้เกิดแผนการจัดการขยะแนวใหม่ของ อบต.ที่ ใช้ต้นทุนต่ำแต่ประโยชน์สูง และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชน และระหว่าง การดำเนินการวิจัย อบต.พร้อมและสนับสนุนงบประมาณทุกแผนงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการ จัดการปัญหามัน

- นักเรียนและคนในชุมชนเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมในกิจกรรมการศึกษาข้อมูล และการจัดการขยะตามความเหมาะสม

- หัวหน้าโครงการและคณะครูในโรงเรียน ร่วมกันผลักดันเรื่อง ขยะ ให้เป็น

หลักสูตรท้องถิ่นที่บูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนใน 8 สาระวิชาพร้อม

6. ประชุมทีมงานก่อนเพื่อทำความเข้าใจในเป้าหมายและวัตถุประสงค์
โครงการวิจัยร่วมกัน “ทำไมต้องทำวิจัย” วิจัยเพื่ออะไร วิจัยแล้วจะเกิดประโยชน์กับตนเองและ
ชุมชนอย่างไรและทำวิจัยทำกันอย่างไร

7. เปิดรับสมัครนักสำรวจขยะแต่ละหมู่บ้าน 5 คน 6 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 30 คน
รับทั้งผู้หญิง ผู้ชาย เยาวชนและผู้ใหญ่ตามความสมัครใจ

- เตรียมความพร้อมนักสำรวจ สำรวจเพื่ออะไร

- ให้ความรู้เรื่องขยะก่อนออกสำรวจโดยเชิญวิทยากร ผู้รู้มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับ
ขยะ พืชและอันตรายรวมถึงวิธีการจัดเก็บขยะอย่างเหมาะสม

- ออกสำรวจขยะตามแผนการเก็บข้อมูลตามแหล่งที่มาต่างๆ คือ ขยะบ้าน ขยะ
สาธารณะ และขยะที่ตลาด ใช้เวลาเก็บรวม 4 วัน

- รวมขยะ แยกแยะชนิด ประเภท แหล่งที่มาและสรุปข้อมูลร่วมกัน พร้อมทั้ง
ขายขยะให้พ่อค้า และนำรายได้จากการขายขยะให้กับคนเก็บเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจและขอบคุณ

8. ทดสอบผลกระทบด้วยการเผาขยะให้คนในชุมชนเห็นปัญหาผลกระทบจาก
ควันพิษ (พอทุกคนเห็นปัญหากับตาแล้วจึงใช้รถขนดินมาถม) แล้วนำมาสู่การสร้างจิตสำนึกในการ
จัดการขยะในภายหลัง

9. ใช้สื่อ VCD เป็นเครื่องมือปลุกเร้าและกระตุ้นจิตสำนึกเชิงสร้างสรรค์ เช่น
ถ่ายภาพในบริเวณหมู่บ้านต่างๆ ภาพกิจกรรมการเก็บขยะของทีมวิจัย เพื่อให้ที่ประชุมใหญ่ได้เห็น
ร่วมกัน นำไปสู่การเปรียบเทียบและหาทางออกร่วมกัน

10. ผลักดันให้ อบต. จัดสรรงบประมาณรองรับแผนงานของแต่ละหมู่บ้าน แต่ละ
กลุ่มงานเพื่อให้การจัดการขยะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

11. บทบาทหัวหน้าทีมต้องเป็นนักประสานงาน มองคนออก ใช้คนเป็น ให้เกียรติ
คนทุกคนที่ช่วยงานเรา ชื่นชมการทำงานและบทบาทของเขา ซึ่งเป็นคนสำคัญคนหนึ่งของทีมวิจัย

12. นักวิจัยและทีมงานต้องมีใจรัก “ฉันทะ” ที่จะทำงานวิจัย ใจรักที่จะแก้ปัญหา
อย่างมีส่วนร่วม

13. ทีมงานต้องเสียสละ รับผิดชอบสูง งานที่มอบหมายไปต้องทำให้เสร็จตาม
กำหนด ไม่มีการผลัดวันโดยไม่จำเป็น

14. ทีมงานต้องสามัคคีกันในการทำงาน “TEAM WORK” เป็นต้นแบบให้กับคน
อื่นๆ มีความมุ่งมั่น ทุ่มเททำงานอย่างเต็มที่เต็มความสามารถ

15. ทีมงานต้องมีความพร้อมทั้งสุขภาพที่แข็งแรงพร้อมทำงาน มีเวลาให้กับการ
ทำงาน คนในครอบครัวสนับสนุน

16. การทำงานกับชุมชนมีทั้งคนชอบใจและไม่ชอบใจ เสียงนินทาที่ไม่ชอบใจเรา

ก็ทำเป็นหนูหนวก ตาบอด จะไม่มีการโต้แย้ง โต้เถียงหรือแก้ตัวให้เสียเวลา เสียงาน “วางเฉย” แต่ทำด้วยความไม่ประมาท คือ “สงบปาก สงบคำไว้”

17. หัวหน้าโครงการไม่ถือเงินเอง ให้เป็นความรับผิดชอบของคนอื่นในทีม หัวหน้ามีหน้าที่เพียงควบคุม ดูแลและจัดการให้เกิดการใช้เงินอย่างโปร่งใส ตรงไป ตรงมา หากจัดการเงินเองจะไม่ได้รับความเชื่อถือหรือไว้วางใจจากทีมงานและชุมชน

18. รู้เขาก่อนทำงานกับเขาและชวนเขาร่วมงานตามความถนัด ความชอบ มอบงานให้ตามศักยภาพของแต่ละคน ซึ่งไม่เท่ากัน แตกต่างหลากหลายแต่ไม่เลือกคนเดียว มีตัวเลือกหลายคน วัดกันที่ทัศนคติต่อส่วนรวมและความถนัด (ความเชี่ยวชาญ) แล้วให้เขาเป็นคนทำงานหลัก นำเสนอพูดในเวทีหัวหน้าดูแลและเลือกคนขึ้นเวทีตามประเด็น ส่วนนักวิจัยจะดูแลงานเอกสารและงานข้อมูลเป็นหลัก

15. โครงการ สวนหลังบ้าน: วิธีการพึ่งพาตนเองของคนผู้ไท

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. เป็นชุมชนที่ไม่มีปัญหา ชาวบ้านเขาบอกว่า เขาไม่มีปัญหา เขาพึ่งพาตัวเองได้ ไม่ได้พึ่งพิงใคร อยู่ได้ด้วยชุมชนเป็นหลัก คำถามจึงเกิดขึ้นว่า “ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างไร สถานการณ์ปัจจุบัน” จึงได้พัฒนาทีมวิจัยในชุมชนขึ้น

20. การระดมคนร่วมทีมวิจัยและร่วมกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นจากความช่วยเหลือเพื่อแผ่กัน ในชุมชนเป็นพื้นฐาน ภายใต้ระบบเครือญาติและการเคารพผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนเป็นหัวใจของคนผู้ไท

21. นักวิจัยเป็นลูกหลานของคนในชุมชน กำลังเรียนปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยชีวิต จึงมีความสนใจในการจะพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างมีส่วนร่วมและมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานนี้ให้สำเร็จ

22. นักวิจัย (หัวหน้าโครงการ) มีฐานการทำงานกับภายนอกชุมชนมาระดับหนึ่ง มีความสามารถในการประสานงาน และมีความชัดเจนในเรื่องหรือโจทย์ที่ทำ สามารถถ่ายทอดสร้างความเข้าใจให้กับลูกทีมให้เข้าใจตรงกันได้อย่างชัดเจน

23. สร้างทีมวิจัยจากกลุ่มนักเรียนมหาวิทยาลัยชีวิตและกลุ่มแกนนำชุมชนที่สนใจอยากทำงาน

24. ทำความเข้าใจในกระบวนการวิจัยร่วมกันตั้งแต่ต้น ว่าคิดอย่างไร จะทำอย่างไร เพื่ออะไร

25. ร่วมกันออกแบบฟอร์มการเก็บข้อมูล ตามความอยากรู้ อยากศึกษาและ

อยากรู้ไปเผยแพร่ของทีมวิจัย

26. การสอบถามข้อมูลใช้วิธีการตามธรรมชาติ คือ ถามไปด้วยคุยไปด้วย แอบถามบ้าง เป็นต้น จะได้ข้อมูลมากกว่าการตั้งหน้าตั้งตาถามและจดบันทึก เพราะชาวบ้านจะเกิดอาการเกร็ง ไม่กล้าตอบและกลัวตอบผิด

27. แบ่งบทบาททีมงานตามความสามารถของแต่ละคน ทั้งคนประสานงาน คนพูดในที่ประชุม คนเขียน คนถามและคนจัดการการเงินบัญชี

28. เรื่องข้อมูลหากไม่แน่ใจกลับไปถามใหม่

29. เรื่องของชุมชนทุกเรื่อง จะบันทึกอะไรต้องมีหลักฐานและเคารพการตัดสินใจของผู้ใหญ่

30. การจัดกิจกรรมแต่ละคนจะให้ทุกคนมีส่วนร่วม คือ มีบทบาทหน้าที่กันทุกคน ทำให้งานวิจัยเป็นของชุมชนของชาวบ้านทุกคนจริงๆ

31. ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ พัฒนาการของชุมชน คนรุ่นใหม่และรุ่นกลางไม่ค่อยรู้ เพราะขาดการสานต่อ เรื่องราวความรู้ ความคิดและปรัชญาชีวิตเหล่านี้ จะรู้เฉพาะกลุ่มคนผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้น จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ

32. แบ่งทีมออกเป็น 5 ทีมเพื่อเก็บข้อมูลจากชาวบ้าน 3 คุ่ม 70 ครัวเรือน เก็บทั้งหมดเพราะอยากรู้ทั้งหมด จะได้วิเคราะห์ภาพรวมหมู่บ้านได้และต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งหมด

33. ทีมงานแต่ละคนต่างคนต่างบันทึกของตัวเอง แล้วเอามารวมกัน มานั่งคุยกัน แล้วหัวหน้าโครงการช่วยเขียนเรียบเรียงสุดท้าย แล้วจึงให้พี่เลี้ยงช่วยตรวจอีกครั้งหนึ่ง

34. ความเป็นพี่น้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนในทีมงาน เป็นพื้นฐานให้การทำกิจกรรมต่างๆดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างราบรื่น สนุกสนานและไม่เครียด

35. ทีมงานทำเป็นแบบอย่าง หากจะศึกษาการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านและการทำสวนหลังบ้านเพื่อการพึ่งตนเอง (โครงการระยะที่ 2) ทีมวิจัยทุกคนต้องทำเป็นตัวอย่างด้วย คือ พึ่งตนเองให้ได้มาก พึ่งภายนอกให้น้อยลงด้วย จึงจะชวนชาวบ้านพัฒนาได้และทีมก็จะรู้ด้วยการคิดและทำเพื่อการพึ่งตนเองนั้น คิดและทำอะไร “ไม่ใช่แค่พูด ต้องทำด้วย”

36. บทบาทหัวหน้า คือ เปิดโอกาสให้ทีมได้แสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด หัวหน้าทีมช่วยสรุปประมวลให้เท่านั้น เป็นพื้นฐานให้คนกล้าคิด กล้าแสดงออกและเกิดการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันเป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วม “เดินไปพร้อมกันมันสำเร็จ เดินคนเดียวมันล้มเหลว”

37. ต้องสร้างความเข้าใจที่ตรงกันในเรื่องที่เรา กำลังจะทำงาน ไม่ให้คนที่เก่งกว่าคนอื่นคิดและทำอยู่ฝ่ายเดียวหรือให้คนอื่นทำตาม มันจะทำให้คนพึ่งตนเองไม่ได้ทางความคิดและการเรียนรู้

38. ทุกฝ่ายในชุมชนต้องร่วมมือกัน จึงจะสำเร็จ ผู้ใหญ่บ้านขาดไม่ได้ ขาดแม่บ้านก็ไม่ได้ ขาดผู้นำก็ไม่ได้ ขาดชาวบ้านก็ไม่ได้ ต้องร่วมกันเพราะเป็นเรื่องที่ชุมชนอยากทำและชุมชนต้องร่วมมือกันทำตั้งแต่ต้นจนปลายให้สำเร็จ ไม่อย่างนั้นขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปไม่รอด

16. โครงการ รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูคุณค่าของภาษาผู้ไท บ้านกุดตอแก่น-แดนสามัคคี ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. นักวิจัยเป็นลูกหลานของคนผู้ไทและเป็นครูสอนในโรงเรียน ซึ่งได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของคนชุมชนผู้ไทมาโดยตลอด โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาและวัฒนธรรม จึงอยากทำงานในส่วนนี้
2. ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ เห็นความสำคัญและเห็นว่าเรื่องภาษาและวัฒนธรรม กำลังเปลี่ยนไปจากเดิม ลูกหลานในปัจจุบันไม่ให้ความสนใจ ไม่ให้ความสำคัญ จึงอยากอนุรักษ์และฟื้นฟูในจุดนี้
3. ผู้บริหารโรงเรียน มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เห็นด้วยและสนับสนุนการดำเนินงานของทีมวิจัยเป็นอย่างดี
4. การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการทำกิจกรรมวิจัย โดยเฉพาะกิจกรรมการฟื้นฟูภาษาผู้ไทวันละคำในโรงเรียน
5. รูปแบบการฟื้นฟูสอดคล้องกับวิถีชีวิตและประเพณีเดิม เช่น การถ่ายทอดภาษาผู้ไทวันละคำในชุมชน โดยผู้นำได้นำมาพูดเสียงตามสายทุกวัน วันละคำ และชุมชนให้ความสนใจเป็นอย่างดีเพราะถ้าทีมวิจัยพูดผิด ชาวบ้านจะทักท้วง การจัดป้ายคำขวัญประจำหมู่บ้าน และการจำลองประเพณีการลงช่วงของคนผู้ไทในการนำเสนอผลงานวิจัย
6. การพัฒนาและสร้างหลักสูตร เปรียบเทียบความหมายระหว่างภาษาไทยและภาษาผู้ไท ผ่านนิทาน บทกลอน คำสอน เพื่อให้เยาวชนและนักเรียนได้เรียนรู้

17. โครงการ การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางสติปัญญาสู่การปรับเปลี่ยนคุณค่าภายในตัวของเยาวชน โรงเรียนโยธินวิทยา

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. โจทย์วิจัยเกิดขึ้นจากนักวิจัย หัวหน้าโครงการได้รับรู้ถึงความอัศจรรย์ของการ

ไปปฏิบัติธรรม “สติปัฏฐาน 4” จากที่เคยมีชีวิตอย่างวุ่นวาย กลายเป็นความสงบร่มเย็น จึงอยากถ่ายทอดส่งเสริมให้กับเด็กได้เรียนรู้ด้วย น่าจะทำให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพและมีคุณธรรม

2. ชวนกลุ่มเพื่อนที่เป็นครูทำงานกับเด็กนักเรียนในโรงเรียน ด้วยความเป็นเพื่อนกันเคยทำงานด้านเด็กในจังหวัดยโสธรมาด้วยกัน เห็นปัญหาเด็ก ปัญหาผู้ปกครองเด็กมาโดยตลอด จึงอยากจะทำสร้างเกาะป้องกันให้กับเด็ก ไม่ให้เป็นภาพเด็กติดเอดส์อย่างที่เคยเห็นมา

3. ชวนครูในโรงเรียนมาร่วมกันทำงานเป็นทีมวิจัย

4. แสวงหากลุ่มเด็กที่สนใจด้านนี้ ก็พอดีเจอกลุ่มเด็กกลุ่มหนึ่งที่สนใจอยากเรียนรู้ธรรมะ กำลังจะตั้งชมรมธรรมะขึ้น ซึ่งมีเยาวชนกลุ่มแกนเริ่มต้นประมาณ 2-3 คนเป็นหลัก คือ สนใจที่จะศึกษาธรรมะจริงๆ มาร่วมเป็นทีมก่อน

5. เข้าร่วมปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ที่วัดเวฬุวัน จังหวัดขอนแก่น “ค่ายปฏิบัติธรรม 7 คืน 8 วัน” โดยทีมวิจัยจัดให้นักเรียนที่สนใจลงชื่อสมัคร พบว่ามีเด็กที่สนใจเข้าร่วมจำนวนหนึ่ง คือ 30 คน

6. ผลดีจากการปฏิบัติธรรม ทำให้เด็กกลุ่มดังกล่าวอยากศึกษาและทำกิจกรรมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การเรียน ทำให้มีสติมากขึ้น เรียนเก่งขึ้น จำเก่งขึ้น พูดคุย นำเสนอได้มีลำดับขั้นตอนกระชับมากขึ้น

7. การกล่อมเกลาสำนึกทางคุณธรรม จริยธรรมผ่านกิจกรรมย่อยในคาบเรียนวิชาเลือก จึงเกิดการคิดค้นร่วมกันของทีมแกนนำรุ่นพี่ จำนวน 10 คน ได้คิดค้นฐานการเรียนรู้ทั้งหมด 6 ฐาน คือ ฐานสมาธิ ฐานปรัชญาชีวิต ฐานมารยาท ฐานนิทานชาดก ฐานความกตัญญูและฐานนันทนาการ โดยแกนนำรุ่นพี่เป็นคนสอนให้กับน้องๆ ด้วยตัวพวกเขาเอง

8. เมื่อความสงบร่มเย็นเกิดขึ้นในภายใน ความ پاکเพียรก็เกิดตามมา การคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ ให้กับรุ่นน้องยังมิอย่างต่อเนื่อง พี่ๆ ที่เป็นวิทยากรสอนน้องต้องทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีเท่านั้น ทำให้แต่ละคนเริ่มมีเป้าหมายชีวิตของตัวเอง บางคนถึงกับขอพ่อแม่ไปบวชเป็นเณรในภาคฤดูร้อน และบางคนเข้าวัดเพื่อฝึกปฏิบัติธรรมฐานอย่างต่อเนื่อง

9. ความมุ่งมั่นของทีมวิจัยที่อยากให้เด็กได้เรียนรู้เหมือนกับที่ตัวเองได้เรียนรู้มา

10. การลงมือทำแล้วเห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่เป็นประโยชน์กับตนเอง
ก่อให้เกิดความอยากเรียนรู้ อยากสานประสบการณ์ที่ต่อเนื่องและให้ก้าวหน้าขึ้นไปอีก

11. ความใส่ใจของครูและทีมวิจัยในสภาวะจิตใจและการเปลี่ยนแปลงของเด็ก คอยสอบถามปัญหา ความรู้สึกนึกคิด ให้คำแนะนำ ใกล้ชิดกับเด็กตลอดเวลา เป็นหัวใจสำคัญของความอบอุ่น ความไว้วางใจ ความเชื่อใจที่เด็กมีต่อครูและทีมวิจัย ซึ่งเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรมสร้างสรรค์กับกลุ่มเด็กและเยาวชน

18. โครงการ ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. จุดประกายจากหนังสือ “มหัศจรรย์แห่งการอ่าน” ของพีเลียง เลยชวนนักวิจัย (ผู้เคยร่วมงานกันในสาธารณสุข) มาทำวิจัยเพื่อส่งเสริมการอ่านหนังสือให้เด็กปฐมวัย
2. เด็กรู้ว่าเขาอยากจะอ่านหนังสืออะไร เขาสนใจหนังสืออะไรมาอ่าน การมีส่วนร่วมของเด็กในวัยเดียวกันในการคัดสรรหนังสือสำหรับอ่านเป็นเรื่องที่สำคัญ
3. การดึงการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กผ่านคลินิกวัคซีนเด็กของสถานีนามัย ชุมชน และบอกผ่านไปยังกลุ่มเพื่อนของผู้ปกครองเด็กปฐมวัย
4. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านศูนย์เด็กฯและอบต. ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และชี้ให้เห็นความสำคัญของโครงการต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและความเข้าใจต่อเรื่องการอ่านของผู้ปกครองเด็กและคนในชุมชน
5. ผู้ปกครองเด็กไม่ค่อยสนใจการอ่านเพราะมัวยุ่งอยู่กับงานและภาวะเศรษฐกิจ รัดตัว ต้องออกจากบ้านไปหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวครั้งละหลายวันหรือเป็นเดือนก็มี ส่วนคนที่อยู่กับบ้านและใกล้ชิดกับเด็กคือ “ยาย” ซึ่งมีความพร้อมเข้าร่วมโครงการมากกว่า เพราะส่วนหนึ่งอยากให้ “หลาน” เป็นคนเก่งด้วย
6. เริ่มต้นจากเล่านิทานพื้นบ้านให้เด็กฟัง แล้วค่อยแทรกการอ่านหนังสือเข้าไป เพราะยายบางคนบอกว่า “ไม่ชอบอ่าน” แต่เห็นรูปภาพในหนังสือเด็กเลยชอบ “อ่านแล้วสนุก” ไปด้วย
7. หนังสือช่วยพัฒนาการคิดของเด็ก ความจำดี มีสติตั้งใจฟัง เชื่อมโยง ฟังว่านอนสอนง่าย นฉลาดขึ้น และมีระเบียบวินัยขึ้น
8. หนังสือเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว ตายาย ลูก และหลาน และนิทานพื้นบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ก็ได้ถูกถ่ายทอดบอกเล่าเรื่องราว สืบสานตำนานจากรุ่นสู่รุ่นด้วย
9. การติดตามให้กำลังใจในระดับครอบครัว เพื่อประเมินและประมวลปัญหา อุปสรรคและพัฒนาการเด็ก อย่างน้อยอาทิตย์ละ 1 ครั้งของทีมวิจัย ว่ามีความก้าวหน้าในการอ่าน และผลจากการอ่านเพียงไร เป็นสิ่งสำคัญเพราะจะทำให้ทีมและผู้อ่านเกิดความกระตือรือร้นและเห็นความสำคัญของการอ่านมากขึ้น
10. ก่อนปฏิบัติในการอ่าน ควรมีการอบรมสอนเทคนิคการอ่าน การเล่าเรื่อง ให้น่าสนใจ สนุกตื่นเต้นหรือเด็กสนใจอย่างไร อ่านอย่างไร หรือการกระตุ้นความอยากรู้ให้กับผู้ปกครองเด็กด้วย หากปล่อยไปตามธรรมชาติ คนแต่ละคนจะมีทักษะลีลาในการอ่านที่ต่างกัน ไม่สามารถประเมินความสำคัญและผลจากการอ่านได้

11. การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับการอ่านและการบันทึกข้อมูลของทีมวิจัยเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่นักวิจัยไทยบ้านยังไม่เคยรู้

19. โครงการ การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำโพงตอนกลางเพื่อฟื้นฟูแหล่งอาหารและรายได้

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. ประเด็น “ลำน้ำโพง” เป็นหัวใจของคนทั้ง 5 หมู่บ้านเพราะลำน้ำโพงเป็นวิถีชีวิตของคนทุกคน ทุกคนรอบรู้ทั้งการทำมาหากินและการทำไร่ทำนา
2. การเข้ามาจัดการขุดลอกลำน้ำของรัฐทำให้ระบบนิเวศลำน้ำเปลี่ยนไปกระทบต่อแหล่งน้ำและแหล่งอาหารตลอดจนสัตว์น้ำ ชาวบ้านเห็นผลกระทบเกิดแรงกระตุ้นอยากมีส่วนร่วมอนุรักษ์มากขึ้น ห่วงเหินมากขึ้น
3. การเข้ามาของทีมวิจัย คัดมาจากคนที่มีความสนใจอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม “ลำน้ำโพง” ของแต่ละหมู่บ้าน ส่วนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อผู้นำเหล่านี้ วางใจต่อการทำงานในเรื่องนี้
4. หัวหน้าโครงการเป็นนักอนุรักษ์และเป็นผู้ติดตามความเคลื่อนไหวในเรื่องการอนุรักษ์ลำน้ำเป็นทุนเดิม ประกอบกับเป็นผู้ที่มีความรู้ข้อมูลพื้นที่และลำน้ำแน่นอยู่แล้ว จึงเป็นเรื่องง่ายต่อการทำงานและการบริหารงาน
5. การดึงแกนนำและเยาวชนแต่ละหมู่บ้านมาร่วมงาน “แต่ละกิจกรรม” ทำให้ได้รับความร่วมมือกับคนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ทุกคนทุกวัยเป็นอย่างดีและต่อเนื่อง
6. การดึงพระสงฆ์ในชุมชนเข้าร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูลำน้ำที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งและศักดิ์สิทธิ์ทำให้ได้รับความสนใจจากชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นระดับพระครู “เจ้าคณะตำบล”
7. การเดินสำรวจสภาพลำน้ำ เพื่อศึกษาชนิด ประเภท คุณค่าและการใช้ประโยชน์ของทีมงานวิจัยทุกเพศ ทุกวัย เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของตนเองกับสภาพแวดล้อม ซึ่งทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นเรื่องอื่นๆ ตามมา
8. แบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่ม เก็บข้อมูลแต่ละหมู่บ้าน 4 ประเด็น
 - 8.1 บทบาททีมวิจัยเป็นผู้จัดการบริหาร ผู้รู้ในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล เยาวชนเป็นผู้เรียนรู้และบันทึก
 - 8.2 มีการแลกเปลี่ยน สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญา เกิดขึ้นระหว่างการเก็บข้อมูล การสรุปข้อมูลสุดท้าย

8.3 เกิดสำนึกรักบ้าน รักลำน้ำตามมา

9. กิจกรรมฟื้นวังปลา ได้ฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างคน 5 หมู่บ้าน เกิดเครือข่ายเฝ้าระหว่าง น้ำ ปลาและป่าชายฝั่งไม่ให้ใครมาบุกรุกทำลาย
10. นักวิจัยหัวหน้าโครงการทุ่มเทกับการประสานงาน การจัดเวทีให้เกิดการพบปะแลกเปลี่ยนกันและเกิดการวางแผนงานกัน “บริหารโครงการได้ดี”
11. ทีมงานมีคุณภาพ ผ่านการทำงานระบบกลุ่มเกษตรกรมาระดับหนึ่ง เห็นความสำคัญของการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนและการนำข้อมูลมาใช้แก้ปัญหา
12. พี่เลี้ยงช่วยกระตุ้นและจัดปรับสรุปบทเรียนเมื่อเจอปัญหาพร้อมช่วยหาแนวทางให้
13. ออกแบบกิจกรรมตามความสนใจของกลุ่มคนเป้าหมาย เช่น เยาวชนชอบปลูกป่า ผู้เฒ่าผู้แก่ชอบเดินสำรวจพื้นที่ และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา ฯลฯ

20. โครงการ รูปแบบการจัดการวิทยุชุมชนของชาวนาเพื่อการพึ่งตนเองตามวิถี

ธรรมชาติ

บทเรียนความสำเร็จของโครงการ คือ

1. วิทยุชุมชนผู้ฟังไม่มีส่วนร่วม ไม่รู้ว่าเป็นใคร อยู่ไหน ติดตามไม่ได้ ไม่มั่นใจในเป้าหมาย จึงอยากจะศึกษาและพัฒนา
2. “วิทยุของชาวนา โดยชาวนา เพื่อชาวนา” วิทยุชุมชนจะพึ่งตนเองได้อย่างไร ถ้าหากไม่มีการโฆษณาขายสินค้า ผู้ฟังจะมีส่วนพัฒนาสถานีให้พึ่งพาตนเองได้อย่างไร
3. วิทยุชุมชนบนพื้นฐานเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตข้าวเกษตรกรอินทรีย์และเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนี้
 - วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือสื่อสารในการเผยแพร่เกษตรกรรมยั่งยืนและเกษตรอินทรีย์
 - วิทยุชุมชนเป็นแหล่งอบรมเกษตรกรอินทรีย์ทุกเวลา
 - วิทยุชุมชนเป็นที่แลกเปลี่ยนความรู้เกษตรอินทรีย์
 - วิทยุชุมชนเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิตระหว่างกัน (บอกข่าว)
 - วิทยุชุมชนเป็นแหล่งสื่อสารสาระทั้งทางโลกและทางธรรม ภายใต้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง
 - วิทยุชุมชนเป็นพลังอำนาจการสื่อสารสาธารณะของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์

4. วิทยุชุมชนเป็นความร่วมมือระหว่าง พระสงฆ์ ตามแนว “ธรรมิกสังคม” นักพัฒนาเอกชนและผู้นำเกษตรอินทรีย์ทั้งในระดับเครือข่ายและระดับชุมชน ที่มีเป้าหมายเดียวกัน ตรงกัน คือ เกษตรอินทรีย์ ข้าวคุณธรรมและการพึ่งตนเอง
5. การทำงานเกิดขึ้นระหว่าง คณะกรรมการสถานี กลุ่มผู้จัดรายการและกลุ่มผู้ฟังแต่ละชุมชน ซึ่งมีแกนนำหลักในพื้นที่
6. รายการวิทยุมีแต่สาระล้วนๆ จัดตามความต้องการของผู้ฟัง ทั้งช่วงเวลาและเนื้อหาสาระมีหลากหลายสาระผสมผสาน เช่น ข้าว พระธรรมเทศนา เกษตรและเกษตรอินทรีย์ สุขภาพและการทำมาหากินทั่วไป และที่สำคัญยังช่วยบอกข่าวสารบ้านเมืองตามความเคลื่อนไหวต่างๆ
7. ผู้ฟังเป็นสถานีย่อยของวิทยุชุมชน เป็นสถานีทั้งในแง่ เป็นผู้สื่อสารให้กับเพื่อนบ้านและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการจริง “ไร่นาด้อย่าง” ให้กับเพื่อนบ้านด้วย ภายใต้อาณา “ผู้ฟังแกนนำ”
8. ผู้จัดรายการก็เป็นผู้ทำจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริงและเกิดปัญหาจริงแล้วนำข้อเท็จจริงดังกล่าวมาขยายผลผ่านรายการในวิทยุชุมชน ไม่ใช่การอ่านจากหนังสือแล้วนำมาออกอากาศเหมือนแต่ก่อน รวมถึงการปฏิบัติธรรมด้วย
9. ผู้จัดเน้นการนำความรู้มาจากการปฏิบัติการจริงของตัวเอง “ปัญญาปฏิบัติ” และของเพื่อนผู้ฟัง จากภูมิปัญญาชาวบ้านและการศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้วว่าทำได้จริง ประสบผลสำเร็จแล้วจึงนำมาเสนอ
10. ผู้จัดรายการมีการปรับตัวเองทั้งในแง่ การลงไปพบปะกับผู้ฟังในพื้นที่ เป้าหมาย การปฏิบัติการจริง การเป็นแบบอย่างในแง่การดำรงชีวิตตามวิถีพุทธ วิถีพอเพียง เป็นผู้มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน มีคุณธรรม คนที่ไม่มีศีล ไม่มีคุณธรรม ไม่มีความพอเพียงก็จะออกไปเองโดยปริยาย
11. เวทีผู้จัดรายการพบผู้ฟัง เป็นพื้นฐานสำคัญในการขยายฐานวิทยุชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมรับผิดชอบของผู้ฟัง เพราะได้กลายเป็นระบบเครือข่ายและพี่น้องกันในที่ที่สุด
12. รายการต่างๆเปิดโอกาสให้ผู้ฟังที่ทำจริงแล้วประสบผลสำเร็จ มาออกรายการเสนอแนะให้กับเพื่อนในเครือข่ายได้
13. มีการประชุมระหว่างคณะกรรมการสถานี ผู้จัดรายการและแกนนำผู้ฟังอยู่บ่อยๆ เพื่อพัฒนาสถานี
14. ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมุ่งมั่นที่จะพัฒนาสถานีให้ก้าวหน้า ภายใต้อาณาเดียวกัน คือ “ให้ชาวนาพึ่งตนเองได้ กล้าคิด กล้าทำ กล้าพิสูจน์ตัวเอง”
15. พุนทางสังคม เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ข้าวคุณธรรม ผู้ฟังรายการเป็นพุนทาง

สังคมที่ทำให้สถานีมีความเชื่อมั่นที่จะก้าวไปข้างหน้า มุ่งมั่นที่จะสร้างสรรคงานให้รับใช้ชาวนาและผู้ฟัง

16. “เมตตธรรม” หรือ “สถานีนุญ” สถานีแห่งการให้ เป็นอนิสงให้การคิดงานสร้างงาน ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง เพราะทำทุกอย่างเพื่อที่จะให้สถานีก้าวหน้า ไม่ได้ทำเพื่อผลประโยชน์ของใครหรือของคนกลุ่มใด

17. ความแปลกใหม่ของสถานี ไม่มีโฆษณา มีแต่เนื้อหาสาระดีทั้งโลกและธรรมจากคนที่ทำกับมือเห็นผลมาแล้วและข่าวสารทันต่อความต้องการของผู้ฟัง

18. ชาวนามีโอกาสสื่อสารผ่านสถานีของตนเองในรายการลงทุนที่ไม่แพง แต่สามารถบอกเรื่องราวของตนเองสู่สังคมและสาธารณะชนได้ตลอดเวลา

19. ทำงานภายใต้แนวคิดรัฐธรรมนูญปี 40 ชุมชนสามารถทำวิทยุชุมชนของตนเองได้ 30:30:30

20. วิทยุบอกเรื่องราวของชาวนาเกษตรอินทรีย์ สื่อสารระหว่างชาวนาเกษตรอินทรีย์ และอบรมเผยแพร่ข่าวสารสู่สาธารณะ

21. พี่เลี้ยงหนุนเสริมทั้งในแง่การจัดระบบข้อมูล การวางแผนงานวิจัย และการเขียนรายงาน และการติดปัญหาต่างๆระหว่างการทำงานและเข้าร่วมกิจกรรมโครงการหลักๆที่สำคัญและตามวาระโอกาส

4.1.2 บทเรียนระดับภาพรวมโครงการวิจัย

ทีมวิจัยได้นำข้อมูลชุดความรู้บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพแต่ละโครงการ จำนวน 20 โครงการที่ได้วิเคราะห์ไว้ในหัวข้อ (4.1.1) มาทำการสังเคราะห์เป็นบทเรียนความสำเร็จที่สำคัญในภาพรวมของโครงการวิจัย ดังต่อไปนี้

บทเรียนความสำเร็จของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ มีลักษณะสำคัญ ดังนี้
ปัจจัยความสำเร็จของโครงการวิจัยเด่น- ดี มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัย เป็นเรื่องของคนในชุมชน มีลักษณะดังนี้
 - 1.1 เป็นปัญหาของคนในชุมชนที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันมาแล้ว
 - 1.2 คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหานี้ อยากให้ทำวิจัยเรื่องนี้
 - 1.3 คนในชุมชนหลายกลุ่มอาสาทำงานร่วมกัน ไม่ได้เกณฑ์มา
 - 1.4 มีคนจำนวนหนึ่งที่สนใจศึกษาปัญหาและพยายามแก้ปัญหายอย่างต่อเนื่อง
 - 1.5 เป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนโดยตรงและเห็นปรากฏการณ์ชัดเจน

1.6 เป็นเรื่องที่คนหลายกลุ่ม/องค์กร สามารถเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาอย่างกว้างขวาง ไม่ขัดแย้งกัน

2. ทีมวิจัย มีองค์ประกอบและคุณลักษณะที่สำคัญ คือ

- 2.1 ทีมวิจัยมาจากกลุ่มคนหลายกลุ่ม หลายองค์กร หลายบทบาททางสังคม/ชุมชน
- 2.2 ทีมวิจัยเป็นกลุ่มคนที่มีความมุ่งมั่นทำงานเพื่อชุมชน เป็นที่ประจักษ์มาแล้ว คนในชุมชนมีความศรัทธา เชื่อมั่น ไว้วางใจได้
- 2.3 ทีมวิจัยเป็นกลุ่มที่เกาะติดกับปัญหา พยายามหาหนทางแก้ปัญหาที่ตรงนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง
- 2.4 ทีมวิจัยมีองค์ประกอบหลักที่สมบูรณ์ในแง่บทบาทการบริหารงานวิจัย เช่น คนอำนวยความสะดวก คนประสานงาน คนบันทึกข้อมูลและเขียนรายงาน คนทำการเงิน/บัญชี คนประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
- 2.5 ความเป็นพี่เป็นน้องที่ช่วยเหลือกันในทุกๆ เรื่อง
- 2.6 การอุทิศตนทำเป็นแบบอย่างให้กับคนในชุมชน ไม่ใช่แค่โฆษณา
- 2.7 มีใจรักที่จะทำงาน เพื่อชุมชน เพื่อส่วนรวม และรักที่จะแสวงหาความรู้/ข้อมูล
- 2.8 เป็นกลุ่มคนที่มีความเสียสละรับผิดชอบต่อหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมาย สูง
- 2.9 เชื่อมมั่นในเครื่องมือการวิจัยและนำทดลองใช้ในการทำงานหรือแก้ปัญหา
- 2.10 ความอยากรู้อยากเห็น อยากทำวิจัย ว่าเป็นอย่างไร “ไม่เคยทำ แต่อยากทำ”
- 2.11 คนในครอบครัวเข้าใจและสนับสนุน

3. หัวหน้าโครงการวิจัย มีบุคลิกและคุณลักษณะ ที่สำคัญ ดังนี้

- 3.1 มีอุดมการณ์หรือจินตภาพในการมองปัญหาและการแก้ปัญหาที่ชัดเจน/ยาวไกล
- 3.2 มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับประเด็นในโจทย์วิจัยนั้น ๆ มาระดับหนึ่ง
- 3.3 มีความสามารถในการมองคน เห็นศักยภาพคน ประสานคนได้ ใช้คนทำงานเป็น
- 3.4 ประสานความคิดที่หลากหลาย ให้เห็นภาพรวมเชื่อมโยงทั้งระบบ
- 3.5 สามารถประมวลภาพรวมการดำเนินงานทั้งระบบและแยกแยะส่วนประกอบได้
- 3.6 สามารถคุมสภาพการดำเนินงาน ทีมงาน งบประมาณ ในแต่ละช่วงเวลาได้

- 3.7 มีประสิทธิภาพทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนในระดับหนึ่ง ชุมชนเห็นผลงานและไว้วางใจได้
- 3.8 สามารถจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับกลุ่มคนที่หลากหลายได้ ทั้งในระดับทีมงานและชุมชน
- 3.9 เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในทุกโอกาส ทุกกิจกรรม
- 3.10 บริหารการเงิน โปร่งใส ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเงิน/บัญชี ทำหน้าที่วางแผน และควบคุมการใช้เงินเท่านั้น
- 3.11 เป็นผู้ที่มีบารมีในชุมชน หรือมีบทบาททางสังคม เช่น นักวิชาการ ผู้นำ แกนนำข้าราชการครูในชุมชน ฯลฯ
- 3.12 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ มุ่งมั่นและมีความรับผิดชอบสูง

4. การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและชุมชน ก่อนการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจในเป้าหมายและกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกัน ใน 3 ระดับ คือ

- 4.1 การทบทวนเป้าหมายโครงการวิจัยร่วมกับคนในชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน โดยเฉพาะการศึกษาข้อมูล ข้อเท็จจริงและการร่วมกันทดลองแก้ปัญหา
- 4.3 การวางแผนการวิจัยและการกำหนดบทบาทของทีมวิจัย ให้เห็นภาพรวมการทำงานของแต่ละบทบาท/แต่ละคนชัดเจนร่วมกัน พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข
- 4.4 การกำหนดกรอบและประเด็นศึกษาของทีมวิจัยและทีมเก็บข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการศึกษา ซึ่งเชื่อมโยงกับการแก้ปัญหาในระยะต่อไป รวมถึงการเรียนรู้เรื่องการออกแบบวิธีการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมกับแต่ละประเด็นศึกษา เทคนิคการเก็บข้อมูล รวมถึงการบันทึกข้อมูล

5. การสร้างทีมเก็บข้อมูล อันเป็นการสร้างพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการสร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชน มีหลายลักษณะ ดังนี้

- 5.1 แบ่งทีมเก็บข้อมูลตามคุ้มบ้าน โดยให้หัวหน้าคุ้มเป็นหัวหน้าทีมรับผิดชอบเก็บข้อมูลภายในคุ้มของตัวเอง และมีทีมวิจัยหลักอย่างน้อย 1 คน เข้าร่วมทีมเก็บข้อมูลคุ้ม

5.2 แบ่งทีมเก็บข้อมูลตามความสนใจในประเด็นศึกษา โดยมีคนหนึ่งในแกนนำทีมวิจัยเป็นหัวหน้าทีม แล้วหาอาสาสมัครจากคนในชุมชนที่สนใจศึกษาประเด็นนั้นๆ ร่วมทีม โดยเฉลี่ยแต่ละทีมให้เท่าๆ กัน

5.3 การเก็บข้อมูลเป็นทีมใหญ่ทั้งชุมชน แล้วแบ่งประเด็นศึกษาตามความถนัด โดยมีผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้านคอยให้ข้อมูลและสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นย่อยๆ

5.4 แบ่งทีมเก็บข้อมูลให้กลุ่มเป้าหมายศึกษาตัวเอง ศึกษาปัญหาของตัวเองโดยตรงเพื่อเรียนรู้เรื่องราวของตัวเองอย่างมีพัฒนาการ มีเหตุผล และมีรูปธรรมสนับสนุน

5.5 สร้างทีมอาสาสมัครเก็บข้อมูลจากคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทีมเยาวชนคนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างสีสันในการทำงาน สร้างสำนึกร่วมของกลุ่มคนหลากหลาย ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ให้กับคนรุ่นใหม่ด้วย

5.6 สร้างทีมอาสาสมัครเก็บข้อมูลที่เป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่กำลังเรียนหรืออยู่ระหว่างฝึกงาน กรณีที่หัวหน้าโครงการเป็นนักวิชาการสอนในมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยและการทำงานแบบมีส่วนร่วมให้กับกลุ่มนักศึกษาเพื่อปูทางไปสู่การสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่

6. การเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมและการสรุปข้อมูลร่วมกันของทีมงาน ทำให้ทีมวิจัยทีมอาสาสมัครเก็บข้อมูล และคนในชุมชนที่ร่วมเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวในชุมชนของตัวเองมากขึ้น กล่าวคือ

6.1 เห็นสภาพชุมชนโดยรวม ทั้งองค์ประกอบต่างๆ และทรัพยากรแวดล้อม

6.2 เห็นประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชนตัวเอง ว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร มีความเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้นบ้าง

6.3 เห็นปัญหาและวิกฤตปัญหาชัดเจน และความเชื่อมโยงกับภายนอก จากข้อมูลที่ได้ศึกษาและรูปธรรมที่พบเห็น

6.4 เห็นข้อมูลใหม่ที่ไม่เคยรู้มาก่อน ทั้งความคิด/ความเชื่อ ความรู้/ภูมิปัญญา ที่มีคุณค่า/ความหมาย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาได้

6.5 เห็นศักยภาพของชุมชนทั้ง คน (ปราชญ์ชาวบ้าน) ทรัพยากร (ความมั่งคั่ง) วัฒนธรรม (คุณค่าและความหมาย) และการเรียนรู้/การปรับตัวของบรรพบุรุษ

6.6 เห็นความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นที่จะต้องร่วมกันแก้ปัญหา

6.7 เห็นความสำคัญของข้อมูล พลังของข้อมูลและเห็นว่าจะเอาข้อมูลไปใช้วางแผน ทำอะไรต่อ

6.8 เห็นการร่วมใจกันทำงาน และการเก็บข้อมูล และเห็นแนวทางสร้างความร่วมมือ สร้างพลังชุมชนในการทำงานต่อ

7. การสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่หลากหลายเพื่อร่วมทำงานวิจัย ในกระบวนการต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน (กลุ่มหลักในการทำงานวิจัย) กลุ่มเยาวชนและเด็กนักเรียนพระสงฆ์ ข้าราชการในชุมชน กลุ่มสมาชิกองค์กรท้องถิ่น และส่วนราชการในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีเป้าหมายสำคัญ ดังนี้

7.1 การสร้างความร่วมมือจากแกนนำกลุ่ม หรือผู้นำชุมชน หรือผู้มีบารมีในชุมชนเพื่อร่วมเป็นทีมวิจัย หรือร่วมในกิจกรรมที่สำคัญๆ เพื่อเป็นกำลังหลักสำคัญในการดึงกลุ่มคน เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการปัญหาทั้งระบบในระยะยาว

7.2 การกระจายบทบาทในการทำงาน การทดลองแก้ปัญหาให้กับกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนได้ร่วมรับผิดชอบต่อโครงการวิจัย รับผิดชอบต่อการแก้ปัญหาในชุมชนของตัวเองโดยตรง

7.3 การออกแบบกิจกรรมตามความสนใจและความต้องการของกลุ่มคนในช่วงทดลองแก้ปัญหา จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากคนหลายกลุ่มได้ และพัฒนาไปสู่จิตสำนึกร่วมต่อการจัดการปัญหาชุมชนร่วมกันในที่สุด

8. การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน “การคืนข้อมูลสู่ชุมชน” เพื่อตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการเก็บข้อมูลเพิ่มจากประเด็นที่ตกหล่น ร่วมกันของคนทั้งชุมชน ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญของข้อมูล และตระหนักในปัญหา กล่าวคือ

8.1 การนำเสนอข้อมูลปัญหาและวิกฤตปัญหา จากการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันแล้ว ทำให้คนในชุมชนเห็นความรุนแรงและวิกฤติปัญหาตนเองชัดเจน นำไปสู่การมีส่วนร่วมแก้ปัญหาในอนาคต

8.2 การเสนอข้อมูลปรากฏการณ์จริง ทำให้เห็นบทบาทหน้าที่และองค์กร รับผิดชอบต่อการแก้ปัญหา ดังนั้นการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยสู่ชุมชนและสาธารณะ โดยประสานองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมารับทราบข้อมูล และให้ความเห็น เพื่อสนับสนุนการแก้ปัญหา และร่วมผลักดัน/ขยายผลวงกว้างต่อไป

9. การเตรียมการก่อนกิจกรรม การสรุปทบทวนหลังกิจกรรม และการวางแผนงาน เป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือตอบคำถามการวิจัย มีลักษณะ ดังนี้
 - 9.1 การเตรียมกิจกรรม เป็นการประชุมทีมงานวิจัย เพื่อวิเคราะห์เป้าหมายและวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย วิธีการดำเนินการ ความสำเร็จและปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เพื่อวิเคราะห์ทางแกีสถานการณ์ และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน ในการจัดกิจกรรมนั้นๆ
 - 9.2 การสรุปงานร่วมกันของทีมงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งการสรุปกิจกรรมและการสรุปความก้าวหน้าการดำเนินงานเป็นระยะๆ ทำให้ทีมงานทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน และสร้างการเรียนรู้ของทีมงานไปพร้อมกัน ขณะเดียวกันก็จะได้ทราบสถานะของโครงการฯ ในเรื่องต่างๆ ทั้งเรื่องงาน ทีมงาน และงบประมาณ ดำเนินการ นำไปสู่การวางแผนต่อไป
 - 9.3 การวางแผนการดำเนินงานหลังสรุปผลการดำเนินงานและวิเคราะห์บทเรียนการทำงาน จะทำให้ทราบว่าต้องเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอะไรบ้างตามแผนการเดิมที่วางไว้ รวมถึงการปรับเปลี่ยนบทบาททีมงานให้ทันต่อปัญหาและสถานการณ์ด้วย
10. การบันทึกกิจกรรมและเก็บข้อมูลอย่างรัดกุม ทั้งการเขียนในรูปแบบต่างๆ การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการบันทึกสังเกตการณ์ โดยไม่ให้ตกหล่นในทุกกิจกรรม และมีการเก็บรวบรวมไว้เป็นอย่างดี มีการสรุปและทบทวนข้อมูลกันแทบทุกกิจกรรมว่า ได้ข้อมูลตามที่วางแผนไว้หรือไม่ หรือได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ หรือมีข้อมูลอะไรตกหล่นบ้าง อีกทั้งมีเครื่องมือเก็บข้อมูลอย่างหลากหลาย ประกอบกับมีทีมงานบันทึกข้อมูลที่มีความสามารถและช่วยกันเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูล
11. การศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมวิจัยที่สำคัญมากในการสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัย และคนในชุมชน เป็นการศึกษาดูงานที่มีเป้าหมายและมีการวางแผนอย่างรอบด้าน และหวังผล ทั้งนี้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นปัญหาและการแสวงหาทางออกของการแก้ปัญหาผ่านกระบวนการวิจัย ขณะเดียวกันก็เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างขวัญกำลังใจให้กับทีมวิจัยเพื่อพัฒนางานให้เกิดขึ้นอย่างมีพลัง มีจินตภาพ มีขั้นตอน มีแบบแผนและแผนงาน และมีเหตุผล ผ่านรูปธรรม/นามธรรมจาก

ความสำเร็จของชุมชนอื่น อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในทีมวิจัย และชุมชนอีกด้วย

12. การประชาสัมพันธ์และขยายแนวคิดงานวิจัยให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกช่องทาง ทั้งกิจกรรมทางสังคมและ ในประเพณี/วัฒนธรรมชุมชน ได้ก่อให้เกิด

12.1 การกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนต่อการตระหนักร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน

12.2 การขอความร่วมมือและช่วยเหลือจากคนในชุมชนเกิดขึ้นง่ายและทุกคนให้ความสำคัญ

12.3 การขยายความคิดและเผยแพร่ผลงานวิจัยทั้งระดับกิจกรรมและภาพรวมตลอดเวลาที่มีโอกาสและสร้างการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง

12.4 สร้างความสนใจ ความเข้าใจในปัญหาชุมชน และความเข้าใจอันดีต่อทีมวิจัย

12.5 สร้างกระบวนการคิดและการหาทางออกของการแก้ปัญหาจากคนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

13. การเขียนรายงานวิจัย มีขั้นตอนและลักษณะสำคัญดังนี้

13.1 ทีมวิจัย (ชาวบ้าน) แบ่งกันเขียนคนละเรื่อง/คนละบท จากข้อมูลที่ได้บันทึกไว้อย่างดีแล้ว

13.2 นักวิจัยหลัก (นักวิชาการ) รับผิดชอบในเรื่องการเขียนรายงาน โดยรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากทีมวิจัยชาวบ้าน ซึ่งได้รับผิดชอบเก็บข้อมูลบางประเด็น และข้อมูลจากการช่วยกันบันทึกข้อมูลระหว่างกิจกรรมและการสังเกตการณ์

13.3 ทีมวิจัยและที่ปรึกษาช่วยกันแปลงภาษาพูดเป็นภาษาเขียน “วิชาการ” และการตรวจสอบภาษาถิ่นให้เป็นภาษาราชการและวิชาการ

13.4 ทีมวิจัยและที่ปรึกษาช่วยกันจัดหมวดหมู่ข้อมูล ผ่านการประชุมและ/หรือกระบวนการฝึกอบรม “การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงาน”

13.5 หากคนพิมพ์รายงาน ทั้งการพิมพ์กันเองภายในทีมงานและการจ้างคนข้างนอกช่วยพิมพ์ โดยมีที่ปรึกษาให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือ ทั้งวัสดุอุปกรณ์ คนช่วยพิมพ์ แหล่งรับพิมพ์งาน

14. กระบวนการทำงานร่วมกันกับทีมที่ปรึกษา ภายใต้บทบาทการสนับสนุนของที่ปรึกษา กล่าวคือ

- 14.1 การพัฒนาโจทย์วิจัย เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม
- 14.2 การสร้างทีมและเตรียมทีมวิจัย เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับ หน้าที่และคุณสมบัติ ของนักวิจัยและการกำหนดบทบาทของทีมวิจัย
- 14.3 การเสริมความรู้ประสบการณ์ในกระบวนการวิจัย ได้แก่ การแตกกรอบ ประเด็นศึกษา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงาน ฯลฯ
- 14.4 การจัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัยทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เป็นการ กระตุ้นเตือนทีมวิจัยว่า จะทำเล่นๆ ไม่ได้ ต้องเอาจริงเอาจังกับการทำงานและทำ ให้เห็นผลงานจริงๆ
- 14.5 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายต่างๆ และการขยายผลการวิจัยสู่สาธารณะ ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ชุมชน สังคม และโลกภายนอก ทั้งที่เหมือนและแตกต่าง จากชุมชนของตัวเอง ก่อให้เกิดแนวคิดและวิถีปฏิบัติใหม่ๆ เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น
- 15.6 การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่ เกี่ยวข้องเพื่อร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการฯ ทำให้เกิดความเข้าใจใน เจือใจ/ข้อจำกัดของหน่วยงานเหล่านั้นมากขึ้น รวมถึงวัฒนธรรมการทำงาน ร่วมกัน
- 14.7 ประสานสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและการผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ใน รูปแบบต่างๆ เช่น บทความในจดหมายข่าว หนังสือเล่มเล็ก วิชชุชุมชน VCD Website เป็นต้น ได้สร้างความตื่นตัวและกระตือรือร้นให้กับนักวิจัยและที่ ประึกษาในการผลักดันการทำงานวิจัยให้มีคุณภาพมากขึ้น

4.2 กระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน

โครงการวิจัยได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มี คุณภาพให้กับกลุ่ม RC / Node โดยเน้นสร้างการเรียนรู้ไปพร้อมกับกระบวนการถอดบทเรียน โดยให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นการวางแผนคำถามที่ตนเองสนใจ การตั้งคำถาม การเรียนรู้ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันกับกลุ่มเป้าหมาย รวมไปถึงให้ข้อเสนอแนะในประเด็นที่สำคัญๆ โดย สรุปโครงการมีขั้นตอนการสร้างเรียนรู้โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

4.2.1 กระบวนการเรียนรู้ระดับโครงการวิจัย

มีขั้นตอนดังนี้

1. การประชุมระหว่างนักวิจัยกับทีมที่ปรึกษาภาคอีสาน เพื่อ
 - 1.1 ทำความเข้าใจเป้าหมายของโครงการวิจัยร่วมกัน
 - 1.2 คัดเลือกตัวแทนโครงการวิจัยดีที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
 - 1.3 กำหนดประเด็นในการถอดบทเรียนการบริหารจัดการโครงการวิจัย โดยมีเนื้อหาที่สำคัญในเบื้องต้น ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผนการวิจัย การดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูล การถอดบทเรียน และการเขียนรายงาน
 - 1.4 วางแนวทางการลงพื้นที่ปฏิบัติการถอดบทเรียนโครงการวิจัยและ Node ในเบื้องต้น
2. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัยและ Node
3. รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากการเข้าร่วมติดตามโครงการวิจัยในระดับพื้นที่ และการเข้าร่วมเวทีนำเสนอความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัยและ Node
4. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมของนักวิจัยและที่ปรึกษาโครงการ
5. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลระดับโครงการวิจัยและ Node ในเบื้องต้นร่วมกับที่ปรึกษา
6. กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยเด่น-ดีและการเรียนรู้ของ Node อย่างมีส่วนร่วม มีดังนี้
 - 6.1 การคัดเลือกโครงการวิจัยเด่น-ดี ภาคอีสาน ร่วมกับ Node จำนวน 20 โครงการ โดยมีเกณฑ์ชี้วัดโครงการวิจัยเด่น-ดี ดังนี้
 - 1) เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาที่มีกิจกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผลและรับผล
 - 2) ทีมวิจัยเห็นความสำคัญของข้อมูล พลังของข้อมูลและใช้ข้อมูลไปใช้วางแผน และตัดสินใจในการแก้ปัญหาทุกระดับ
 - 3) ผลการวิจัยสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือหาทางออกให้แก่ชุมชนได้
 - 4) มีการพัฒนาคน หรือสร้างคน ให้เป็นผู้คิด วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ และเกิดทักษะในการบริหารจัดการโครงการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 - 5) เกิดการพัฒนาและยกระดับบทบาทนักวิจัยเก่ามาเป็นพี่เลี้ยงให้กับนักวิจัยใหม่
 - 6) เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม

- 7) หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชนเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนงบประมาณในการแก้ปัญหาทั้งงานวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
 - 8) เกิดการรวมกลุ่มใหม่ๆหรือเกิดการพัฒนารูปแบบกลไกเดิมให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง
 - 9) มีการขยายผลการวิจัยไปสู่ชุมชนอื่น พื้นที่อื่น โดยการเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งศึกษาดูงาน เป็นต้น
 - 10) ทีมวิจัยสามารถนำเสนอกระบวนการวิจัย และผลจากการศึกษาวิจัยสู่สาธารณะ โดยการประสานสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยหรือการผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ เช่น บทความในจดหมายข่าว หนังสือเล่มเล็ก วิทยุชุมชน VCD Website เป็นต้น
- 6.2 การวางแผนลงพื้นที่ถอดบทเรียนโครงการวิจัยเด่น- ดีแต่ละโครงการ ร่วมกับ Node มีขั้นตอน คือ
- 1) การเตรียมชุมชนวิจัย
 - 2) การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์
 - 3) การนัดหมายกับ Node และโครงการวิจัย
 - 4) การจัดการเรื่องอาหาร ที่พัก และสถานที่ประชุม
 - 5) การจัดการเรื่องที่พักของทีมงาน
 - 6) การเตรียมคนบันทึกข้อมูลและถอดข้อมูล
 - 7) การเตรียมกรอบประเด็นการถอดบทเรียน
- 6.3 การประสาน Node ภาคอีสานเพื่อเข้าร่วมเรียนรู้กระบวนการถอดบทเรียนทั้งระดับโครงการวิจัยและ Node
- 6.4 การวิเคราะห์จุดแข็งของแต่ละโครงการเพื่อกำหนดแนวทางการเรียนรู้ตามความสนใจของแต่ละคน
- 6.5 วางแผนตารางเวลาที่ใช้ลงถอดบทเรียนแต่ละโครงการให้ชัดเจน
- 6.6 นัดหมายลงพื้นที่ถอดบทเรียนตามเวลาและสถานที่ๆได้กำหนดไว้ร่วมกัน
- 6.8 การลงพื้นที่ถอดบทเรียนโครงการดี – เด่น แบ่งออกเป็น 3 ช่วง
- 1) ช่วงทำความเข้าใจในโครงการร่วมกันก่อนถอดบทเรียนกับ Node ในเรื่องต่างๆ อาทิ กรอบการตั้งคำถาม การแบ่งบทบาทกันตาม ระยะเวลา จุดแข็งของโครงการ เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันกับ Node
 - 2) ช่วงระหว่างถอดบทเรียน
 - ใช้วิธีการตั้งคำถามแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัย โดยให้ถามทีละคน โดยเน้น ให้ประเด็นคำถามมีความต่อเนื่องสอดคล้องกัน ไม่กระโดดข้ามไปมา เพื่อให้

เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนตรงกัน

- เมื่อการแลกเปลี่ยนพูดคุยเริ่มออกนอกประเด็นมากเกินไป นักวิจัยและที่ปรึกษาจะขอแทรกคำถามใหม่เพื่อให้เข้าแนวคำถามตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
 - หากมีประเด็นใดที่สำคัญจะใช้เวลากับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยและ Node เดิมที่
- 3) ช่วงหลังถอดบทเรียน เป็นการสรุปประเมินองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยมีกระบวนการ ดังนี้
- ให้ที่ปรึกษาช่วยประมวลผลข้อมูลทั้งหมด และสรุปประเด็นที่สำคัญนำเสนอภาพรวมให้กับโครงการวิจัย และ Node ได้ทบทวนและเรียนรู้ร่วมกัน
 - ให้ทีมพี่เลี้ยง (Node) ที่สนับสนุนโครงการวิจัยเป้าหมาย ช่วยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
 - เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมทุกคน (Node) ที่มาเรียนรู้ได้ช่วยให้ข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมให้กับทีมวิจัย
 - ให้ทีมวิจัยให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดเวทีถอดบทเรียน
 - แจกแบบประเมินผลการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนให้กับ พี่เลี้ยง (Node) โดยมีคำถามปลายเปิด โดยมีคำถาม 2 ข้อ คือ 1) ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการเข้าร่วมถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยเด่น/ดี ภาคอีสาน และ ระดับโครงการ Node 2) ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัย (ในทุกด้าน อาทิ เนื้อหา/กระบวนการ/สถานที่/เวลาหรืออื่นๆ) เพื่อนำมาสรุปและประเมินผลการจัดกระบวนการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

7. การสรุปรวบรวมข้อมูลโดยการถอดบทเรียน

4.2.1 กระบวนการเรียนรู้ระดับโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node)

มีขั้นตอนดังนี้

1. การคัดเลือก Node ที่ดูแลโครงการวิจัยเด่น-ดี มีจำนวน 8 แห่ง ได้แก่
 - 1) ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม
 - 2) ชุดโครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
 - 3) ชุดโครงการยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสาน

ตอนกลาง

- 4) ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
จังหวัดยโสธร
- 5) ชุดโครงการหนุนเสริมและติดตามโครงการชุดกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัด
กาฬสินธุ์
- 6) ชุดโครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร
- 7) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.อุบลราชธานี
- 8) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้

2. การเตรียมกรอบประเด็นการถอดบทเรียน

3. การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์

4. การนัดหมายกับ Node เป้าหมายและ Node ที่จะร่วมเรียนรู้

5. การจัดการเรื่องอาหาร ที่พัก และสถานที่ประชุม

6. การจัดการเรื่องที่พักของทีมงาน

7. การเตรียมคนบันทึกข้อมูลและถอดข้อมูล

8. ช่วงการลงพื้นที่ถอดบทเรียน Node ใช้กระบวนการเกือบทั้งหมดเหมือนกันกับ

การถอดบทเรียนโครงการวิจัย ต่างกันตรงที่ประเด็นกรอบคำถามในการถอดบทเรียน ได้แก่

- ยุทธศาสตร์การดำเนินงานทั้งเชิงพื้นที่และประเด็น
- การพัฒนาโครงการวิจัย - การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย (การทบทวน

เป้าหมาย การพัฒนาทักษะ การสรุป

- บทเรียนการดำเนินงาน การวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ) - การเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน การเผยแพร่และขยายผลการวิจัย - การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง - บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน และก่อน

การจัดเวทีถอดบทเรียนนักวิจัยจะประสานหารือกับ ผู้ประสานงานบาง Node บางคน เพื่อขอให้ Node ช่วยเน้นย้ำในประเด็นสำคัญในการสนับสนุนโครงการวิจัยให้เกิดคุณภาพ เพื่อช่วยสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC /Node ที่ไปร่วมเรียนรู้ให้ได้มากที่สุด

4.2.3 กระบวนการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงาน

ขั้นตอนนี้ บทบาทหลักจะอยู่ที่นักวิจัยหลักที่เป็นหัวหน้าโครงการ และทีมที่ปรึกษา ในส่วนของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับ RC /Node นั้นจะอยู่ที่กิจกรรมการคืนข้อมูลงานวิจัย ในเวที RC ภาคอีสาน เพียงเท่านั้น ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ทีมวิจัยทำการรวบรวมข้อมูลโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และ โครงการฯNode ทั้งหมด เป็นเบื้องต้นก่อน โดยสรุปประเด็นที่สำคัญๆตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

2. สังเคราะห์ข้อมูลโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และ โครงการฯ Node ร่วมกับที่ปรึกษา ใน 2 ระดับ คือ

- ระดับโครงการแต่ละโครงการ
- ระดับภาพรวมทั้งหมด

3. นำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับ RC / Node ในเวที RC ภาคอีสาน และเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากทีมที่ปรึกษา และพี่เลี้ยง Node เพื่อเพิ่มเติมปรับปรุงผลงานวิจัยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. การจัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

4.3 การเรียนรู้ของ RC / Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

มีประเด็นเรียนรู้หลักๆ ดังนี้

1. กระบวนการถอดบทเรียน มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น ดังนี้

1.1 แนวคิด/หลักการในการถอดบทเรียน ได้รู้ว่าการถอดบทเรียนทำเพื่ออะไร ทำอย่างไร ทำโดยใคร และผู้เข้าร่วมได้ประโยชน์อะไร

1.2 แนวปฏิบัติและเครื่องมือ วิธีการที่ใช้ เน้นวิธีการที่เรียบง่ายเป็นธรรมชาติ เป็นกันเอง สอดคล้องกับสภาพชุมชน (การประชุมกลุ่มย่อย เป็นหลัก)

1.3 กระบวนการเน้นกระบวนการตามธรรมชาติ ไม่มีพิธีรีตองและขั้นตอนที่ยึดเชื้อ ใช้เวลาให้คุ้มค่าที่สุด ต่อการวางแผนงาน แบ่งเป็น

1) การวางแผนและการเตรียมการ รู้ว่าจะเน้นอะไรก่อนหลัง อะไรเป็นเรื่องสำคัญ จำเป็นที่สุด อะไรไม่สำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการประชุมผลงานของนักวิจัยร่วมกันกับ Node เพื่อทราบสถานะต่างๆของชุมชนวิจัย การกำหนดแนวคำถาม

2) การถอดบทเรียนได้รู้ว่าการถอดบทเรียนนั้นมีประเด็นที่สำคัญ คือ การตั้งคำถาม ให้สอดคล้องเชื่อมโยงกัน การสร้างบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ และเป็นกันเอง การจับประเด็น และการเชื่อมโยงข้อมูล

3) การสรุปประมวลผลการเรียนรู้ การสรุปองค์ความรู้ของโครงการวิจัย ให้เห็นภาพรวมร่วมกันว่า มีองค์ประกอบอะไรบ้าง แต่ละองค์ประกอบสัมพันธ์กันอย่างไร

1.4 การประยุกต์ใช้ในการทำงาน เป็นวิธีการที่สามารถนำไปใช้ในการทำงานของ RC / Node ได้ทั้งระดับ Node และการสนับสนุนทีมวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการคิด และวิธีการสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย ทั้งในระหว่างกิจกรรมวิจัยและหลังการทำกิจกรรม หรือก่อนเขียนรายงานวิจัย

1.5 ข้อสังเกตอื่นๆ ต่อทีมวิจัยและชุมชนวิจัย

1) เห็นความภาคภูมิใจของทีมวิจัยและชุมชนที่พร้อมจะนำเสนอเรื่องราวความสำเร็จของตนเอง

- 2) การทำงานวิจัยแท้จริงแล้วใครๆก็ทำได้ ถ้าตั้งใจจะเรียนรู้
- 3) การนำเสนอข้อมูลของทีมวิจัย นำเสนออย่างหาญกล้า ทำท่ายไม่ติดขัด เพราะเป็นเรื่องจริงที่ทำมาด้วยมือและปรากฏผลแล้วชัดเจน
- 4) ความเชื่อมั่นในตนเองต่อการแก้ปัญหาในอนาคตของทีมวิจัยชุมชน
- 5) ความเชื่อมั่นต่อการทำงานวิจัยว่า ไม่ยากอย่างที่คิด ชุมชนทำได้ ถ้าร่วมมือกันและแก้ปัญหาได้
- 6) ความรอบรู้ในข้อมูลและเรื่องราวต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกของทีมวิจัยและความตื่นรู้ข้อมูลต่างๆ
- 7) ความนอบน้อมถ่อมตน การตั้งใจฟังผู้อื่น เคารพผู้อื่นมีสูง

1.6 ข้อเสนอแนะ

- 1) น่าจะมีการวางกรอบของคำว่า วิจัยเด่น-ดี
- 2) เนื้อหาจากการถอดบทเรียนชุมชนควรรับรู้
- 3) ทีมวิจัยที่อยู่พื้นที่ใกล้เคียง ควรได้มีโอกาสเข้าร่วม
- 4) การประเมินผลควรทำหลังจากถอดบทเรียนทันที
- 5) ควรมีการกำหนดแนวคำถามร่วมกันทั้งทีม Node และผู้ร่วมเรียนรู้จะได้ถามไปในแนวเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน
- 6) เวลา สถานที่ ควรมีเวลาให้ผู้เข้าร่วมได้มีโอกาสได้ลงพื้นที่ศึกษาของจริงด้วย

2. แนวทางการทำงานของ RC / Node ต่อการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ

มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น แบ่งได้ดังนี้

2.1 ระยะก่อนทำวิจัย ได้แก่

- 1) ความเป็นมาของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ การศึกษาข้อมูลชุมชนก่อนการพัฒนาโครงการ

- 2) ความสนใจของทีมวิจัย ความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหา
- 3) ความน่าสนใจของพื้นที่และประเด็นศึกษาที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ Node
- 4) กระบวนการค้นคน สร้างทีม การวิเคราะห์ปัญหาและการพัฒนาโจทย์
- 5) การพัฒนาเอกสารโครงการวิจัย การปรับแก้และพิจารณา
- 6) การอนุมัติและการสื่อสารกับ สกว.

2.2 ระยะระหว่างทำงานวิจัย ได้แก่

- 1) การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย
- 2) การเสริมความรู้ประสบการณ์ ทักษะต่างๆเป็นระยะ
- 3) การเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย

4) การวางแผนการวิจัยทั้งภาพรวมของโครงการและรายกิจกรรมที่สำคัญ รวมถึงการแก้ปัญหาหายทาง

5) การสรุปข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

6) การเขียนรายงานวิจัย

7) รูปแบบการทำงานที่เน้นวิธีการติดตามที่เป็นธรรมชาติ ไม่เป็นทางการ ปรึกษาหารือกันได้ตลอด

8) การรักษาสัมพันธภาพความเป็นเพื่อน พี่น้องไม่แปลกแยกกัน ร่วมกันหาคำตอบ ร่วมพัฒนาไปพร้อมๆกัน

9) ร่วมเรียนรู้เหมือนกัน

10) สนับสนุนทุกเรื่องที่นักวิจัยขาดและต้องการอย่างทันสถานการณ์

11) การประสานบุคคล หน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน

12) การพัฒนาและยกระดับงานไปสู่ภายนอกหรือสาธารณะ

2.3 ระยะหลังทำงานวิจัย ได้แก่

1) การยกระดับนักวิจัย สู่ความเป็นพี่เลี้ยง โครงการวิจัยใหม่

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

- แก้ปัญหาในชุมชน การผลักดันนโยบาย

- การประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

3) การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ รูปธรรมผลสำเร็จ

4) การยกระดับทีมวิจัยสู่การนำเสนอผลการวิจัยอย่างมีระบบและน่าสนใจ

5) การวางแผนและจัดการทีมวิจัยและชุมชนต่อการเรียนรู้ของคนนอก

6) การพัฒนาทีมวิจัยและโจทย์วิจัยต่อยอด

7) การพัฒนาข้อมูล เพื่อสื่อสารสาธารณะอย่างน่าสนใจและมีพลัง

8) การสรุปประเมินผลการทำงานเป็นระยะๆของทีม

9) การยกระดับองค์ความรู้ทางวิชาการจากฐานรากและเชื่อมโยงกับชุมชนวิจัยอื่นๆ

10) การเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างชุมชนวิจัยใหม่กับชุมชนวิจัยต้นแบบ

3. กระบวนการวิจัยและการทำงานของทีมวิจัย

3.1 กระบวนการก่อนการวิจัย ได้แก่

1) โจทย์วิจัยเป็นปัญหาร่วมของคนในชุมชน

2) การค้นหาโจทย์วิจัยเป็นการวิเคราะห์ที่ลึกเกินกว่าประสบการณ์

3) หัวหน้าโครงการ เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มหรือคนในชุมชน

4) ทีมงานวิจัยมาจากอาสาสมัครของคนในชุมชน

5) การสร้างทีมงานและการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ทีมวิจัยแต่ละฝ่าย

3.2 กระบวนการระหว่างวิจัย ได้แก่

- 1) ระบบบริหารจัดการและการแบ่งบทบาทหน้าที่กันของคนในชุมชน
- 2) การวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการให้คนในชุมชนได้ค้นศักยภาพของตัวเอง เพื่อถ่ายทอดออกมาและแก้ปัญหาของตัวเองและชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
- 3) วิธีการจัดการปัญหาชุมชนโดยกระบวนการของคนในชุมชนเอง
- 4) การจัดการปัญหาชุมชน จำเป็นต้องอาศัย ความรู้และคนที่รู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนผสมผสานกัน
- 5) วิธีการหาแนวร่วมของคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกันทำงาน รวมถึงการจัดสรรบทบาทตามความถนัด
- 6) การนำเสนอข้อมูลเพื่อสร้างกระแสในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความตระหนัก
- 7) การเก็บข้อมูลควรระวังเรื่องการใช้ภาษาและการสื่อสาร เพราะหากสื่อสารผิดก็จะได้ข้อมูลที่ผิด
- 8) การเก็บข้อมูลเชิงลึกของชุมชนวิจัย สามารถเปรียบเทียบทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ได้อย่างชัดเจน
- 9) การใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมชุมชนด้านอื่นๆ
- 10) การวางแผนเก็บข้อมูลให้ได้ครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง
- 11) การตรวจสอบข้อมูลและการคืนข้อมูลสู่ชุมชน
- 12) การนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติการ
- 13) การนำเสนอผลการวิจัยแก่หน่วยงาน เพื่อให้เกิดการยอมรับสนับสนุน

3.3 กระบวนการหลังการวิจัย ได้แก่

- 1) การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีความหลากหลายรูปแบบ ไม่ยึดติดแบบใด แบบหนึ่ง ควรยืดหยุ่น ไม่ตายตัว
- 2) การใช้งานวิจัย ข้อมูลการวิจัยไปใช้พัฒนาในด้านอื่นๆในชุมชน
- 3) รู้ว่าชาวบ้านเขียนรายงานวิจัยได้ดีไม่แพ้นักวิชาการ และเขารู้วิธีการจะอย่างไรให้เกิดการเขียนรายงานวิจัยออกมา
- 4) กระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชน ต่อการพัฒนาแนวใหม่ (โครงการ ตลาดเขียวฯ) ผ่านกระบวนการคิด วางแผนและปฏิบัติการของหัวหน้าโครงการและทีมงาน
- 5) การสาธิตรูปธรรมการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพงานและการสร้างพื้นที่สาธารณะ (การสาธิตตลาดสีเขียว)

6) รู้ความหมายของคำว่า “คุณค่า” และ “มูลค่า” จากองค์ความรู้โครงการวิจัยที่ได้จากการปฏิบัติการจริงของทีมวิจัย (ตลาดเขียว)

7) การยอมรับทางสังคมต่อทีมและชุมชนวิจัย

8) การพัฒนาต่อยอด ขยายผล และแหล่งเรียนรู้

9) การเข้ามาสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งผลดีและผลเสีย

10) ข้อควรระวัง หลังโครงการเสร็จและเป็นแหล่งศึกษาดูงาน เพราะอาจทำให้ชุมชนสูญเสียอุดมการณ์และขัดแย้งผลประโยชน์กันเอง หากไม่พิจารณาให้ร่วมกัน

ตัวอย่าง ข้อคิดเห็นจาก RC/Node ต่อการเข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน

ตัวอย่างที่ 1 คุณมัทธา คำแหง

1. ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการเข้าร่วมถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

1.1 เรียนรู้ทักษะการถอดบทเรียน

1.1.1 การตั้งประเด็นคำถาม

1.1.2 การจับประเด็น

1.2 เรียนรู้บทเรียนของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

1.2.1 ระยะก่อนทำงานวิจัย

- โจทย์วิจัย ต้องเป็นปัญหาของชุมชน เป็นความสนใจร่วมกันของคนในชุมชน กระบวนการค้นหาโจทย์ ต้องวิเคราะห์ให้ลึกเกินกว่าปรากฏการณ์

- ทีมวิจัย ต้องมาจากการอาสา มีความตั้งใจที่จะทำงานเพื่อเรียนรู้และแก้ปัญหาของชุมชน ต้องมีความเป็นทีม ต้องมีการหลอมความความแตกต่างให้ทำงานด้วยกันได้ ดึงจุดเด่นของแต่ละคนมาเสริมทีม

1.2.2 ระหว่างทำงานวิจัย

- ข้อมูล ทีมวิจัยต้องเข้าใจความสำคัญของข้อมูล จึงสามารถเก็บข้อมูลได้ครบ สมบูรณ์และรู้จักการนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ เริ่มตั้งแต่ การออกแบบเครื่องมือที่เหมาะสมกับผู้เก็บและผู้ให้ข้อมูล การวางแผนการเก็บเพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง การติดตาม ตรวจสอบผลการเก็บข้อมูล การนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทาง และการนำข้อมูลเสนอแก่หน่วยงานเพื่อให้เกิดการยอมรับและสนับสนุนชุมชน

1.2.3 หลังจบงานวิจัย

- ข้อมูล มีข้อมูลจากงานวิจัยหลายอย่างที่ทีมวิจัยไม่ให้ความสำคัญ (ไม่ค่อยถูกหยิบยกมานำเสนอ) ได้ถูกนำมาคิดวิเคราะห์ใหม่เพราะทีมวิจัยถูกตั้งคำถามจากผู้เข้าไปประเมินงานและผู้เข้าไปศึกษาดูงาน

- ทีมวิจัย มีทักษะของการนำเสนอดีขึ้นมาก มีการนำข้อมูลจากงานวิจัยมาอ้างอิงอย่างเข้าใจและเหมาะสมในการคุยแต่ละครั้ง

1.2.4 สิ่งที่เกิดขึ้นในการถอดบทเรียน

ทีมวิจัยพาหุ

ทีมวิจัยนำเสนอเนื้อหาได้ดีขึ้น(เมื่อเปรียบเทียบกับครั้งที่ผ่านๆมา) มีการนำข้อมูลใหม่ๆแต่อยู่ในผลการวิจัยมานำเสนอเพิ่มขึ้น วิธีการนำเสนอเข้าใจง่าย เช่น การเปรียบเทียบปริมาณน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด ทีมวิจัยเปรียบเทียบกับน้ำที่มีอยู่ภายในขันใบเดียว เป็นต้น ทีมวิจัยสามารถพูดคุยตอบคำถามได้ทุกคน ไม่ปล่อยให้หัวหน้าทีมพูดคนเดียว

ทีมวิจัยบ้านชาด

ทีมนี้สามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามเอกสารที่ตนรับผิดชอบ เมื่อรวมทีมกันทำงานจะเห็นว่าเป็นการผสมผสานระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าที่มีความสามารถเฉพาะได้อย่างลงตัว

1.3 เรียนรู้บทเรียนการสนับสนุนโครงการวิจัยของ Node

1.3.1 ระยะก่อนทำงานวิจัย การค้นหาโจทย์ ต้องศึกษาข้อมูลชุมชนก่อนเข้าชุมชน เพื่อค้นหาโจทย์จึงจะได้โจทย์ที่ตรงกับความเป็นจริง การมีส่วนร่วม ต้องสังเกต/สร้างการมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยในชุมชนก่อนจึงพัฒนาเอกสารร่วมกับทีมวิจัย เพราะหากชุมชนไม่เข้าใจจะไม่เกิดความร่วมมือในการทำงานในภายหลัง

1.3.2 ระหว่างการทำงานวิจัย การเสริมทักษะเฉพาะด้านแก่ทีมวิจัย มีความจำเป็นต้องมีการเสริมทักษะเฉพาะด้านแก่ทีมวิจัย จัดกระบวนการ ระยะเวลาให้เหมาะสมและต่อเนื่อง เช่น การสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูล การเขียนรายงาน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ สามารถพัฒนาทีมวิจัยได้มากจากการต้องมีการเตรียมตัวเองเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมอื่น และการได้รับความรู้จากทีมอื่นมาปรับใช้ในการทำงานของตัวเองได้ตรงกับปัญหา เพราะทีมวิจัยด้วยกันเองสามารถพูดคุยกันได้ดีสนิทสนม

1.3.3 หลังจบงานวิจัย การยกระดับนักวิจัยและพื้นที่วิจัย เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ทีมวิจัยและพื้นที่วิจัยยังคงอยู่ในสถานการณ์ต้นตัวของการทำงานวิจัย และการรองรับในการนำเสนอผลการงานต่อทีมวิจัยภายนอกและผู้สนใจอื่นๆที่เข้าไปเรียนรู้ศึกษาดูงาน โดยการพัฒนาในด้านรูปแบบ เทคนิค รวมทั้งสื่อ ในการนำเสนอผลงานวิจัย

ข้อเสนอแนะต่อแนวทางและการปรับปรุงต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัย

2.1 การตั้งประเด็นคำถาม

ผู้ตอบบทเรียนมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ทีมหลัก (คุณสุวรรณา และคุณโกมล) ทีมโหนด และ ทีมสังเกตการณ์จากโหนดอื่น ทั้ง 3 ส่วน ไม่รู้ประเด็นคำถามร่วมกัน เวลาถามจึงเกี่ยวข้องไปในเรื่องที่ตนสนใจมากกว่า ต้องการได้ประโยชน์จากคำตอบเพื่อไปใช้ในงานของตัวเองมากกว่า จนลืมประเด็นคำถามเพื่อตอบบทเรียนที่ทีมหลักวางไว้ ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของการถาม และมีการขัดจังหวะกัน

2.2 ข้อดีที่สังเกตได้ คือ

วิธีการตั้งคำถาม เป็นคำถามที่เป็นธรรมชาติ เข้าใจง่าย ตอบได้ง่าย และก่อให้เกิดการคิดต่อยอด เกิดการตั้งข้อสงสัยในตัวเองของทีมวิจัยเพื่อให้เกิดการค้นหาคำตอบต่อไปและท่าทีของผู้ตอบบทเรียนมีความเป็นธรรมชาติและเป็นกันเอง ทำให้ทีมวิจัยผ่อนคลายและพูดคุยได้มากขึ้น

2.3 เวลาในการตอบบทเรียน ทั้งสองทีมมีเวลาน้อยเกินไป

ตัวอย่างที่ 3 คุณพัชรินทร์ บัวลอย

จากการลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์จากปากทีมวิจัยโดยตรงถึงในพื้นที่ ในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน 2552 ผู้เขียนได้เลือกประเด็นที่สนใจและวันเวลาที่สะดวกในการเข้าร่วมได้ทั้งหมด 4 โครงการ ซึ่งการเข้าร่วมแต่ละครั้งรู้สึกสนุกมากและได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ทั้งดีและเด่นของแต่ละพื้นที่ สรุปเป็นตัวอย่าง 2 โครงการ ดังต่อไปนี้

1) บทเรียนจากโครงการวิจัยการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นเครือข่ายตลาดนัดสีเขียวอย่างมีส่วนร่วม โดยอาจารย์กนกพร รัตนสุธีระกุลและคณะ (วันที่ 29 มีนาคม 2552)

- เมื่อมองไปแล้วรู้สึกว่าการสาธิตการตลาดสีเขียว เป็นเหมือนรูปธรรมในการต่อยอดพื้นที่สาธารณะ โดยมีเกษตรกรเป็นตัวละคร มีหัวหน้าโครงการและผู้ช่วยเป็นผู้กำกับการแสดง ได้เรียนรู้เรื่องตัวอย่างการสาธิตแนวคิด ทัศนคติที่เป็นรูปธรรมในการต่อสู้เรื่องการบริโภคพืชผักปลอดสารพิษ การเลือกพื้นที่สาธารณะของเทศบาลเป็นพื้นที่ในการช่วงชิงความหมายของคำว่าตลาดสีเขียว การช่วงชิงและการทำการเมืองแบบใช้สัญลักษณ์ที่มีคุณค่าเป็นตัวแบบของการอธิบาย

- ได้เรียนรู้เรื่องความแตกต่างของคำว่า “มูลค่า” และ “คุณค่า” ที่แตกต่างกันของกิจกรรมตลาดสีเขียว เป็นงานที่มีคุณค่า มีความหมายทั้งต่อเกษตรกรที่อยู่ในโครงการ ผู้ผลิตและผู้บริโภคซึ่งได้ผลทั้งต่อตัวเกษตรกรเองและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในเขตเมือง ถ้าเอาตลาดสีเขียวเข้าไปสู่ระบบตลาดปกติได้ เช่น ขายในตลาดเทศบาลทุกวันแผงหนึ่งหรือมุมหนึ่งถือว่าประสบความสำเร็จ เพราะตลาดสีเขียวควรจะถูกเปลี่ยนให้เป็นตลาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ง่ายๆ

ในชีวิตประจำวัน เป็นแผงผักทางเลือกอย่างน้อย 1 แผงในทุกๆ ตลาดและราคาเท่าเทียมกับผักตลาดทั่วไป

2) บทเรียนจากโครงการกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติการทำเกษตร ไปสู่แนวทางการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลหนองตอกเป็น อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยคุณทรงเดช ก้อนวิมลและคณะ (วันที่ 1 เมษายน 2552)

- ได้เรียนรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงแบบหักโค่น เปลี่ยนกระบวนการทัศนคติภายในอย่างแท้จริงจากหัวหน้าทีมวิจัยและทีมงาน สาเหตุที่หัวหน้าโครงการเปลี่ยนได้มากเพราะว่าใช้หลักธรรม ฝึกสมาธิ รักษาศีล เนื่องจากหลักการพื้นฐานของการทำการเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องของการเกษตรแบบมีศีลธรรม เช่น เรื่องการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืชเป็นการทำบาปทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและผู้บริโภค เนื่องจากการวางยาพิษคนในสังคมให้ตายอย่างช้าๆ การเกษตรอินทรีย์เป็นการคิดถึงชีวิตของคนอื่น สัตว์อื่น เท่ากับเป็นการทำบุญและการสะสมบุญให้กับตนเองและสังคม การเปลี่ยนครั้งนี้ได้เท่ากับเปลี่ยนจิตใจและจิตวิญญาณส่วนลึกของเจ้าของ ไม่สามารถเปลี่ยนได้แบบโครงการหรือกิจกรรมแบบปกติทั่วไป

ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องหลักการทำวิจัยแบบมีศีลธรรม และใช้ศีลธรรมเป็นกิจกรรมหนึ่งในการทำวิจัยทั้งในระดับส่วนตัวของหัวหน้าโครงการวิจัยและทีมงาน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าชื่นชมและน่าเอาเป็นตัวอย่างมาก ในการนำไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบมีศีลธรรม และใช้กิจกรรมด้านศีลธรรมเป็นตัวหนึ่งในการสื่อสารกับทีมวิจัยและชุมชน ประทับใจที่หัวหน้าโครงการบอกว่า ตั้งแต่ทำวิจัยมาตนเองเย็นลง มีความสุขมากขึ้น เพราะที่ผ่านมามีการเมืองท้องถิ่นเป็นเรื่องร้อน เป็นเรื่องการช่วงชิงไหวชิงพริบ มีชุมชนเป็นสนามของการต่อสู้ ตรงกันข้ามกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นงานเย็น งานเกื้อกูล มีการให้มีการแบ่งปัน มีชุมชนเป็นพื้นที่แห่งการเอื้ออาทรและสมานฉันท์

4.4 กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน

4.4.1 ระดับราย Node

กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน นำเสนอเป็นราย Node ดังนี้

1. โครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี ระยะ 1-2

โครงการชุดนี้เกิดขึ้นเมื่อเดือน พฤษภาคม 2549 เป็นความพยายามของกลุ่มคนทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี ที่ต้องการขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่แวดวงวิชาการ

เพื่อเชื่อมโยงนักวิชาการในสถาบันการศึกษาให้หันมาสนใจทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นและปัญหาทางการศึกษาของประเทศไปพร้อมๆกัน ภายใต้หลักการ คือ

1. ต้องการต่อยอดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในส่วนองค์กรหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งการสร้างพฤติกรรมและวัฒนธรรมของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดในองค์กรต่างๆ
2. ต้องการเชื่อมโยงการวิจัยสู่การพัฒนาท้องถิ่น
3. ต้องการนำผลการศึกษาสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะ

แนวทางการทำงาน

1. จัดตั้งเครือข่ายนักวิชาการเพื่อทำงานวิจัยสู่การพัฒนาชุมชน
2. ส่งเสริมและพัฒนาความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและอื่นๆ
3. งานวิจัยและงานพัฒนาในพื้นที่ต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

เป้าหมาย

1. พัฒนาสถาบันวิจัยเพื่อชุมชนที่ทุกคนร่วมเป็นเจ้าของ
2. พัฒนาศูนย์ข้อมูล องค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเมืองอุบลฯ
3. พัฒนาชุมชนโดยยึดหลักสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา

ฐานคิด

เปิดโอกาสให้นักวิชาการรุ่นใหม่ที่ต้องการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เข้าร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ โดยไม่ยึดติดกับสถาบันหรือหน่วยงานใดๆ โดยมีเครือข่ายนักวิชาการที่เคลื่อนงานร่วมกัน ภายใต้ ชื่อ “สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี”

วัตถุประสงค์

1. สร้างนักวิชาการรุ่นใหม่ให้มีโอกาสเรียนรู้การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. พัฒนาศักยภาพนักวิชาการที่เข้ามาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูล ความรู้ทางด้านงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
4. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของนักวิชาการ ชุมชน หน่วยงานและสถาบันต่างๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี

บุคลากรและโครงสร้างองค์กร

1. ที่ปรึกษา
2. ผู้อำนวยการสถาบัน
3. กองเลข
4. เครือข่ายนักวิชาการ

กระบวนการดำเนินงาน

1. กระบวนการค้นหาทาง

- 1) การค้นหาทีมวิจัย
- 2) การพัฒนาโครงการ
 - 2.1 การทำความเข้าใจในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 2.2 การหาพื้นที่วิจัย
 - 2.3 การขึ้นโจทย์วิจัย
 - 2.4 การสร้างทีมวิจัย
 - 2.5 การเขียนโครงร่างงานวิจัย

2. กระบวนการระหว่างทาง

- 1) การพัฒนานักวิจัย
 - 1.1 การจัดฝึกอบรม
 - 1.2 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์
 - เวทีรายงานความก้าวหน้า
 - 1.3 การลงพื้นที่ปฏิบัติการกับทีมวิจัย
 - 1.4 การพูดคุยปรึกษาปัญหา
 - 1.5 การหาข้อมูลเพิ่มเติม
 - 1.6 การถอดบทเรียน
- 2) การบริหารจัดการทีมวิจัย

3. กระบวนการปลายทาง

- 1) การอบรมการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (การเขียน RE)
- 2) การอบรมการเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
- 3) การถอดบทเรียน
- 4) การจัดเวทีนำเสนอผลการวิจัย

4. การบริหารโครงการ

- 1) การจัดการงบประมาณ

- 2) การติดตามประเมินผล
- 3) การขับเคลื่อนงาน
- 4) การบริหารจัดการทีมวิจัย

บทเรียนการทำงาน

1. การค้นหาโจทย์วิจัยนักวิชาการบางคนที่มีกลางไม่ได้ลงไปร่วมค้นหาโจทย์ จะพบว่าเมื่อดำเนินงานไปแล้วจะมีปัญหา เช่น โจทย์เป็นความสนใจของนักวิชาการแต่ไม่ได้เป็นความสนใจหรือความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อลงพื้นที่ทำงานวิจัย จึงพบปัญหาการขาดความร่วมมือกับคนในชุมชน ทำให้การเคลื่อนงานลำบากจนถึงต้องปิดโครงการในที่สุด
2. ทีมวิจัยต้องให้ความสำคัญในการค้นหาโจทย์ ต้องใช้ทีมที่มีประสบการณ์ลงไปช่วยในการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่ มิฉะนั้นจะนำไปสู่การทำงานที่มีปัญหาในขั้นตอนต่อไป
3. ประเด็นปัญหาที่จะทำวิจัยนั้นต้องมีความชัดเจน และค้นหาว่าปัญหาใดเป็นปัญหาหลักโดยสมาชิกหรือกลุ่มคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาด้วย ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้นมาวิเคราะห์ปัญหาของคนส่วนใหญ่
4. การให้ออกสารเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้แก่นักวิจัยได้ศึกษา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือเล่มเล็กที่ถอดบทเรียนประสบการณ์ในพื้นที่อื่นๆ จะช่วยให้นักวิจัยเห็นภาพการเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น
5. การพูดคุยกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อค้นหาโจทย์วิจัยและเล่าสู่กันฟังถึงประสบการณ์การทำงานวิจัยจะทำให้นักวิจัยมีความมั่นใจ ผ่อนคลายและเห็นทิศทางที่จะพัฒนา มองเห็นกลุ่มคนที่จะลงไปติดต่อทำงานด้วยชัดเจนขึ้น
6. การค้นหาประเด็นที่นักวิจัยสนใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานและมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ
7. เมื่อนักวิจัยค้นพบหัวข้องานวิจัยและวัตถุประสงค์ จะช่วยให้เขียนโครงร่างข้อเสนอโครงการ ง่ายขึ้น เพราะคำถามย่อยจะมาจากวัตถุประสงค์ เมื่อนักวิจัยสามารถสร้างโจทย์และวิเคราะห์ข้อมูลจริงของพื้นที่ เมื่อต้องการพัฒนาเอกสาร จะทำให้วิเคราะห์ได้แบบมีมุมมองของคนในและคนนอกรวมกัน
8. การเติมเต็มความรู้จากคนที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาก่อน ควรทำเป็นระยะๆ จะช่วยให้นักวิจัยมีความเข้าใจ รูปแบบกระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้นและเพิ่มความเชื่อมั่นมากขึ้นด้วย
9. การประชุมในช่วงวันจันทร์-ศุกร์ ที่เป็นวันทำงานของราชการ เป็นอุปสรรคในการทำงาน เนื่องจากอาจารย์แต่ละท่านมีภาระหน้าที่ต้องสอน และเป็นเวลาที่ไม่เหมาะสมสำหรับทีมวิจัยที่เป็นนักวิชาการ ถ้าเป็นวันหยุดจะดีที่สุด

10. การประชุมในพื้นที่ห่างไกล ทีมวิจัยต้องนัดหมายเวลากับชาวบ้านให้ชัดเจน ไม่เช่นนั้นชาวบ้านจะไม่สามารถเข้าประชุมได้ เพราะเขาต้องไปประกอบอาชีพ
11. การจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ควรตรวจสอบเวลาของกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้าร่วมให้ตรงกันเสียก่อน จึงค่อยกำหนดวันจัดกิจกรรมเพื่อจะได้ไม่ต้องยกเลิกภายหลัง
12. ทีมวิจัยควรส่งแผนการจัดกิจกรรมที่สำคัญๆ ไปยัง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ประสานงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้ลงมาเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้มุมมองเพิ่มเติมในการทำงาน
13. การเลือกสถานที่ให้เหมาะสมกับจำนวนของผู้เข้าร่วม เป็นสิ่งจำเป็นในการกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมประชุม
14. การให้บทบาทแก่นักวิจัยรุ่นพี่มาเป็นวิทยากรให้กับรุ่นน้อง เป็นการให้ความสำคัญกับนักวิชาการและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้เขามากยิ่งขึ้นด้วย

2. โครงการศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม

โครงการได้ก่อตั้ง เมื่อปี 2550 โดยแยกตัวจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.มหาสารคาม ซึ่งตั้งมาตั้งแต่ปี 2544 โดยจัดตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมนักวิชาการให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับปริญญาโท สาขาวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีการกำหนด ยุทธศาสตร์ การดำเนินโครงการ ดังนี้

1. แผนการพัฒนากลไก การทำงานของศูนย์ประสานงาน
2. แผนพัฒนาสนับสนุนการพัฒนาโครงการวิจัย
3. แผนพัฒนาและจัดทำหลักสูตรระดับปริญญาโท สาขาวิจัยและพัฒนาเพื่อท้องถิ่น
4. แผนการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยนักวิชาการ
5. แผนการยกระดับองค์ความรู้และผลงานวิจัย เพื่อเผยแพร่ขยายผลสู่สาธารณะ

เป้าหมายของศูนย์ประสานงาน มุ่งสร้างผลงาน ดังนี้

1. พัฒนาศูนย์ประสานงานให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. พัฒนาโครงการวิจัยที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและนักวิชาการอย่างมีผลกระทบสูง
3. พัฒนานักวิชาการเพื่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้มีความรู้ ความเข้าใจต่อชุมชนท้องถิ่น และสามารถสร้างงานวิจัยเพื่อรับใช้การแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นได้
4. พัฒนาและเกิดหลักสูตรปริญญาโท สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ที่มีการเรียนการสอนและมีคนสนใจจำนวนหนึ่ง
5. มีการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัย และขยายผลสู่สาธารณะชนผ่านช่องทางสื่อต่างๆ

บุคลากรและโครงสร้างของศูนย์ประสานงาน

ประกอบด้วย บุคลากร 4 คน คือ

1. ผู้ประสานงาน 1 คน
2. ผู้ช่วยผู้ประสานงาน 2 คน
3. เจ้าหน้าที่การเงิน บัญชี 1 คน

แผนกิจกรรมและกระบวนการดำเนินงาน

1. แผนพัฒนาสร้างเสริมประสิทธิภาพของศูนย์ส่งเสริมวิชาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย

- 1) การประชุมประจำเดือนคณะทำงาน
- 2) เข้าร่วมประชุมเครือข่าย RC, การฝึกอบรมและการสัมมนาต่างๆ
- 3) การจัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

2. แผนการสนับสนุนการพัฒนาโครงการวิจัยใหม่ เพื่อให้นักวิชาการเข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย

- 1) จัดเวทีวิชาการเพื่อคั่นหานักวิชาการ
- 2) สำรวจพื้นที่วิจัย
- 3) อบรมการพัฒนาโครงการวิจัย
- 4) จัดเวทีชุมชนเพื่อร่วมพัฒนาโจทย์วิจัย
- 5) จัดเวทีกรั่นกรองโครงการ
- 6) ประชุมพิจารณาปรับแก้ข้อเสนอโครงการวิจัย

3. แผนงานติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย ประกอบด้วย

- 1) ติดตามสนับสนุนกิจกรรมโครงการวิจัย
- 2) ประชุมประจำเดือนติดตามความก้าวหน้าโครงการวิจัย
- 3) ฝึกอบรมการแตกกรอบการเก็บข้อมูล
- 4) ฝึกอบรมการจัดทำระบบการเงิน บัญชีโครงการ
- 5) จัดเวทีรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย
- 6) จัดประชุมเพื่อการเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์
- 7) จัดเวทีสรุปบทเรียนการสนับสนุนโครงการชุมชนวิชาการ

4. แผนส่งเสริมการจัดทำหลักสูตร สาขาวิจัยและพัฒนาเพื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย

- 1) สนับสนุนการจัดทำเล่มหลักสูตรเสนอกรรมการสภามหาวิทยาลัยอนุมัติ
- 2) จัดเวทีประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อออกแบบกระบวนการจัดการเรียนการสอน
- 3) จัดประชุมอาจารย์ผู้สอนเพื่อวางแผนและสรุปบทเรียนการเรียนการสอน

- 4) จัดทำหนังสือประชาสัมพันธ์หลักสูตร
5. แผนงานเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่สาธารณะ ประกอบด้วย
 - 1) สร้างเครือข่ายความรู้เผยแพร่ผ่าน Web side
 - 2) เผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านเวทีวิชาการ
 - 3) จัดทำหนังสือเล่มเล็ก และ เขียน RE จากโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ
 - 4) จัดทำสื่อ VCD โครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

หลักคิดและแนวทางในการทำงาน

1. การค้นหานักวิชาการร่วมทำโครงการ โดยได้กำหนดกรอบการคัดเลือกคนเข้าร่วมงาน ใช้หลักการกว้างๆ นักวิชาการที่จะเข้าร่วมทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้
 - 1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานวิจัยมาก่อน
 - 2) เป็นผู้มีความตั้งใจและสนใจที่จะเรียนรู้และทดลองการทำวิจัยแบบใหม่
 - 3) เป็นผู้ที่มีจิตใจสาธารณะ พร้อมที่จะเข้าร่วมทำงานเพื่อชุมชน
 - 4) เป็นผู้ที่มีจิตใจพร้อมที่จะเรียนรู้และมีเวลาทำงานกับชุมชนในพื้นที่ได้
2. การสนับสนุนการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับนักวิชาการในระดับพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจในแนวคิด หลักการ วิธีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันก่อน ทั้งนักวิชาการ หน่วยงาน และคนในชุมชน ก่อนตัดสินใจทำงานวิจัยร่วมกัน จนถึงการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยและการกรันการโครงการ
3. การสนับสนุนเวทีวิชาการทั้งภายในและภายนอก ศูนย์ประสานงานให้ความสำคัญกับการนำเสนอผลงานวิชาการของนักวิจัย ทั้งความก้าวหน้าและการวิจัยแล้วเสร็จ เพื่อเปิดพื้นที่ให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่วงวิชาการในระดับมหาวิทยาลัยและวงวิชาการอื่นๆ

บทเรียนสำคัญของศูนย์ประสานงาน

1. การพัฒนาระบบการบริหารกลไกสำนักงานให้มีประสิทธิภาพ ได้มีการออกแบบระบบการจัดการสำนักงาน ตั้งแต่ระบบการเบิกจ่าย การเคลียร์งบประมาณ การรายงานสถานการณ์การเงิน การจัดทำรายงานโครงการ และการจัดบทบาทคนทำงานอย่างเหมาะสม ทำให้การบริหารงานทั้งคน งาน และการเงิน- บัญชีมีประสิทธิภาพมากขึ้น กล่าวคือ ทำให้รับรู้งานร่วมกันทั้งระบบ
2. การเริ่มต้นจากกลุ่มนักวิชาการที่มีคุณสมบัติและความสามารถในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะทำให้โอกาสที่โครงการจะเกิดผลสำเร็จมีสูงมาก และเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับโครงการรุ่นต่อไป อีกทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่โครงการวิจัยรุ่นใหม่ ทำให้การขยายผลในปี

ต่อไปเกิดขึ้นง่าย โดยการค้นหานักวิชาการฝีมือดี ไว้ใจได้ รับผิดชอบสูงจากกลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่ ที่สนใจงาน อยากทำงานจริงๆและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์แล้ว

3. เวลาทำงานวิจัยของนักวิชาการ โครงการที่มีผลกระทบสูงและชุมชนให้ความร่วมมือดีนั้น เป็นผลจากนักวิชาการให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกับชุมชน มีเวลาในการลงไปคลุกคลีกับ ชุมชนจนเกิดการยอมรับของชุมชน และชุมชนร่วมมือทำงานเป็นอย่างดี จึงทำให้โครงการมี ประสิทธิภาพมากกว่าโครงการนักวิชาการที่ไม่มีเวลาทำงานร่วมกับชุมชน (ลงพื้นที่)

4. การสร้างการยอมรับของ Node ต่อนักวิชาการ ทั้งก่อน ระหว่างและหลังการวิจัย บุคลากร ของ Node ต้องสร้างการยอมรับต่อกลุ่มนักวิชาการที่เข้าร่วมงานวิจัยให้ได้ กล่าวคือ ต้องมี ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ชัดเจน แม่นยำ ทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการ รู้ทั้งแนวคิดและแนว ปฏิบัติ รู้จักคน รู้ความต้องการของคน รู้จุดอ่อน จุดแข็งของคน และหาวิธีการสนับสนุนให้ตรงกับ ความต้องการของคนได้ และต้องสามารถช่วยให้เขาค้นคว้าปัญหาที่เขาติดขัดได้

5. การบูรณาการกับงานประจำของนักวิชาการ หากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ นักวิชาการสามารถเชื่อมโยงประเด็นกับการเรียนการสอนของนักวิชาการได้ ก็จะทำให้ได้ ประโยชน์หลายด้านทั้ง การสร้างความรู้ใหม่ในวิชาที่สอน การพัฒนาวิธีการเรียนการสอนใหม่ๆ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษา จนถึงการบริหารวิชาการสู่การแก้ปัญหาท้องถิ่น ซึ่ง จะเกิดประโยชน์ทั้งกับนักวิชาการ นักศึกษา มหาวิทยาลัยและชุมชน แต่หากไม่สอดคล้องกัน จะ กลายเป็นปัญหาทันที

3. โครงการ ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสานตอนกลาง

ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2550 โดยแยกตัวออกจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัด มหาสารคาม เป็นการพัฒนาย่อยออกมาจาก โครงการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสานตอนกลาง การเผชิญปัญหาด้านการเกษตรและการเปลี่ยนแปลงวิถี ภาคนเกษตรในภาคอีสานตอนกลาง อันเป็นผลกระทบจากการเกษตรเชิงเดี่ยว กรปลูกพืชพลังงาน และระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา

ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมาย คือ “จะมีแนวทางยกระดับองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในภาค อีสานตอนกลาง ผ่านกระบวนการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้เชื่อมโยงไปสู่นโยบายและการ ปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การตระหนักในอธิปไตยทางอาหารได้อย่างไร”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยและติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในภาค อีสานตอนกลางให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและสนับสนุนงานวิจัยด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นวิจัยกับแนวคิดและสถานการณ์นโยบายการเกษตรได้

3. เพื่อหาแนวทางยกระดับองค์ความรู้จากโครงการวิจัยมาเผยแพร่ และเชื่อมโยงไปสู่ นโยบายและการปฏิบัติ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

บุคลากรและโครงสร้างองค์กร

ประกอบด้วย

1. คณะที่ปรึกษา จำนวนหนึ่ง
2. ผู้ประสานงาน 1 คน
3. ผู้ช่วยผู้ประสานงาน 2 คน

กระบวนการดำเนินงาน

1. กระบวนการพัฒนาโครงการ ประกอบด้วย
 - 1) การสร้างความเข้าใจในแนวคิดหลักการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและค้นหาโจทย์วิจัย
 - 2) การกรั่นกรองโครงการ
 - 3) การปรับข้อเสนอโครงการให้สมบูรณ์
 - 4) การพิจารณาโครงการ
 - 5) การเพิ่มเติมและรับรองเห็นชอบการปรับแก้โครงการ
2. กระบวนการติดตามสนับสนุนโครงการ ประกอบด้วย
 - 1) การกำหนดบทบาทการทำงานของทีมนักวิจัย
 - 2) การแตกกรอบประเด็นเนื้อหาข้อมูล
 - 3) การร่วมวางแผนและชี้แจงโครงการวิจัยร่วมกับชุมชน
 - 4) การวางแผนเก็บข้อมูลและร่วมกิจกรรมการเก็บข้อมูล
 - 5) การสนับสนุนการทดลองปฏิบัติการ
 - 6) การวางแผนและหนุนช่วยการเขียนรายงานวิจัย
 - 7) การสนับสนุนการทำรายงานการเงินโครงการ
 - 8) ร่วมถอดองค์ความรู้ในการทำวิจัยและสรุปบทเรียนการทำงาน
3. กระบวนการพัฒนาศักยภาพทีมนักวิจัยและทีมพี่เลี้ยงหนุนงานวิจัย ประกอบด้วย
 - 1) การเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมของ Node
 - 2) การพัฒนาศักยภาพจิต (ภายใน) โดยการใช้ปฏิบัติธรรม
 - 3) การเข้าร่วมสัมมนาและร่วมเวทีวิชาการของ Node

4. กระบวนการถอดองค์ความรู้จากโครงการวิจัยและการสังเคราะห์องค์ความรู้
 - 1) ลงพื้นที่สรุปบทเรียนถอดองค์ความรู้จากโครงการ โดยเจ้าหน้าที่ Node ภายใต้การวางแผนการกำหนดกรอบประเด็นในการศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน
 - 2) การสรุปประมวลองค์ความรู้ที่ได้
 - 3) ส่งกลับคืนทีมวิจัยเพื่อปรับแก้ข้อมูล
 - 4) นำเสนอผลการศึกษาสู่เครือข่ายนักวิจัยฯ
5. กระบวนการรายงานผลการวิจัยสู่สาธารณะ
 - 1) ทีมวิจัยทีมละ 3 คน เตรียมประเด็นนำเสนอ
 - 2) ให้นำเสนอข้อค้นพบและบทเรียนโครงการวิจัยแต่ละทีม
 - 3) ทีมที่ปรึกษาและผู้รู้และนักวิจัยทีมอื่นเสนอแนะ
 - 4) ทีมวิจัยปรับรายงานผลการวิจัยตามข้อเสนอแนะและเขียนรายงานส่ง

บทเรียนสำคัญ

1. การจัดอบรมนักพัฒนา เรื่อง การสนับสนุนงานวิจัย การลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์วิจัย การจัดเวทีถกแถลงโครงการ ร่วมกันระหว่าง Node กับนักพัฒนา (นักวิจัยใหม่) จะช่วยให้การพัฒนาโครงการรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. การติดตามสนับสนุนโครงการจำนวนมาก (13 โครงการ) ไม่สอดคล้องกับบุคลากรเพียง 3 คน การสนับสนุนให้มีทีมที่ปรึกษาเพิ่มเติมเข้ามาร่วมติดตามสนับสนุนโครงการ จะทำให้โครงการสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับสถานการณ์นโยบาย เป็นทักษะที่สำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องต้องพัฒนา เพราะมีความจำเป็นในการทำงาน
4. การพัฒนาศักยภาพทีมสนับสนุน ทั้งที่ปรึกษา หัวหน้าโครงการ นักวิจัยเก่า นักพัฒนาในพื้นที่ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการหนุนเสริมการวิจัยให้มีประสิทธิภาพ (ความรู้ทักษะ แนวคิด หลักการ และกระบวนการทำงาน CBR)
5. การพัฒนาองค์ความรู้ของชุดโครงการ ส่วนใหญ่มาจากการผลิต แต่ยังขาดฐานทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งต้องมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

แนวคิดและหลักการทำงาน

1. แนวคิดการวิพากษ์เกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรเชิงพาณิชย์
2. นิเวศการเมืองและนโยบาย
3. เกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและอธิปไตยทางอาหาร
4. การพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียง

5. นิเวศน์ธรรมชาติและนิเวศน์วัฒนธรรม

6. สิทธิการเกษตร

4. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทูงกุลร้องไห้

ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2544 ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิพัฒนาทูงกุลร้องไห้ โดยในช่วงเริ่มแรกนั้น ศูนย์ประสานงานได้เน้นการพัฒนาโครงการในหลากหลายประเด็น แต่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้กระบวนการเครือข่ายองค์กรชุมชนที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาเกษตรกรรมอินทรีย์ อันเป็นพื้นฐานงานพัฒนาเดิมที่มูลนิธิได้ทำงานมาก่อนแล้ว

ในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมาศูนย์ฯ ได้จัดปรับยุทธศาสตร์การทำงานใหม่ โดยเน้นงานเชิงยุทธศาสตร์มากขึ้น จึงได้กำหนดแนวทางในการสนับสนุนโครงการวิจัย 2 ประเด็น เนื้อหาหลัก คือ

1) ชุมโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทูงกุลร้องไห้

2) การจัดการพื้นที่ตามโดยชุมชน

ทั้งนี้ เพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางการทำงานที่ชัดเจนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ประกอบกับศูนย์ฯ และเครือข่ายองค์กรชุมชนมีความมุ่งหวังที่จะสร้างองค์ความรู้เชิงประเด็นที่สอดคล้องกับพื้นที่ทูงกุลร้องไห้ เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะและผลักดันเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้พื้นฐาน “การสร้างองค์ความรู้สู่การแก้ปัญหาท้องถิ่นและการผลักดันเชิงนโยบาย”

ขั้นตอนหลักๆ ในกระบวนการดำเนินงาน

1. การศึกษาภาพรวมทูงกุลร้องไห้

2. การกำหนดพื้นที่ศึกษา การออกแบบการศึกษา

3. การสังเคราะห์และเชื่อมโยงองค์ความรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่น

แนวทางการทำงาน

1. พัฒนาระดับงานจากพื้นที่ชุมชนสู่เครือข่ายท้องถิ่น

2. ขยายพื้นที่ให้ครอบคลุมทั้งในแง่ของพื้นที่และกลุ่มคน

3. พัฒนาและยกระดับองค์ความรู้ ทั้งในเชิงเนื้อหาและเชิงกระบวนการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยต่อเนื่องจากฐานงาน 2 ประเด็น

3. เพื่อพัฒนาระดับโครงการวิจัยสู่เครือข่ายท้องถิ่นและนำเสนอต่อเวทีสาธารณะ

4. เพื่อสร้างฐานข้อมูลการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ

กระบวนการดำเนินงาน

1. กระบวนการติดตามสนับสนุน โครงการ ชุมโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้
 - 1) ประชุมสรุปบทเรียนและวิเคราะห์การทำงานร่วมกันทั้งระดับโครงการวิจัยและ
 คนทำงาน
 - 2) ร่วมกิจกรรมวิจัยแต่ละโครงการอย่างต่อเนื่อง
 - 3) การหนุนการจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
2. กระบวนการติดตามสนับสนุน โครงการ ชุมทาม
 - 1) ประชุมร่วมกันในคณะทำงาน
 - 2) การสรุปบทเรียนและการประเมินความก้าวหน้าโครงการวิจัย
 - 3) การเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ มี 2 ระดับ
 - (1) กิจกรรมย่อยแต่ละโครงการ
 - (2) กิจกรรมร่วมทุกโครงการ
3. กระบวนการติดตามสนับสนุน โครงการวิจัย ชุมทามโครงการใหม่
 - 1) ประชุมร่วมกันในคณะทำงานและที่ปรึกษาโครงการ
 - 2) การประเมินวางแผนการดำเนินงานของโครงการ
 - 3) การเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละโครงการ

แนวคิดสำคัญในการทำงาน

1. การวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. วัฒนธรรมชุมชน
3. นิเวศน์วัฒนธรรม และทรัพยากรกลุ่มน้ำ
4. การดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์

5. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ในช่วงแรกเป็นการพัฒนาโครงการวิจัยหลากหลายประเด็นตามความสนใจของชุมชน แต่พอในช่วงหลังจนถึงปัจจุบัน ได้เน้นการพัฒนาเชิงประเด็นมากขึ้น โดยมี ยุทธศาสตร์การทำงาน ดังนี้

1. การพัฒนาโครงการเชิงประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ปี 51 เน้นประเด็นการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน)
2. สร้างคนรุ่นใหม่เพื่อหนุนงานวิจัยจากนักวิจัยเก่าที่มีความสามารถมาแล้ว
3. การประสานภาคีขยายเครือข่าย เป็นการขยายกลุ่มทำงานให้มีความหลากหลายมากขึ้น จากกลุ่มที่พร้อมจะเป็นแนวร่วม

4. ยกระดับงานวิจัยและพื้นที่วิจัยเป็นแหล่งเรียนรู้ ยกระดับการสื่อสารและการขยายผลและเกิดแหล่งเรียนรู้จากพื้นที่วิจัย

วัตถุประสงค์ ของโครงการ มีดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนและพัฒนาให้เกิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเน้นประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและการศึกษา
2. เพื่อสร้างพลังสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย การจัดการทรัพยากรน้ำ สู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านการสังเคราะห์งานวิจัยและการนำเสนอในเวทีวิชาการ
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนหางานวิจัยจากทีมวิจัยและพื้นที่วิจัย ที่ผ่านการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. เพื่อสร้างความร่วมมือและขยายเครือข่ายการทำงานวิจัยร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนในเครือข่าย เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน
5. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือและการสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านแหล่งเรียนรู้และการสื่อสารผ่านสาธารณะ

บุคลากรและโครงสร้างองค์กร

ประกอบด้วย

1. คณะที่ปรึกษา จำนวนหนึ่ง
2. ผู้ประสานงาน 1 คน
3. ผู้ช่วยผู้ประสานงาน 2 คน

แผนกิจกรรมและกระบวนการดำเนินงาน

1. แผนการพัฒนาโครงการ ประกอบด้วย

- 1) ประสานพื้นที่เขตการศึกษา โรงเรียน องค์กรชุมชนที่ต้องการทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหา
- 2) ฝึกอบรมแนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการพัฒนาโจทย์วิจัย
- 3) เวทีประชาคม คัดทีมวิจัย เลือกโจทย์วิจัยและเขียนเอกสารเชิงหลักการ
- 4) พัฒนาโครงการวิจัยในระดับพื้นที่ร่วมกับทีมวิจัย
- 5) พิจารณารับรองโครงการวิจัยร่วมกับที่ปรึกษา
- 6) เสนอโครงการวิจัยขอสนับสนุนทุนและเสนอแผนงบประมาณร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เกี่ยวข้อง

2. แผนพัฒนาศักยภาพคนหางานวิจัยจากทีมวิจัย ประกอบด้วย

- 1) ฝึกอบรมการเขียนรายงาน
- 2) เวทีเรียนรู้การทำงานวิจัยในเพื่อนร่วมรุ่น

- 3) การติดตามสนับสนุนการทำงานโครงการวิจัย
3. แผนการสร้างพลังสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ
 - 1) ประชุมทีมวิจัยประเด็นการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อทำความเข้าใจ ความสำคัญของการสังเคราะห์งานวิจัยและกำหนดกรอบการสังเคราะห์
 - 2) เวทีสังเคราะห์ในระดับพื้นที่รายโครงการ
 - 3) เวทีสังเคราะห์ร่วม
 - 4) เวทีวิชาการการจัดการน้ำโดยชุมชนผ่านงานวิจัย
4. แผนการสร้างความร่วมมือและขยายเครือข่ายการทำงานวิจัยสู่ภาคีเครือข่าย
 - 1) การประชุมคณะทำงานหลักสูตรท้องถิ่น กำหนดรูปแบบ เนื้อหา ขั้นตอน และวิธีการอบรมโรงเรียนเป้าหมายในการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและติดตามสนับสนุนการทำงาน
 - 2) การติดตามสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่าง Node อุบลฯ กับคณะกรรมการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น
5. แผนการยกระดับงานวิจัยสู่การขยายผล ประกอบด้วย
 - 1) จัดทำสื่อเพื่อการเผยแพร่องค์ความรู้ และแหล่งเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 2) การสื่อสารสาธารณะผ่านวิทยุชุมชน อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ ต่างๆ
 - 3) จัดทำศูนย์กลางข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน และ Node อุบลฯ เพื่อเผยแพร่ทั้งในเครือข่ายและสาธารณะ

หลักคิดและแนวทางในการทำงาน

1. การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้คนในชุมชนได้วิเคราะห์ปัญหาและเลือกโจทย์วิจัย และตัดสินใจทำวิจัยร่วมกัน
2. การสร้างทีมวิจัยชุมชนและการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ในการดำเนินกิจกรรมวิจัยและการเตรียมความพร้อมในทุกๆด้าน
3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการยกระดับนักวิจัย สู่การเป็นพี่เลี้ยงและวิทยากรเผยแพร่ผลงาน
4. การประสานภาคีหลากหลายเข้าร่วมสนับสนุนชุมชนวิจัย ในระหว่างและหลังการทำวิจัย
5. การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะและการผลักดันเชิงนโยบาย
6. การพัฒนาศักยภาพคนทำงานและทีมงานให้มีความรู้ทักษะ ประสพการณ์ ในการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีประสิทธิภาพ

บทเรียนที่สำคัญในการทำงาน

1. การกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานให้ชัดเจน ทำให้สามารถกำหนดกิจกรรมและกระบวนการรองรับได้ชัดเจนเหมาะสม และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. การกำหนดกิจกรรมและกระบวนการสามารถทำได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม ผ่านการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายอย่างเข้าใจ
3. การแสวงหาภาคีร่วมมือในการทำงาน ผ่านการเรียนรู้ระดับปัจเจก จนเกิดความมั่นใจในแนวคิด และหลักการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแล้วจึงเชื่อมโยงสู่หน่วยงานสังกัด
4. การสื่อสารและประชาสัมพันธ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้ชุมชนวิจัย ทีมวิจัย เป็นที่รู้จักในวงสาธารณะมากขึ้น

6. โครงการ หนุนเสริมและติดตามโครงการชุดกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

โครงการวิจัยชุดนี้ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2550 โดยมีแนวคิดที่จะส่งเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์ (ผู้ไท) ด้วยมองเห็นความสำคัญว่า กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ยังมีวิถีชีวิตที่แยกออกมาไม่ได้ จากฐานทรัพยากร ความเชื่อ ที่ช่วยให้เขาสามารถดำรงอยู่ได้ โดยเฉพาะการยึดหลักปัจจัย 4 เป็นพื้นฐาน สภาพปัจจุบัน ชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และการเข้ามาของโลกาภิวัตน์ แหล่งปัจจัย 4 ถูกคุกคาม สังคมการบริโภคเริ่มเข้มข้นตามแบบอย่างชุมชนอื่น (ชุมชนในเมือง)

ก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบกับชุมชนคนผู้ไท หลายประการ เช่น หนี้สิน การขาดสำนักทางชาติพันธุ์ ปัญหาเยาวชน รวมไปถึง ความรู้ ภูมิปัญญาต่างๆถูกลืมไป ไม่ได้รับการฟื้นฟู การพึ่งตนเองของชุมชนเริ่มลดลง หันไปพึ่งพาภายนอกมากขึ้น ชุมชนอ่อนแอลง

ดังนั้น การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนคนผู้ไทขึ้นมาผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้หลักการสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ฐานปัจจัย 4 2) ระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ความเชื่อ คน ทรัพยากรและฐานการผลิต จึงเป็นเรื่องสำคัญต่อการพึ่งตนเองและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผู้ไทได้ในอนาคต

ยุทธศาสตร์ คือ

1. การศึกษาและฟื้นฟูภูมิปัญญาของชุมชนผู้ไท
2. การสร้างความตระหนักและเสริมคุณค่าเชิงอัตลักษณ์ของคนผู้ไท
3. การยกระดับองค์ความรู้สู่นโยบาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาและติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ
2. ประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงาน องค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา

3. วิเคราะห์บทเรียนการสนับสนุนชุดโครงการวิจัยชาติพันธุ์ผู้ไท

บุคลากรและโครงสร้างการทำงาน ประกอบด้วย

ประกอบด้วย

1. คณะที่ปรึกษา ชุดโครงการฯ
2. ผู้ประสานงาน 1 คน
3. ผู้ช่วยผู้ประสานงาน 2 คน

แผนกิจกรรมและกระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์สถานการณ์ วางแนวทาง ประเด็นศึกษาแต่ละโครงการ
2. การเปิดรับข้อเสนอโครงการวิจัย
3. การพัฒนาโครงการเบื้องต้น
4. การทำความเข้าใจประเด็นร่วมกับผู้เสนอโครงการ
5. การพัฒนาโครงการในระดับพื้นที่ ดังนี้
 - 1) ทำความเข้าใจ แนวคิด หลักการ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 2) วิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์พื้นที่ พัฒนาเป็นโจทย์วิจัย
 - 3) การประเมินศักยภาพทีมวิจัย การจัดบทบาทภายในทีม
 - 4) วางแผนการหมุนโครงการตามเงื่อนไข
 - 5) จัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโครงการวิจัย
6. การพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย และการปรับแก้ไขเอกสาร เมื่อสมบูรณ์แล้วจึงนำเสนอ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
7. การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย ดังนี้
 - 1) ร่วมประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้านในพื้นที่
 - 2) ร่วมกิจกรรมเก็บข้อมูลและการประชุมเพื่อตรวจสอบข้อมูล
 - 3) ร่วมวิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนปฏิบัติการให้
 - 4) ร่วมกิจกรรมปฏิบัติการและช่วยจัดกระบวนการ
 - 5) ร่วมสรุปบทเรียนและสรุปกิจกรรม
8. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ดังนี้
 - 1) การศึกษาดูงานต่างพื้นที่
 - 2) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย
 - 3) จัดเวทีเพื่อเสริมความรู้ในเชิงทฤษฎี และมุมมองในการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 4) แลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างพื้นที่ ทั้งภายในภาคและต่างภาค

- 5) ร่วมเรียนรู้การเก็บข้อมูล การสร้างเครื่องมือ และระเบียบวิธีวิจัย
- 6) ร่วมเรียนรู้การเขียนรายงานวิจัย
9. การจัดเวทีรายงานผลการศึกษาวิจัย
10. การจัดเวทีรายงานผลการปฏิบัติการ
11. เวทีรายงานสรุปผลการศึกษาและการปฏิบัติการ
12. การบริหารจัดการ การเงิน-บัญชี โครงการวิจัย
13. การเขียนรายงานความก้าวหน้าและสรุปบทเรียนระหว่าง Node
14. การติดตามรายงานผลการศึกษา กิจกรรมของโครงการวิจัย
15. การติดตามรายงานการเงิน-บัญชี โครงการวิจัย
16. การประสานงาน สกว. และ Node อื่นๆ
17. การประสานภาคีความร่วมมือในการวิจัยและพัฒนา ทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ และองค์กรท้องถิ่น

บทเรียนของชุดโครงการ

1. ชุมชนผู้ไทพึ่งตนเองได้ ภายใต้หลักปัจจัย 3 ประการ คือ
 - 1) ปัจจัย 4
 - 2) ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและคนนอก
 - 3) ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ
2. การยกระดับองค์ความรู้สู่สาธารณะและนโยบายต้องอาศัยรูปธรรมและข้อมูลมาสนับสนุนหลักการพื้นฐานที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้น การสร้างรูปธรรมเชิงพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญในระยะต่อไป
3. การสังเคราะห์และยกระดับองค์ความรู้ ต้องอาศัยหลายภาคส่วนเข้ามาทำงานร่วมกัน จึงจะผลักดันนโยบายได้และเป็นเรื่องที่ Node จะต้องทำ

บทเรียนในการทำงาน

1. การใช้วิธีการ “พี่สอนน้อง” คือ ชวนนักวิจัยที่มีประสบการณ์มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยใหม่ ก่อให้เกิดเครือข่ายนักวิจัยอย่างเป็นธรรมชาติ สามารถเชื่อมโยงได้ทั้งเชิงเนื้อหา และการแก้ปัญหาทันสถานการณ์
2. การทำงานเป็นภาพบุคคลร่วมกับทีมพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา ทำให้เกิดการเรียนรู้และนักวิจัยสามารถพัฒนาศักยภาพเร็วขึ้น และเห็นทิศทางการดำเนินโครงการวิจัยต่อไป

3. การลงมือปฏิบัติการ เป็นวิธีการที่สำคัญ ที่ทำร่วมกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพราะเป็นการต่อยอดการเรียนรู้ของนักวิจัยและสร้างสำนึก ความตระหนักในปัญหาและชาติพันธุ์อย่างเป็นธรรมชาติ

แนวคิดพื้นฐานที่นำมาใช้ในการทำงาน

1. แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์
2. แนวคิดเรื่องความร่วมมือ
3. บทเรียนประสบการณ์ทำงานชุดชาติพันธุ์ผู้ไทในช่วงที่ผ่านมา

7. โครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร

โครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2550 โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในการดำรงตนในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ โดยความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนคุณภาพเด็ก ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนการยกระดับองค์ความรู้และรูปธรรมผลสำเร็จระดับพื้นที่ เผยแพร่และผลักดันสู่นโยบาย

ยุทธศาสตร์ มีดังนี้

1. การพัฒนาบุคลากร
2. การพัฒนาโจทย์วิจัย
3. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในชุมชนพื้นที่เป้าหมาย
4. การติดตามหนุนเสริมและสรุปบทเรียน
5. การสื่อสารสาธารณะและการนำไปใช้ประโยชน์

วัตถุประสงค์ มีดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ
2. เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนที่เรียนรู้ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ
3. เพื่อศึกษากระบวนการและผลจากการติดตามหนุนเสริมและพัฒนาทีมวิจัย ในด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
4. เพื่อศึกษากระบวนการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์และขยายผลในระดับต่างๆ

บุคลากรและโครงสร้างการทำงาน ประกอบด้วย

1. คณะที่ปรึกษา ชุดโครงการฯ 5 คน
2. ผู้ประสานงาน 1 คน
3. ผู้ช่วยผู้ประสานงาน 1 คน
4. เจ้าหน้าที่โครงการ 1

กระบวนการดำเนินงาน

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนานุเคราะห์
 - 1) จัดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการจัดการเรียนรู้
 - 2) จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เกี่ยวข้องได้ฝึกฝนตนเอง เข้าใจชีวิต
2. ยุทธศาสตร์พัฒนาโจทย์วิจัย
 - 1) จัดเวทีศึกษาข้อมูล วิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่เพื่อพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย
 - 2) พัฒนาเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัยและจัดปรับเอกสารส่ง สกว.
3. ยุทธศาสตร์พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
 - 1) ประสานการมีส่วนร่วมจากชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในระดับ

กิจกรรมของโครงการ

- 2) ร่วมออกแบบและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กในระดับโครงการ
- 3) ร่วมสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับโครงการ
- 4) วิเคราะห์และสรุปบทเรียนการเรียนรู้ของเด็ก ร่วมกับทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง
4. ยุทธศาสตร์การติดตาม หนุนเสริม และสรุปบทเรียน
 - 1) ติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยในพื้นที่
 - 2) จัดเวทีถอดบทเรียนร่วมกันทั้งในระดับพื้นที่และเวทีรวม
 - 3) สรุปบทเรียนร่วมกับผู้รู้หรือนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยมองและถอดบทเรียน

สังเคราะห์องค์ความรู้

- 4) จัดเวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย
- 5) ประเมินผลระหว่างดำเนินโครงการ เป็นระยะๆ
- 6) สรุปสังเคราะห์บทเรียน และเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
5. ยุทธศาสตร์การสื่อสารสู่สาธารณะและการนำไปใช้ประโยชน์
 - 1) นำเสนอผลงานวิจัยตามเวทีต่างๆ ตามความเหมาะสม
 - 2) จัดเวทีใหญ่เพื่อสื่อสารสาธารณะและเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยนำไปใช้ประโยชน์
 - 3) จัดทำหนังสือเล่มเล็กเพื่อเผยแพร่และนำไปใช้ประโยชน์
 - 4) การสื่อสารข้อมูลงานวิจัยผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน

บทเรียนการทำงาน

1. การจะเป็นที่เลื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดีได้นั้น คุณสมบัติเบื้องต้นที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ต้องเป็นผู้ที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้ว
2. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องรับใช้คนทำวิจัยด้วย ไม่ใช่คนทำวิจัยรับใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแต่เพียงฝ่ายเดียว
3. รูปแบบของการปฏิบัติการและการเขียนรายงานวิจัยท้องถิ่น สามารถทำและเขียนให้เป็นงานเชิงวิชาการอย่างเต็มรูปแบบได้ ถ้านักวิจัยสามารถเข้าถึงธรรมชาติของงานวิจัย วิชาการและงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
4. เนื้องาน ประเด็นเนื้อหาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกประเด็น มีหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่แล้ว จำเป็นต้องเชื่อมประสานกับหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพเรื่องนั้น เพื่อขยายผลอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับกลไกในพื้นที่
5. การประสานติดต่อสอบถามเพื่อปรึกษาหารือ หรือให้คำแนะนำ หรือแก้ปัญหาต่างๆ ของนักวิจัยผ่านการโทรศัพท์ติดต่อ เป็นวิธีการที่ดีที่สุด เพราะทำได้บ่อย สะดวก รวดเร็ว ประหยัดและทันสถานการณ์
- 6 หากคนทำงาน ทำด้วยความสุข เราก็จะไม่รู้สึกเหนื่อย

8. โครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์และเศรษฐกิจท้องถิ่น จังหวัดยโสธร

ชุดโครงการนี้เริ่มดำเนินงานเมื่อ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 โดยมีเกษตรอินทรีย์และฐานองค์กรชุมชนที่ทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ จ.ยโสธร เป็นประเด็นขับเคลื่อนงานในช่วงแรก

ช่วงต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีการขยายขอบเขตการศึกษาออกไปตามความสนใจในประเด็นเรื่อง เศรษฐกิจท้องถิ่นมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจในภาพรวมของเกษตรกร ไม่เฉพาะด้านการผลิตเกษตรอินทรีย์เท่านั้น

โครงการชุดนี้ เป็นการต่อยอดจากฐานงานพัฒนาและเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีอยู่แล้ว ทั้งนี้เพื่อร่วมกันสร้างองค์ความรู้และพัฒนาคนผ่านการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และมองว่าเครื่องมือการวิจัยท้องถิ่น น่าจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้ ขณะเดียวกัน ก็เน้นการสร้างความร่วมมือกับภาคีต่างๆ เพื่อผลักดันผลงานวิจัยท้องถิ่นสู่สาธารณะ

วัตถุประสงค์ มีดังนี้

1. เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์
2. เพื่อประสานงานและสร้างภาคีความร่วมมือกับองค์กร หน่วยงานต่างๆ ในการขยายผลการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เคลื่อนสู่ระดับนโยบาย

3. เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยใหม่ รองรับการจัดทำโครงการในปี 2553

บุคลากรและโครงสร้างการทำงาน ประกอบด้วย

1. คณะที่ปรึกษา ชุดโครงการฯ
2. ผู้ประสานงาน 1 คน
3. ผู้ช่วยผู้ประสานงาน 1 คน

กระบวนการดำเนินงาน

1. โครงการที่อยู่ในช่วงการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ มีกระบวนการ คือ
 - 1) การติดตามรายงานการเงิน
 - 2) การช่วยดูรายละเอียดเนื้อหาข้อมูล
 - 3) รูปแบบรายงานและการเรียงลำดับเนื้อหาในรายงาน
 - 4) การหนุนให้นักวิจัยเข้าสู่กระบวนการพัฒนา กระดับตัวเองสู่ผู้นำท้องถิ่น
 - 5) การสร้างการเรียนรู้แก่นักวิจัยท้องถิ่นกับเครือข่ายอื่นๆ
2. โครงการที่อยู่ระหว่างการดำเนินงาน ประกอบด้วย
 - 1) จัดประชุมนักวิจัยใหม่ (นักวิชาการ) เพื่อความเข้าใจในแนวคิด หลักการ และกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 2) การลงไปคลุกคลีและประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับทีมวิจัยในชุมชนวิจัยเพื่อทำความเข้าใจในการทำงานวิจัย
 - 3) เวทีกำหนดกรอบการเขียนรายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์
 - 4) การพิจารณาความสมบูรณ์ของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ในรายงานวิจัย พร้อมเสนอแนะเพิ่มเติม
 - 5) เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย
 - 6) เวทีแลกเปลี่ยนกระบวนการทำงาน การแตกกรอบ การเก็บข้อมูลและการเชื่อมโยงข้อมูล
 - 7) การติดตามสนับสนุนกิจกรรมวิจัยรายโครงการ
3. งานพัฒนาโครงการ ประกอบด้วย
 - 1) มองคน มองพื้นที่ และพิจารณาประเด็นวิจัยที่น่าสนใจ
 - 2) ชวนคนที่มีศักยภาพมาร่วมทำวิจัย
 - 3) เปิดโอกาสให้นักวิจัยเสนอโครงการเข้ามาเพื่อพิจารณาเบื้องต้น
 - 4) วิเคราะห์ปัญหา พัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่
 - 5) พัฒนาเอกสารและข้อเสนอโครงการและปรับแก้ข้อเสนอโครงการส่ง สกว.

4. เข้าร่วมเวทีเครือข่าย RC ภาคอีสาน

บทเรียนที่สำคัญในการทำงานชุดโครงการ

1. การทำงานกับนักวิจัยที่เป็นข้าราชการครู สามารถทำงานได้เฉพาะวันหยุด ทำให้การเคลื่อนงานล่าช้า
2. ก่อนการพัฒนาโครงการวิจัย ควรมีการวิเคราะห์คน วิเคราะห์พื้นที่ ให้ทะลุเสียก่อน เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในความสำเร็จของโครงการ
3. การจัดบทบาทและการกระจายบทบาททีมงานวิจัยตั้งแต่แรกจะช่วยให้การทำงานไม่กระจุกกับผู้นำ (หัวหน้าโครงการ)
4. การสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงและทีมวิจัยเป็นประเด็นสำคัญและมักสื่อสารที่ไม่ตรงกันหรือคลาดเคลื่อน จึงต้องมีการกำหนดกรอบการทำงาน แผนงานร่วมกันที่ชัดเจนตั้งแต่แรก
5. หากทีมวิจัยคนนอก (ครู) ในฐานะนักวิจัยหลักมีช่องว่างและความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับชุมชนวิจัยและเยาวชนนักเรียน จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานไม่สำเร็จ จึงต้องตรวจสอบเรื่องนี้ให้รอบคอบก่อนการสนับสนุนโครงการ

4.4.2 ระดับภาพรวม Node

กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยเด่น- ดี ของ RC/NODE ภาคอีสาน แยกได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะก่อนการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานของ Node และความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาพื้นที่ มีลักษณะสำคัญ ดังนี้
 - 1.1 เป็นกระบวนการสรุปผลการดำเนินงานและการประเมินศักยภาพข้อจำกัดของ Node พร้อมๆ กับการวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ในภาพรวมของพื้นที่ ความเคลื่อนไหวทางสังคมและนโยบาย เพื่อนำมากำหนดยุทธศาสตร์การทำงานในรอบ 1-3 ปี โดยการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่าง Node คณะที่ปรึกษา และแกนนำนักวิจัย
 - 1.2 Node ส่วนใหญ่ มียุทธศาสตร์การทำงานในเชิงประเด็นที่ชัดเจน ดังนั้น จึงได้มีการกำหนดเป้าหมายทั้งในระยะสั้น ระยะยาวร่วมกันระหว่าง Node กับนักวิจัย เพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางการทำงานร่วมกัน

- 1.3 ภายใต้ยุทธศาสตร์ Node มีการกำหนดประเด็นศึกษา และแนวทางการสนับสนุนทั้ง ประเด็น พื้นที่ และกลุ่มคน ก่อนข้างชัดเจน และการให้ความสำคัญกับประเด็นศึกษาที่มีความสอดคล้องกับการผลักดันเชิงนโยบายและความสนใจของสังคม
 - 1.4 การกำหนดประเด็นวิจัยที่มีความสอดคล้องกับปัญหาพื้นที่และความต้องการของคนในชุมชนอย่างลงตัว
 - 1.5 ประเด็นวิจัยเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจ และเป็นความสนใจอยากเรียนรู้อย่างเป็นพิเศษของ Node และส่วนหนึ่งสอดคล้องกับการทำงานของ Node ด้วย
2. การศึกษาชุมชนและพัฒนาพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ในการวิจัยและการกำหนดประเด็นศึกษาวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการทำงานในระยะยาวและการเคลื่อนไหวทางสังคม รวมถึงการผลักดันในเชิงนโยบาย มีความสำคัญและลักษณะสำคัญ คือ
 - 2.1 การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ในภาพรวมทั้งระบบเครือข่ายฯ เพื่อมองหาพื้นที่ที่มีต้นทุนหลายๆ ด้าน เพื่อนำมากำหนดเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนา โดยเฉพาะด้านกลุ่มผู้นำ และความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนที่น่าจะทำงานวิจัยร่วมกันได้ และการมีประสบการณ์ทำงานในประเด็นปัญหานั้นมาระยะหนึ่ง
 - 2.2 เป็นพื้นที่ที่ Node และเครือข่ายฯ ได้วิเคราะห์ร่วมกันแล้วและเห็นปัญหาพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว และมองว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ ทั้งการเรียนรู้ การขยายผลและการผลักดันเชิงนโยบาย
 - 2.3 เห็นประเด็นวิจัยค่อนข้างชัดเจน ประเด็นน่าสนใจ และยังไม่ค่อยมีใครทำมากนัก สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อรับใช้การพัฒนาได้ ขานรับกับกระแสสังคมและนโยบายทุกระดับ
 3. การค้นคน คัดทีมวิจัย และการประเมินศักยภาพพื้นที่ เป็นพื้นฐานสำคัญในการพิจารณาความเป็นไปได้ในการสนับสนุนโครงการวิจัย มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเลือกพื้นที่มีศักยภาพระดับหนึ่งที่จะทำให้การวิจัยมีความสำเร็จสูง มีลักษณะสำคัญ คือ
 - 3.1 มองหาคนและชวนมาทำงานวิจัย จากกลุ่มเพื่อนและแกนนำชุมชนในระบบเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันอยู่แล้ว และจากการแนะนำของกลุ่มเพื่อนที่รู้จักและไว้วางใจกัน ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนมีประสบการณ์ มีผลงานจากการทำงานวิจัยและพัฒนาชุมชนมาก่อน

3.2 จัดประชุมให้มีการนำเสนอข้อเสนอโครงการวิจัยจากผู้สนใจ โดยให้ที่คณะ
ปรึกษาและ Node ร่วมกันวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการวิจัย ประเมิน
ความรู้ความสามารถ และความเข้าใจของนักวิจัยต่อแนวคิดและกระบวนการ
ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ความน่าสนใจของประเด็นวิจัยและการมีส่วนร่วมของ
ชุมชน

3.3 บาง Node แนะนำหรือเลือกพื้นที่และกลุ่มคนในพื้นที่ๆ มีศักยภาพเพื่อพัฒนา
โจทย์วิจัยร่วมกับทีมนักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่สอดคล้องกับความต้องการวิจัย
ของทั้งสองฝ่าย

4. นักวิจัยต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน มีความรู้ และมีความสามารถ ซึ่งเป็นทุนเดิมที่มี
ความสำคัญต่อดำเนินโครงการวิจัยให้มีคุณภาพและส่งผลกระทบสูง ดังนี้
 - 4.1 มีประสบการณ์ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมาก่อน (นักวิชาการ)
 - 4.2 มีประสบการณ์การทำงานพัฒนาร่วมกับชุมชนมาระดับหนึ่ง (นักวิชาการและ
แกนนำชุมชน)
 - 4.3 มีความสนใจใคร่รู้ และอยากเรียนรู้ในการทำงานวิจัยเป็นพิเศษ
 - 4.4 มีความท้าทายต่อการแก้ปัญหาและอยากเห็นการเปลี่ยนแปลง
 - 4.5 เป็นที่เคารพศรัทธาและไว้วางใจของกลุ่มคนและคนในชุมชนจำนวนหนึ่ง
 - 4.6 มีภาวะผู้นำ ทั้งในแง่การบริหารจัดการและการประสานความร่วมมือ
 - 4.7 มีความสามารถด้านข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน
 - 4.8 มีคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ซื่อสัตย์ เสียสละ มุ่งมั่นและรับผิดชอบ
 - 4.9 มีทักษะการสื่อสารกับผู้อื่นหรือมีความสามารถในการโน้มน้าวใจสูง
5. กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย มีกระบวนการและวิธีการในหลายลักษณะตามความ
สนใจและเป้าหมายการทำงาน ดังนี้
 - 5.1 พัฒนาโจทย์วิจัยผ่านความสนใจของนักวิจัยและความต้องการของชุมชนที่ได้
วิเคราะห์ร่วมกันมาก่อนระดับหนึ่งแล้วเข้าสู่กระบวนการกลั่นกรองของ
Node
 - 5.2 เน้นเวทีประชาคมหมู่บ้านในการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันและตัดสินใจเลือก
ประเด็นศึกษาด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาชุมชนและความต้องการของคน
ส่วนใหญ่ในชุมชน
 - 5.3 มีการกำหนดโจทย์วิจัยผ่านการวิเคราะห์ปัญหาจากระบบเครือข่ายร่วมกัน
แล้วนำไปสู่การกำหนดพื้นที่ศึกษาและค้นหาทีมวิจัยมาทำงาน

- 5.4 Node เห็นปัญหาพื้นที่ และเป็นประเด็นที่น่าสนใจ จึงผลักดันแกนนำชุมชน และคณะให้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัย และมีความสอดคล้องกับความสนใจของนักวิจัยด้วย
- 5.5 เน้นการเรียนรู้แนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมการคัดเลือกนักวิจัยและการสร้างทีมงานวิจัย และการเรียนรู้วิธีการเขียนโครงร่างข้อเสนอโครงการวิจัยไปพร้อมๆ กันด้วย
6. ความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่าง Node กับ นักวิจัย เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำงานร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ซึ่งได้พัฒนาขึ้นทั้งก่อนการวิจัย ระหว่างการวิจัย และหลังการวิจัย ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันมาก่อนแล้ว มีลักษณะสำคัญคือ
- 6.1 ทำงานร่วมกันมาก่อน มีความคุ้นเคยสนิทสนมกัน เห็นผลงาน เห็นฝีมือ และไว้วางใจกัน เลยชวนกันมาทำงาน
 - 6.2 มีอุดมการณ์ มีเป้าหมายเดียวกัน และมีศรัทธาต่อกัน
 - 6.3 มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในแบบเครือญาติ มีความเป็นพี่เป็นน้อง ช่วยเหลือกันในหลายๆ เรื่อง ไม่เฉพาะเรื่องงานเท่านั้น
 - 6.4 มีการพบปะปรึกษาหารือกันอยู่บ่อยๆ คุยกันทุกเรื่องที่อยู่ในความสนใจ และหนุนเสริมการเรียนรู้ทุกเวลา ทุกโอกาส
 - 6.5 ดักเตือนกันได้ ปรามกันได้ เมื่อเห็นว่า การทำงานไม่เป็นไปตามหลักการที่กำหนดไว้ร่วมกัน หรือตามความคาดหวังที่ได้วางแผนกันไว้แล้ว ทั้งสองฝ่าย

ระยะระหว่างการดำเนินการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การมองเป้าหมายระยะยาวของโครงการวิจัย และการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง ของนักวิจัยและทีมเป็นระยะๆ ดังนี้
 - 1.1 เห็นภาพรวมของโครงการ และมองเป้าหมายระยะไกลของโครงการอย่างทะลุทะลวงว่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไร การดำเนินงานแต่ละช่วงต้องการให้เกิดเกิดอะไรขึ้น เพื่อหาแนวทางสนับสนุน และสร้างเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลง
 - 1.2 วิเคราะห์ศักยภาพและจุดอ่อนของทีมวิจัย เพื่อหาเครื่องมือและวิธีสร้างการเรียนรู้และเสริมความรู้ ทักษะ ประสพการณ์ให้กับทีมวิจัยให้สามารถ

ดำเนินงานได้อย่างมีคุณภาพ มีความต่อเนื่อง

1.3 การประเมินพัฒนาการของทีมวิจัยและชุมชนวิจัยว่ามีความก้าวหน้าในเรื่องใดบ้าง และสามารถยกระดับนักวิจัยไปสู่การทำงานที่กว้างขึ้นได้อย่างไร

2. การเตรียมชุมชนวิจัย เป็นการทำความเข้าใจในแนวคิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำโครงการวิจัยนี้ร่วมกันอีกรอบหนึ่ง ก่อนเริ่มปฏิบัติการวิจัยจริง ทั้งนี้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในชุมชนและมุ่งหวังสร้างความตระหนักในปัญหาและการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนให้มากที่สุด ตลอดการดำเนินโครงการวิจัย โดยทีมวิจัยดำเนินการร่วมกับ Node หลังจากโครงการได้รับการอนุมัติแล้ว
3. การเสริมความรู้ ทักษะประสบการณ์ เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการทำงานวิจัยให้กับทีมวิจัย 3 ระยะ คือ ช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลาย มีการดำเนินการ ดังนี้
 - 1.1 ช่วงต้น ได้แก่
 - 1) แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 2) การแตกกรอบข้อมูล การเก็บข้อมูลและการบันทึกข้อมูล
 - 3) การวางแผนการวิจัยและการกำหนดบทบาททีมวิจัย
 - 4) การบริหารจัดการ การเงินและบัญชี
 - 1.2 ช่วงกลาง ได้แก่
 - 1) การพาไปศึกษาดูการวิจัยและการพัฒนาในพื้นที่อื่นๆ
 - 2) การวิเคราะห์ข้อมูลและการวางแผนการเคลื่อนงานต่อ
 - 3) การเติมความรู้เชิงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโจทย์วิจัย
 - 4) การเติมความรู้การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นนั้นๆ
 - 1.3 ช่วงปลาย ได้แก่
 - 1) การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล
 - 2) การเขียนรายงานวิจัย
 - 3) การเผยแพร่และการสื่อสารผลงานวิจัย
4. การติดตามสนับสนุนในระดับพื้นที่ เป็นการลงพื้นที่ชุมชนวิจัยเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยและชุมชนวิจัย เพื่อสร้างกระบวนการคิด การวางแผนและปฏิบัติการ

การวิจัย การหาแนวทางแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่นักวิจัยกำลังเผชิญอยู่ และการติดตามความก้าวหน้าของการทำงานเพื่อประมวผลเป็นระยะๆ มีวิธีการ ดังนี้

- 3.1 การร่วมวางแผนการวิจัยทั้งในภาพรวมโครงการและระดับกิจกรรม
- 3.2 การร่วมปฏิบัติการวิจัย เสมือนเป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัย
- 3.3 การร่วมสรุปบทเรียนหลังการดำเนินกิจกรรม
- 3.4 การร่วมวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อมูล
- 3.5 การช่วยปรับแก้ไขรายงานวิจัย
- 3.6 การเข้าร่วมเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ กรณีมีคนสนใจมาศึกษาดูงาน
- 3.7 การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตามโอกาสอำนวย

5. ช่วงพิเศษอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการพบปะพูดคุยกับนักวิจัยตามวาระต่างๆ ทางสังคมนอกเหนือจากแผนงาน เพื่อปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับปัญหาข้อติดขัดต่างๆ ของนักวิจัย ผ่านวงประชุมต่างๆ และการใช้โทรศัพท์พูดคุยกัน เพื่อช่วยกันวางแผนและหาทางออกในการทำงานร่วมกัน
6. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ยกระดับบทบาทนักวิจัย และเผยแพร่ผลงานวิจัย มีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย การเผยแพร่ผลงานวิจัย กระบวนการเรียนรู้ และการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม เป็นการสร้างกำลังใจและแรงผลักดันให้นักวิจัยเกิดพลังในการสร้างสรรค์งานในอนาคต มีการดำเนินการ ดังนี้
 - 2.1 จัดสัมมนาให้นักวิจัยได้เสนอผลงานวิจัยหรือรายงานความก้าวหน้าเป็นระยะๆ
 - 2.2 จัดเสวนาให้นักวิจัยเก่าและนักวิจัยใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
 - 2.3 สนับสนุนให้นักวิจัยเก่ามาเป็นพี่เลี้ยงให้กับนักวิจัยใหม่
 - 2.4 สนับสนุนการเข้าไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ Node อื่นๆ ในระดับภาคและระดับประเทศ
 - 2.5 สนับสนุนให้เข้าร่วมการสัมมนาทางวิชาการต่างๆ ตามโอกาส
7. ประสานความร่วมมือกับบุคคลและหน่วยงานภายนอกเพื่อมาสนับสนุนโครงการวิจัย ในทุกขั้นตอน ทุกกระบวนการ ตามโอกาสอำนวย เพื่อเปิดมุมมองใหม่ๆ และความร่วมมือใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นต่อการพัฒนาท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญ ดังนี้

- 3.1 ประสานนักวิชาการ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านทั้งในแง่การเป็นวิทยากรและ
มาเป็นที่ปรึกษาของ Node โดยเลือกใช้เป็นระยะๆ ให้สอดคล้องกับ
สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของทีมวิจัย
- 3.2 ประสานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาและ
แก้ปัญหาของชุมชน เช่น อบต. โรงเรียน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
ประเด็นวิจัย
- 3.3 ประสานสื่อมวลชนเพื่อช่วยในการเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณะ
- 3.4 ประสานแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาดูงาน ฝึกอบรมและการประชุมสัมมนา
ต่างๆ

ระยะหลังการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การนำเสนอผลการวิจัยสู่สาธารณะ และผลักดันสู่ภาคนโยบาย เป็นกระบวนการ
เผยแพร่และขยายผลงานวิจัยไปสู่วงกว้าง ทั้งในระดับชุมชนด้วยกัน และระดับ
หน่วยงาน เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้และสร้างทางเลือกใหม่ๆ ให้กับสังคม มีหลาย
ระดับ ดังนี้
 - 1.1 นำเสนอในระดับชุมชนวิจัย โดยการดำเนินงานของ Node และทีมวิจัย
 - 1.2 นำเสนอในระดับจังหวัด หรือระดับเครือข่ายวิจัย โดยการดำเนินงานของ
Node ทีมวิจัย และเครือข่าย
 - 1.3 นำเสนอในระดับสาธารณะ และการสื่อสารทางสังคมในการสัมมนา
ต่างๆ โดยการดำเนินงานของแหล่งทุน และเครือข่ายสังคม
2. การพัฒนาข้อมูล การผลิตสื่อ การประสานสื่อสารมวลชนเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย และ
การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ แหล่งศึกษาดูงาน เป็นการย่อยข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนาสื่อใน
รูปแบบต่างๆ ให้มีความสะดวกในการเผยแพร่และมีความน่าสนใจ นำเรียนรู้ ทั้งที่
จัดทำโดยนักวิจัยและNode โดยฝ่ายสื่อของ สกว. และ โดยสื่อสารมวลชน ได้แก่
 - 2.1 การสรุปผลการวิจัยฉบับย่อ
 - 2.2 การเขียน RE และบทความ
 - 2.3 จัดทำหนังสือเล่มเล็ก
 - 2.4 จัดทำโปสเตอร์ผลการวิจัยขนาดใหญ่ (ไวน์วอลล์)
 - 2.5 จัดทำ VCD โครงการวิจัยเด่น-ดี
 - 2.6 จัดทำศูนย์ข้อมูลโครงการวิจัย และแหล่งเรียนรู้รูปแบบต่างๆ ในชุมชน

วิจัย

3. การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและยกระดับสู่บทบาทที่เลี้ยง เป็นกระบวนการที่ Node เสริมศักยภาพนักวิจัยเฉพาะด้านเพื่อยกระดับสู่การทำบทบาทเพิ่มในการทำงานต่อยอดจากศักยภาพเดิมที่นักวิจัยมีอยู่แล้ว โดยมีวิธีการฝึกอบรมและสอนผ่านการทำงานจริง มีประเด็นการเรียนรู้ ดังนี้
 - 3.1 เทคนิค/วิธีการนำเสนอข้อมูลในชุมชนและที่สาธารณะ
 - 3.2 เทคนิค/วิธีการในการประสานหน่วยงานต่างๆ
 - 3.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้และการบริหารการเรียนรู้
 - 3.4 บทบาทที่เลี้ยง ต่อการพัฒนาโครงการวิจัย และการติดตามสนับสนุน
4. การพัฒนาโจทย์วิจัยต่อยอดและจัดทำโครงการพัฒนาเสนอของบประมาณ จากแหล่งทุนต่างๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในหลายๆ ด้านที่ยังเป็นปัญหา หรือมีศักยภาพที่น่าจะดำเนินการอย่างต่อเนื่องทั้งในรูปแบบโครงการวิจัยและโครงการพัฒนา มีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้
 - 4.1 วิเคราะห์ปัญหาชุมชนอย่างต่อเนื่อง และกำหนดแนวทางการทำงานต่อในประเด็นที่เป็นไปได้ในการทำงานและแหล่งทุนสนับสนุน
 - 4.2 แสวงหาแหล่งทุนและประเมินความเป็นไปได้ในการสนับสนุนและความสนใจของแหล่งทุน
 - 4.3 ร่วมกันพัฒนาโครงการและพัฒนาที่รับผิดชอบโครงการประสานการสนับสนุนโครงการต่างๆ

หลักคิดสำคัญที่ Node นำมาใช้ในการสนับสนุนโครงการวิจัย

เป็นหลักการสำคัญที่จะลืมไม่ได้ และต้องนำไปเป็นแนวทางในการทำงานสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนี้

1. เรียนรู้เขา รู้จักเรา ก่อนเริ่มทำงานด้วยกัน เพราะบางพื้นที่บางชุมชน และนักวิจัยบางคน Node ยังไม่เคยรู้จักหรือสัมผัสมาก่อน จึงต้องมีการทำความรู้จักกันก่อนระยะหนึ่ง ทั้งในแง่วัฒนธรรมความเชื่อทางชาติพันธุ์ อุดมการณ์และความฝัน องค์กรความรู้และภูมิปัญญา ความอยาก ความต้องการ แนวคิด/วิธีคิดในการทำงาน ความสนใจใคร่รู้ ฯลฯ

2. การคิดค้นและแสวงหาเครื่องมือ/วิธีการใหม่ๆ โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เครื่องมือ/วิธีการในการวิจัยที่สามารถนำมาใช้วางแผนและดำเนินการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนได้เป็นอย่างดี รวมทั้งเครื่องมือที่จะสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชน
3. เป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ เน้นให้นักวิจัยทำงานเป็นและทำงานเป็นทีม กล่าวคือ “คิดเอง ทำเอง และทำเป็น” ในทุกกระบวนการ ทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบกิจกรรม การลงมือปฏิบัติ การถอดบทเรียนและการเขียนรายงานวิจัย ยกเว้นบางกรณีที่นักวิจัยทำไม่ได้จึงจะช่วยทำ
4. เน้นให้นักวิจัยกระจายบทบาทการทำงานอย่างทั่วถึง ทั้งภายในทีม กลุ่มคนในชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง และเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโครงการวิจัยเอง ไม่ใช่เป็นของหัวหน้าโครงการวิจัย
5. เน้นสไตล์การทำงานที่เป็นธรรมชาติ ไม่เป็นทางการ ไม่มีพิธีรีตอง เป็นกันเอง ทำให้การปรึกษาหารือร่วมกัน การวางแผนงาน การคิดค้นงาน การดำเนินการ และการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างเท่าทันสถานการณ์
6. ทำตัวให้เป็นเสมือนหนึ่งในทีมวิจัย เป็นผู้ร่วมอุดมการณ์ อยากรู้อยากแก้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบโครงการ และร่วมแสวงหาคำตอบกับทีมวิจัย (ร่วมทุกข์ร่วมสุข)
7. เน้นความโปร่งใสในการบริหารจัดการการเงิน/บัญชี และตรวจสอบได้

คุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญของพี่เลี้ยง

คุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญของพี่เลี้ยง มีหลายประการ จึงจะสามารถสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพและส่งผลกระทบสูงได้ ดังนี้

1. มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น
2. เสียสละ มุ่งมั่น และตั้งใจทำงาน
3. ใจเย็น อดทนสูง รอคอยได้ แต่ไม่เฉื่อยชา
4. ตัดสินใจให้ชัดเจนว่าจะทำอะไร อย่างไร เพื่ออะไร
8. มีสัมพันธภาพที่ดีกับนักวิจัยและเครือข่ายฯ
9. มีความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ในระดับพื้นที่ทำงานของ Node
10. มีการเรียนรู้และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตัวเองตลอดเวลา
11. มีทักษะ ประสพการณ์ทั้งในเชิงวิจัยและพัฒนา เชิงกระบวนการ และประเด็นเนื้อหา
12. มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูล
10. มีความสามารถในการจัดการบริหารจัดการโครงการวิจัยและโครงการพัฒนาระดับหนึ่ง

การทำงานเป็นทีมของ Node

มีคุณลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มีความเป็นพี่เป็นน้อง ช่วยเหลือกันได้ทุกเรื่อง ปรึกษากันได้ตลอดเวลา
2. ทีมต้องมีศักยภาพใกล้เคียงกัน สนับสนุนกัน รู้มือกัน และทำงานแทนกันได้
3. ทีมต้องมีเป้าหมายเดียวกัน ชัดเจน และแม่นยำในสิ่งที่จะทำ
4. มีความคล่องตัวและว่องไวต่อความเคลื่อนไหวของนักวิจัย
5. สามารถประสานงานและการสนับสนุนได้อย่างทันท่วงที
6. มีระบบสนับสนุนดี มีตารางเวลาที่แน่นอนชัดเจน
7. รู้จังหวะการสนับสนุน ไม่แทรกแซง ให้ความเคารพและให้เกียรตินักวิจัย
8. มีความรู้ ความสามารถระดับหนึ่งที่นักวิจัย (นักวิชาการ) ยอมรับได้และให้ความร่วมมือ

บทที่ 5

สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาโครงการ กระบวนการถอดบทเรียน โครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาคอีสาน มีผลสรุปแยกตามประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพภาคอีสาน

บทเรียนความสำเร็จของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพในภาพรวมของภาคอีสาน มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัย เป็นเรื่องของคนในชุมชน ที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันมาแล้ว และคนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหานี้ อยากให้ทำวิจัยเรื่องนี้
2. ทีมวิจัย มีองค์ประกอบและคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น มีความมุ่งมั่นทำงานเพื่อชุมชน พยายามหาหนทางแก้ปัญหานั้นๆอย่างต่อเนื่อง แบ่งบทบาทการบริหารงานวิจัย เช่น คนอำนวยความสะดวก คนประสานงาน คนบันทึกข้อมูลและเขียนรายงาน คนทำการเงิน/บัญชี คนประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
3. หัวหน้าโครงการวิจัย มีบุคลิกและคุณลักษณะ ที่สำคัญ เช่น มีจินตภาพในการมอง ปัญหาและการแก้ปัญหที่ชัดเจน/ยาวไกล มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับประเด็นนั้นๆ มาระดับหนึ่ง มีความสามารถในการมองคน เห็นศักยภาพคน ประสานคนได้ ใช้คนทำงานเป็น ฯลฯ
4. การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและชุมชน ก่อนการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจในเป้าหมายและกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกัน
5. การสร้างทีมเก็บข้อมูล อันเป็นการสร้างพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการสร้างสำนึก ร่วมของคนในชุมชน และการจัดการกับข้อมูลอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ
6. การเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมและการสรุปข้อมูลร่วมกันของทีมงาน ทำให้ทีมวิจัย ทีมอาสาสมัครเก็บข้อมูล และคนในชุมชนที่ร่วมเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวในชุมชนของตัวเองมากขึ้น
7. การสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่หลากหลายเพื่อร่วมทำงานวิจัย ในกระบวนการต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน (กลุ่มหลักในการทำงานวิจัย) กลุ่มเยาวชนและเด็กนักเรียนพระสงฆ์ ข้าราชการในชุมชน กลุ่มสมาชิกองค์กรท้องถิ่น และส่วนราชการในท้องถิ่น เป็นต้น

8. การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน “การคืนข้อมูลสู่ชุมชน” เพื่อตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการเก็บข้อมูลเพิ่มจากประเด็นที่ตกหล่น ร่วมกันของคนทั้งชุมชน ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญของข้อมูล และตระหนักในปัญหา

9. การเตรียมการก่อนกิจกรรม การสรุปบทเรียนหลังกิจกรรม และการวางแผนงาน เป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือตอบคำถามการวิจัย

10. การบันทึกกิจกรรมและเก็บข้อมูลอย่างรัดกุม ทั้งการเขียนในรูปแบบต่างๆ การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการบันทึกสังเกตการณ์ โดยไม่ให้ตกหล่นในทุกกิจกรรม และมีการเก็บรวบรวมไว้เป็นอย่างดี มีการสรุปและทบทวนข้อมูลกันเป็นระยะๆ

11. การศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมวิจัยที่สำคัญมากในการสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยและคนในชุมชน เป็นการศึกษาดูงานที่มีเป้าหมายและมีการวางแผนอย่างรอบด้านและหวังผล ทั้งนี้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นปัญหาและการแสวงหาทางออกร่วมกัน และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับทีมวิจัยอีกด้วย

12. การประชาสัมพันธ์และขยายแนวคิดงานวิจัยให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกช่องทาง ทั้งกิจกรรมทางสังคมและ ในประเพณี/วัฒนธรรมชุมชน เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกและสร้างกระบวนการคิดและการหาทางออกของคนในชุมชนต่อการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน

13. การเขียนรายงานวิจัย เป็นกระบวนการและขั้นตอนที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของทีมวิจัยในแง่การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดระบบข้อมูล อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการนำเสนอข้อมูลเพื่อการเผยแพร่และขยายผลในระยะต่อไป

14. กระบวนการทำงานร่วมกันกับทีมที่ปรึกษา ภายใต้บทบาทการสนับสนุนของที่ปรึกษา ทั้งการพัฒนาโจทย์วิจัย การสร้างทีมและเตรียมทีมวิจัย การเสริมความรู้ประสบการณ์ในกระบวนการวิจัย การจัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายต่างๆ และการขยายผลการวิจัยสู่สาธารณะ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการประสานสื่อมวลชน เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย

กระบวนการถอดบทเรียนและการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC/NODE ภาคอีสาน

เป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้เข้าร่วม ได้แก่ ทีมวิจัยโครงการที่มีคุณภาพ (เด่น-ดี) ทีมที่เลี้ยง RC/Node และทีมถอดบทเรียน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น เปิดใจเรียนรู้ร่วมกัน และลงมือทำด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนเองอย่างเต็มที่ รวมไปถึงการให้ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการวิจัยในแต่ละขั้นตอนด้วย เช่น กระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียน

เทคนิคการตั้งคำถาม การจับประเด็นและเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งระดับโครงการวิจัยและระดับการสนับสนุนของ RC/ Node โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมกัน 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงก่อนการลงพื้นที่ถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ โดยมีเป้าหมาย เพื่อร่วมคัดกรองโครงการวิจัยต้นแบบในการถอดบทเรียนและเพื่อเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น การประสานทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการ การเตรียมสถานที่ อาหาร ที่พัก และเวลาในการประชุม รวมไปถึงการเตรียมประเด็นที่สำคัญๆ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ให้อาจารย์ช่วยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและจุดเด่นของโครงการ และบทเรียนที่สำคัญจากโครงการวิจัย เป็นต้น

2. ช่วงระหว่างการลงพื้นที่ถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ ได้มีการประชุมร่วมกับ RC/ Node ที่ร่วมเรียนรู้เพื่อกำหนดประเด็นในการถอดบทเรียนร่วมกันในด้านการบริหารจัดการโครงการวิจัย โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผนการวิจัย การดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปบทเรียนการทำงาน การเขียนรายงานและการเผยแพร่ผลการวิจัย เป็นต้น

3. ช่วงหลังถอดบทเรียน เป็นการสรุปประเมินองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ร่วมกันโดยมีกระบวนการที่สำคัญ คือ เชิญที่ปรึกษาช่วยประมวลผลข้อมูล ทั้งหมด และสรุปนำเสนอภาพรวมให้กับโครงการวิจัย และ Node ได้ทบทวนและเรียนรู้ร่วมกันอีกครั้ง จากนั้นให้ทีมพี่เลี้ยง (Node) ที่สนับสนุนโครงการเด่น-ดี ช่วยให้อาจารย์แนะนำเพิ่มเติม ระหว่างนี้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมทุกคน (Node) ที่มาเรียนรู้ได้ช่วยให้ข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนด้วยกัน และก่อนปิดเวทีจะขอให้ทีมวิจัยเด่น-ดีช่วยให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดเวทีถอดบทเรียน และทีมถอดบทเรียนกล่าวปิดการประชุมพร้อมกับแจกแบบประเมินผลการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนให้กับ พี่เลี้ยง (Node) ที่เข้าร่วมทั้งหมด

หมายเหตุ : กระบวนการถอดบทเรียน RC/ Node ต้นแบบทั้ง 8 แห่ง นั้นใช้กระบวนการเรียนรู้ในแบบเดียวกันกับกระบวนการถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัย แต่อาจมีข้อแตกต่างกันในด้านประเด็นและกรอบคำถามในการถอดบทเรียน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การดำเนินงานทั้งเชิงพื้นที่และประเด็น การพัฒนาโครงการวิจัย การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย (การทบทวนเป้าหมาย การพัฒนาทักษะ การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน การวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ) การเชื่อมโยงเครือข่าย การเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน การเผยแพร่และขยายผลการวิจัย และการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน ฯลฯ

การเรียนรู้ของ RC / Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

มีประเด็นเรียนรู้หลักๆ ดังนี้

1. กระบวนการถอดบทเรียน มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น ดังนี้

- 1.1 แนวคิด/หลักการในการถอดบทเรียน
- 1.2 แนวปฏิบัติและเครื่องมือ วิธีการที่ใช้ เน้นเรียบง่ายเป็นธรรมชาติ เป็นกันเอง สอดคล้องกับสภาพชุมชน (การประชุมกลุ่มย่อย เป็นหลัก)
- 1.3 กระบวนการวางแผนงาน ตั้งแต่ การเตรียมการ การถอดบทเรียน การตั้งคำถาม การจับประเด็น และการเชื่อมโยงข้อมูล และการสรุปประมวลผลการเรียนรู้
- 1.4 การประยุกต์ใช้ในการทำงาน RC / Node ได้ทั้งระดับ Node และการสนับสนุนทีมวิจัย

2. แนวทางการทำงานของ RC / Node ต่อการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ

มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น แบ่งได้ดังนี้

- 2.1 ระยะก่อนทำวิจัย ได้แก่ ความเป็นมาของ การศึกษาข้อมูลชุมชนก่อนการพัฒนาโครงการ กระบวนการค้นคน สร้างทีม การวิเคราะห์ปัญหาและการพัฒนาโจทย์
- 2.2 ระยะระหว่างทำงานวิจัย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย การเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย การสรุปข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน
- 2.3 ระยะหลังทำงานวิจัย ได้แก่ การยกระดับนักวิจัย สู่วิทยฐานะเป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยใหม่ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ การผลักดันนโยบาย - การประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาชุมชน

กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC/NODE ภาคอีสาน

สามารถแบ่งได้ 3 ระยะ ดังนี้

ระยะก่อนการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานของ Node และความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาพื้นที่
2. การศึกษาชุมชนและพัฒนาพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ในการวิจัยและการกำหนดประเด็นศึกษาวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการทำงานในระยะยาวและการเคลื่อนไหวทางสังคม/นโยบาย
3. การค้นคน คัดทีมวิจัย และการประเมินศักยภาพพื้นที่ มีความจำเป็นที่ต้องเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพระดับหนึ่งที่จะทำให้การวิจัยมีความสำเร็จสูง
4. นักวิจัยต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน มีความรู้ และมีความสามารถ ซึ่งเป็นทุนเดิมที่มีความสำคัญต่อดำเนินโครงการวิจัยให้มีคุณภาพและส่งผลกระทบสูง

15. กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย มีกระบวนการและวิธีการในหลายลักษณะตามความสนใจและเป้าหมายการทำงาน

16. ความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่าง Node กับ นักวิจัย เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำงานร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ซึ่งได้พัฒนาขึ้นทั้งก่อนการวิจัย ระหว่างการวิจัยและหลังการวิจัย ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันมาก่อนแล้ว

ระยะระหว่างการดำเนินการวิจัย

มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การมองเป้าหมายระยะยาวของโครงการวิจัย และการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง ของนักวิจัยและทีมเป็นระยะๆ ดังนี้
2. การเตรียมชุมชนวิจัย เป็นการทำความเข้าใจในแนวคิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำโครงการวิจัยนี้ ก่อนเริ่มปฏิบัติการวิจัยจริง เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักในปัญหา และการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนให้มากที่สุด
3. การเสริมความรู้ ทักษะประสบการณ์ เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการทำงานวิจัยให้กับทีมวิจัย 3 ระยะ คือ ช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลาย ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
4. การติดตามสนับสนุนในระดับพื้นที่ เป็นการลงพื้นที่ชุมชนวิจัยเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยและชุมชนวิจัย เพื่อสร้างกระบวนการคิด การวางแผนและปฏิบัติการการวิจัย การหาแนวทางแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่นักวิจัยกำลังเผชิญอยู่ และการติดตามความก้าวหน้าของการทำงาน
5. ช่วงพิเศษอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการพบปะพูดคุยกับนักวิจัยตามวาระต่างๆ ทางสังคมนอกเหนือจากแผนงาน เพื่อปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับปัญหาข้อติดขัดต่างๆ ของนักวิจัย ผ่านวงประชุมต่างๆ และการใช้โทรศัพท์พูดคุยกัน
6. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ยกระดับบทบาทนักวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิจัย มีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย การเผยแพร่ผลงานวิจัย กระบวนการเรียนรู้ และการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ เป็นการสร้างกำลังใจและแรงผลักดันให้นักวิจัยเกิดพลังในการสร้างสรรค์งานในอนาคต
7. ประสานความร่วมมือกับบุคคลและหน่วยงานภายนอกเพื่อมาสนับสนุนโครงการวิจัยในทุกขั้นตอน ทุกกระบวนการ ตามโอกาสอำนวย เพื่อเปิดมุมมองใหม่ๆ และความร่วมมือใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นต่อการพัฒนาท้องถิ่น

ระยะหลังการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การนำเสนอผลการวิจัยสู่สาธารณะ และผลักดันสู่ภาคนโยบาย เป็นกระบวนการเผยแพร่และขยายผลงานวิจัยไปสู่วงกว้าง ทั้งในระดับชุมชนด้วยกัน และระดับหน่วยงาน เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้และสร้างทางเลือกใหม่ๆ ให้กับสังคม
2. การพัฒนาข้อมูล การผลิตสื่อ การประสานสื่อสารมวลชนเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ แหล่งศึกษาดูงาน เป็นการย่อยข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนาสื่อในรูปแบบต่างๆ ให้มีความสะดวกในการเผยแพร่และมีความน่าสนใจ น่าเรียนรู้ ทั้งที่จัดทำโดยนักวิจัยและNode โดยฝ่ายสื่อของ สกว. และ โดยสื่อสารมวลชน
3. การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและยกระดับสู่บทบาทที่เลี้ยง เป็นกระบวนการที่ Node เสริมศักยภาพนักวิจัยเฉพาะด้านเพื่อยกระดับสู่การทําบทบาทเพิ่มในการทำงานต่อยอดจากศักยภาพเดิมที่นักวิจัยมีอยู่แล้ว โดยมีวิธีการฝึกอบรมและสอนผ่านการทำงานจริง
4. การพัฒนาโจทย์วิจัยต่อยอดและจัดทำโครงการพัฒนาเสนอของบประมาณ จากแหล่งทุนต่างๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในหลายๆ ด้านที่ยังเป็นปัญหา หรือมีศักยภาพที่น่าจะดำเนินการอย่างต่อเนื่องทั้งในรูปแบบโครงการวิจัยและโครงการพัฒนา

อภิปรายผล

ในแง่การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยถอดบทเรียนฯ หากพิจารณาจากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมแล้วจะเห็นว่าให้ความสำคัญตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งในกระบวนการวิจัยนี้ก็ได้ใช้แนวความคิดดังกล่าวมาใช้ในการทำงาน ด้วยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม แต่ในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการจริงแล้ว พบว่า การมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมีข้อจำกัดมาก ซึ่งมีปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมหลายประการ ได้แก่

ความสนใจใคร่รู้ และความเกี่ยวข้องกับงานที่ทำ (ความต้องการเรียนรู้) ของ RC/Node เป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ แม้ว่าเราต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ แต่ความสนใจใคร่รู้ของผู้เกี่ยวข้องมีน้อย การมีส่วนร่วมก็จะเกิดขึ้นน้อยเช่นกัน เพราะการมีส่วนร่วมแต่ละครั้งต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นจึงมีเพียงกลุ่มคนที่สนใจจริงๆ เท่านั้นที่เข้าร่วมกระบวนการ

ความไม่เท่ากันด้านวิถีชีวิตและคุณวุฒิของ RC/Node มีผลต่อการแสดงความคิดเห็นร่วมกันค่อนข้างมาก ซึ่งคนที่มีความสามารถมากมักจะเป็นกลุ่มผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์สูงและมีบทบาทสำคัญในเครือข่ายเท่านั้น ส่วนคนที่ยังอ่อนเยาว์แทบจะไม่มีสิทธิ์เสียงอะไร แม้จะเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นแล้วก็ตาม ทั้งนี้เป็นผลมาจากวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กที่สั่งสมมาแบบนั้น อีกส่วนเป็นเรื่องการยอมรับทางสังคมคน อีกทั้งมีเวลาที่จำกัดด้วย ทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่ ส่วนกลุ่มเด็กมีส่วนร่วมฟังและทำตามค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการใช้วิธีการจัดการประชุมใหญ่

เวลาในการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอนการทำงาน ดังนั้นจึงใช้เวลาค่อนข้างมากในการทำงานแต่ละขั้นตอน แม้กระทั่งการหาตำแหน่งที่จะประชุมร่วมกันที่ลงตัวที่สุดก็ยังต้องใช้เวลาในการปรึกษาหารือกันมาก ดังนั้น จึงได้มีการทำงานผ่านคณะตัวแทนจำนวนหนึ่งเพื่อวางแผนและตัดสินใจบางเรื่องบางอย่างแทนหมู่คณะทั้งหมด เพื่อให้งานดำเนินไปได้อย่างสะดวกตามเวลาดำเนินโครงการ

ความห่างไกลกันของ RC/Node ไม่นับรวมทีมวิจัย ซึ่งต้องใช้เวลาในการนัดหมายและการเดินทางมาร่วมประชุมเพื่อหารือกันในแต่ละครั้ง เพราะแต่ละคนก็มีภาระงานมาก อีกทั้งต้องเดินทางไกล และใช้เวลาเดินทางมาก จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมแต่ละครั้งแต่ละเรื่องมีต้นทุนด้านเวลาและระยะทางค่อนข้างมาก ดังนั้น จึงใช้วิธีการหารือกันผ่านทางโทรศัพท์เป็นหลัก และการแทรกการประชุมไปด้วยกับการประชุมสัมมนาต่างๆ ของ RC/Node ภาคอีสาน แต่ก็มีเวลาจำกัด ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและหาข้อสรุปได้ในบางเรื่องเท่านั้น

วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการวิจัยนี้ส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลัก มีประชุมใหญ่บางครั้ง มีการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม บางส่วน การโทรศัพท์ปรึกษาหารือกัน ในภาพรวมถือได้ว่ามีส่วนร่วมค่อนข้างมากสำหรับกลุ่มคนที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน ทั้ง RC/Node และทีมวิจัยชุมชน แต่ความสำคัญทั้งหมดอยู่ที่การจัดการเวลาทำงานของแต่ละคนให้มีเวลาว่างพอที่จะสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้กับตนเอง

งบประมาณสนับสนุน การสร้างการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมากนัก อาจมีบ้างในแง่ค่าอาหารและของว่างในแต่ละวัน ส่วนเรื่องอื่นๆ ชุมชนมีต้นทุนอยู่แล้ว แต่ในระดับเครือข่าย ซึ่งมีพื้นที่ห่างไกลกันมาก ใช้เวลาเดินทางมาก ใช้เวลาประชุมกันมากและบ่อยครั้งตามไปด้วย ใช้เวลาประสานงานมากจึงจะได้ข้อสรุป และยังมีเงื่อนไขข้อจำกัดอื่นๆ แทรกอีกมาก ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนอาศัยงบประมาณดำเนินการ หากไม่มีงบประมาณหรือมีจำกัดเรื่องงบประมาณ การทำงานในระดับเครือข่ายจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ดังนั้นฝ่ายสนับสนุนจึงต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เพราะเรื่องสำคัญไม่น้อยเช่นกัน

ในแง่กระบวนการเรียนรู้ของ RC/Node วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการถอดบทเรียน โครงการวิจัยที่มีคุณภาพ นั้น เน้นการจัดประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลัก มีการสัมภาษณ์และสอบถามบางส่วนบางคน มีการกำหนดแนวคำถามและตั้งคำถาม-ตอบคำถามอย่างต่อเนื่อง และมีการเขียนสรุปประมวลผลองค์ความรู้ที่ได้บนกระดานฟลิปให้เห็นร่วมกัน ไปพร้อมๆ กัน RC/Node ทุกคนช่วยกันตั้งคำถาม ตามประเด็นที่สนใจ ทีมวิจัยทุกคนช่วยกันตอบคำถามอย่างมั่นใจและตรงกัน ซึ่งใช้เวลาแลกเปลี่ยนกันเกือบ 3 ชั่วโมง ต่อพื้นที่

ในภาพรวมถือได้ว่า กลุ่ม RC/Node ที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียนในแต่ละครั้งแต่ละพื้นที่ได้ความรู้ ทักษะประสบการณ์ ค่อนข้างมาก ทั้งบทเรียนจากโครงการวิจัยเด่น- ดี และบทเรียนการทำงานของ RC/Node ที่สนับสนุนโครงการเด่น- ดี เพราะเป็นการเรียนรู้จากพื้นที่จริง และคนทำงานจริง ซึ่งประสบผลสำเร็จมาแล้ว สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนเองเพื่อสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพในอนาคตได้

ในแง่บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ จากการถอดบทเรียน โครงการวิจัยเด่น- ดี ในครั้งนี้ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เพราะบทเรียนที่ได้ทำให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการทำโครงการวิจัยให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นกัน แต่ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งแต่ละโครงการล้วนมีต้นทุนเดิมค่อนข้างสูง ทั้งในแง่ความโดดเด่นของหัวหน้าโครงการวิจัย ความสามัคคีของทีมวิจัย การบริหารจัดการ โครงการ การออกแบบกระบวนการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน และการเรียนรู้ร่วมกันต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความสามารถของนักวิจัยและทีมงานแทบทั้งสิ้น โดยมีพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น

ผลการศึกษาบทเรียนโครงการวิจัยเด่นดังกล่าวนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของนักวิจัยมือใหม่และนักวิจัยเก่าบางคนที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ ตลอดจนพี่เลี้ยงและหน่วยงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการสนับสนุนโครงการวิจัย แนวทางการทำงานของนักวิจัย และการวางแผนการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ

ในแง่กระบวนการสนับสนุนของ RC/Node จากการถอดบทเรียนกระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยเด่น- ดี ของ RC/Node ในครั้งนี้ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญมากเช่นกัน เพราะบทเรียนที่ได้ทำให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพของ RC/Node ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นกัน แต่ละ Node ล้วนมีความเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน ทั้งพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ แนวคิดและวิธีการทำงาน ประเด็นที่สนับสนุนและพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วทำงานผ่านเครือข่ายเดิมที่ตนเองทำงานอยู่แล้วในวงการพัฒนาท้องถิ่นพัฒนาสังคม

เพียงแค่เปลี่ยนแนวทางการทำงานใหม่โดยใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือเข้าไปช่วยในการทำงาน แก้ปัญหาชุมชนมากขึ้น และได้ผลค่อนข้างดีเกินคาด

แต่ละ Node ล้วนมีต้นทุนการพัฒนาค่อนข้างสูง บางคนทำมานานกว่า 20 ปี ทั้งในแง่ความโดดเด่นของหัวหน้า Node ทีมงาน Node การบริหารจัดการโครงการ การวิเคราะห์นักวิจัยและการออกแบบกระบวนการติดตามสนับสนุน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการเสริมความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพให้กับนักวิจัย การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความสามารถของทีมงาน Node แทบทั้งสิ้น โดยมีพี่เลี้ยง สกว. สนับสนุนอยู่ห่างๆ

ผลการศึกษากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยเด่น- ดี ของ RC/Node ดังกล่าวนี้นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของ RC/Node ทั้ง Node ใหม่ และ Node เก่าบางคนที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมได้เป็นอย่างดี ตลอดจนพี่เลี้ยงและหน่วยสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในวางแผนติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพได้

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการวิจัย

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

1. พื้นที่วิจัยอยู่ห่างไกลกัน ทำให้การเดินทางของทีมวิจัยและทีม RC/Node ที่เข้าร่วมเรียนรู้ ต้องใช้เวลาในการเดินทางนาน อีกทั้งเกิดความเหนื่อยล้าจากการเดินทางที่ยาวไกล ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ค่อนข้างมาก
2. เวลาคัดหมายไม่ตรงกัน เนื่องจากต่างฝ่ายต่างมีภาระความรับผิดชอบมาก ทั้งทีมวิจัยถอดบทเรียน RC/Node เจ้าของพื้นที่ RC/Node ที่เข้าร่วมเรียนรู้ และทีมวิจัยชุมชน จึงทำให้การนัดหมายที่ตรงกันยาก
3. ช่วงเวลาในการเรียนรู้มีข้อจำกัด โดยเน้นการเรียนรู้ในวงเสวนาเป็นหลัก ไม่ได้ลงพื้นที่พื้นที่รูปธรรม เห็นเพียงบริบทชุมชนเท่านั้น แม้จะมีการประชุมในชุมชนวิจัยก็ตาม เนื่องจากในแต่ละพื้นที่ได้นัดหมายกันไว้พื้นที่ละครึ่งวันเท่านั้น
4. ขาดการประเมินผลการสรุปบทเรียนร่วมกันหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการถอดบทเรียน จึงทำให้การเรียนรู้ร่วมกันเกิดขึ้นน้อย รวมทั้งการนำบทเรียน ข้อเสนอแนะ ข้อคิดต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนเอง
5. บางโครงการถูกคัดเลือกมาโดยไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบ เช่น เป็นโครงการที่ยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ อีกทั้งส่งผลไม่มากนัก ทำให้เสียเวลาในการทำงาน รวมถึงการคัดเลือกหาโครงการใหม่มาทดแทน

6. งบประมาณในการถอดบทเรียนมีจำกัด อันเป็นผลจากการอนุมัติโครงการวิจัย ของ สกว. ที่จำกัดงบประมาณไว้เพียง 300,000 บาท เหมือนๆ กับโครงการวิจัยชาวบ้าน แต่เนื่องจาก พื้นที่วิจัยอยู่ห่างไกลกันมาก ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด ในพื้นที่ 21 ชุมชนวิจัยภายใต้การดูแลของ 8 Node จึงเป็นข้อจำกัดในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัย ชุมชนวิจัย และ RC/Node ที่ สนใจอยากเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินการวิจัยในอนาคต มีดังนี้

1. การคัดเลือกพื้นที่วิจัย มีความจำเป็นต้องเลือกพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกัน ทั้งระยะทาง และคุณภาพ และอยู่ภายใต้การดำเนินงานของ RC/Node จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก เพื่อความสะดวกต่อการจัดการเรียนรู้ การสรุปบทเรียน และการประสานงานต่างๆ
2. การกำหนดกรอบโครงการเด่น- โครงการดี และรองลงมา รวมถึงการวิเคราะห์ กลุ่มเป้าหมายโครงการวิจัย ควรทำในระดับเครือข่ายฯ เพื่อสร้างการเรียนรู้ไปด้วยกัน รวมถึงการ กำหนดแผนความร่วมมือต่างๆ ด้วย
3. การวางแผนการถอดบทเรียนควรมีการจัดประชุมใหญ่ อย่างมีส่วนร่วมทุกฝ่าย โดยเฉพาะ RC/Node เพื่อกำหนดประเด็นศึกษาและแนวคำถาม ประเด็นและรูปธรรมที่อยากเรียนรู้ กรอบเวลาในการเรียนรู้ และการสรุปประเมินผลการเรียนรู้
4. ควรมีการนำกระบวนการถอดบทเรียนมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพ RC/Node และทีม วิจัย เพราะเป็นเรื่องสำคัญโดยตรงต่อการสร้างกระบวนการคิด การวิเคราะห์และการเชื่อมโยง ข้อมูล รวมถึงการนำบทเรียนต่างๆ ไปใช้ในการทำงาน โดยมีการวางแผนจากฝ่ายสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม
5. ฝ่ายสนับสนุนควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับการเรียนรู้ให้กับ RC/Node และทีมวิจัย เด่น เพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เป็นการยกระดับการทำงานของ RC/Node นักวิจัยเด่น เพื่อสร้างงานในประเด็นใหม่ๆ และขยายผลวงกว้างมากขึ้น
6. ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นต่อเรื่องที่น่าสนใจ หลายประเด็น เช่น การศึกษา ผลกระทบจากโครงการวิจัยเด่นและดี และโครงการประเภทอื่นๆ หลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัยไป แล้ว ว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงบ้าง การศึกษาเปรียบเทียบโครงการที่มีคุณภาพและโครงการที่ด้อย คุณภาพว่าเกิดจากสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง การศึกษารูปแบบโครงการที่มีคุณภาพใน ประเด็นต่างๆ ว่ามีการดำเนินการที่แตกต่างกันอย่างไร มีความจำเพาะอะไรบ้าง การศึกษาการนำ ผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในระดับต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เป็นต้น

บรรณานุกรม (BIBLIOGRAPHY)

- กชกร ชินะวงศ์. 2548. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสื่อความหมายผ่านฐานคิดประสบการณ์. เอกสารเผยแพร่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เชียงใหม่: วนิดาเพรส.
- กาญจนา ทองทั่ว. 2550. **ลีลาวิจัยไต่บ้าน ถอดบทเรียน ประสบการณ์ คนทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**. เอกสารเผยแพร่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เชียงใหม่: ออฟเซ็ทเพรส.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2552. คุณลักษณะ และวิถีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณค่าและความหมายต่อสังคมไทยและก้าวต่อไปในอนาคต. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- โกมล สนั่นก้อง. 2546. **คู่มือ การบริหารโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น**. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
- _____. 2547. **ป่าสองน้ำคนสองวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: วนิดาเพรส.
- _____. 2551. **การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ RC/Node และเครือข่ายภาคอีสาน**. รายงานฉบับสมบูรณ์. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทิสนา แคมมณี. 2544. กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นันทา สารทอง. 2547. **การวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านการเงินและความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานร้านสหกรณ์เทวศร์ จำกัด**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- บุญชร แก้วส่อง. 2551. **การพัฒนาการวิจัยและพัฒนากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน**. รายงานฉบับสมบูรณ์. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
- _____. 2551. “คุณค่า พลัง และความสุข”. รายงานบทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. น. 186-201.
- วรทัศน์ อินทรคัมพร. 2546. **การส่งเสริมการเกษตรกับการพัฒนาชนบท**. เชียงใหม่: นครพิบลิชซิ่ง.
- วิจารณ์ พาณิช. 2539. **การบริหารงานวิจัย แนวคิดจากประสบการณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. 2536. **นโยบายเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทตามคำแถลงนโยบายของ**

คณะรัฐมนตรี. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการเรื่องการพัฒนาชนบท:

ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (อัคราณา)

วิทยา อารณ. 2550. **การวิจัยคือการปลดปล่อย.** เชียงใหม่: วนิดา การพิมพ์.

สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์. 2547. **วิทยาการต้องรู้.** กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2547. **สรุปการประชุม การสังเคราะห์ความรู้โครงการวิจัย**

เด่น มองผ่านมุม คนวิจัย. เชียงใหม่: น. 26-28

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2547. **สรุปการประชุม การสังเคราะห์วิธีวิทยางานวิจัย**

เพื่อท้องถิ่น. เชียงใหม่: น. 29-31

แสวง รัตนมงคลมาส. 2514. “เทคนิควิธีใช้แนวความคิดทฤษฎีในการเลือกกำหนดปัญหาและ

สมมติฐาน. **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์.** ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2541). น. 55-67

ภาคผนวก

1. กรอบคำถามในการถอดบทเรียน
2. ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัย

กรอบคำถามในการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนโครงการวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดกรอบคำถามไว้ 2 ระดับ คือ

1. ระดับโครงการวิจัย มีคำถามดังต่อไปนี้

1.1 โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัย

- เป็นเรื่องอะไร ได้มาอย่างไร
- ใช้เวลาเท่าไรในการพัฒนาโจทย์
- มีการปรับแก้หรือเปลี่ยนโจทย์ใหม่หรือไม่

1.2 ทีมวิจัย

- มีจำนวนเท่าไร มีใครบ้าง และมีบทบาทอย่างไรในชุมชน
- มีวิธีการได้มาอย่างไร
- มีองค์ประกอบและคุณลักษณะที่สำคัญอะไรบ้าง
- มีการแบ่งบทบาทกันอย่างไรบ้าง

1.3 หัวหน้าโครงการวิจัย

- คัดเลือกกันมาอย่างไร
- ควรมีบุคลิกและคุณลักษณะ ที่สำคัญอะไรบ้าง
- มีความสำคัญหรือไม่ อย่างไรต่อการดำเนินงานโครงการวิจัย

1.4 การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและชุมชน

- ก่อนการวิจัย มีเรื่องอะไรบ้าง มีความสำคัญอย่างไร
- ระหว่างวิจัย มีเรื่องอะไรบ้าง มีความสำคัญอย่างไร
- หลังวิจัยเสร็จ มีเรื่องอะไรบ้าง มีความสำคัญอย่างไร

1.5 การเก็บข้อมูล

- มีความสำคัญอย่างไร
- มีวิธีการเทคนิค เครื่องมือที่สำคัญอะไรบ้าง
- การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเก็บข้อมูล มีความสำคัญหรือไม่ และจะดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างไร
- มีปัญหา อุปสรรค อะไรบ้าง และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร

1.6 การสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่หลากหลายเพื่อร่วมทำงานวิจัย ในกระบวนการต่างๆ จะทำได้อย่างไรบ้าง

1.7 กิจกรรมศึกษาดูงาน

- เป้าหมายเพื่ออะไร มีความสำคัญอย่างไร
- มีการคัดเลือกพื้นที่เรียนรู้อย่างไร ประสานงานอย่างไร
- มีการเตรียมตัวอย่างไรบ้างทั้งก่อน ระหว่างและหลังการดูงาน

1.8 การถอดบทเรียน หรือ การสรุปผลกิจกรรม

- มีความสำคัญอย่างไร
- มีวิธีการอย่างไรบ้าง และกลุ่มเป้าหมายควรเป็นคนกลุ่มใดบ้าง

1.9 การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดระบบข้อมูล

- มีวิธีการอย่างไร ทีมแบ่งบทบาทกันอย่างไร
- มีความสำคัญอย่างไร
- พี่เลี้ยง Node เข้ามาสนับสนุนอย่างไรบ้าง

1.10 การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

- รูปแบบและวิธีการนำเสนออย่างไร
- เป้าหมายและความสำคัญอย่างไร ใครควรเข้าร่วมบ้าง
- มีการเตรียมทีมวิจัยหรือไม่ อย่างไร

1.11 การบันทึกกิจกรรม และการเขียนรายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์

- มีความสำคัญอย่างไร
- มีรูปแบบ ใดบ้าง
- มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันอย่างไร
- มีปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขอย่างไร

1.12 การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลงานวิจัย

- มีระดับ
- มีรูปแบบ วิธีการอย่างไรบ้าง

2. ระดับ Node มีกรอบคำถาม ดังต่อไปนี้

2.1 การกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานของ Node มองอย่างไร มีหลักการที่สำคัญอะไรบ้างทั้ง

- ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่
- ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

2.2 การค้นคน คัดทีมวิจัย และการประเมินศักยภาพพื้นที่

- Node มีขั้นตอน วิธีการดำเนินงานอย่างไรบ้าง
- มีหลักการที่สำคัญๆอะไรบ้าง
- มีข้อควรระวังอะไรบ้าง

2.3 กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย

- มีกระบวนการและวิธีการ ใดบ้าง
- จุดเน้นที่สำคัญ คืออะไร

- มีปัญหา อุปสรรคและวิธีการแก้ไขอย่างไร
- มีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

2.4 การสนับสนุนติดตามโครงการวิจัย

- มีกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน อย่างไรบ้าง
- ให้ความสำคัญกับกระบวนการใดเป็นพิเศษ เมื่อไหร่ อย่างไร
- Node ต้องเตรียมความพร้อมตัวเองในการทำงานอย่างไรบ้าง
- มีปัญหา อุปสรรคและวิธีการแก้ไขอย่างไร
- มีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

2.5 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การยกระดับบทบาทนักวิจัย

- มีความสำคัญอย่างไร
- มีวิธีการดำเนินงานหรือเตรียมความพร้อมทีมวิจัยอย่างไรบ้าง

2.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลและหน่วยงานภายนอกเพื่อมาสนับสนุนโครงการวิจัย

- มีหลักการและ วิธีการประสานงานอย่างไรบ้าง
- ควรทำเมื่อไหร่ อย่างไร

2.7 การเขียนรายงานวิจัย

- มีหลักการอย่างไร
- มีรูปแบบการนำเสนออย่างไรบ้าง
- มีบทเรียนหรือข้อเสนอแนะอะไรบ้าง

2.8 การเผยแพร่ผลงานวิจัย ผู้สาธารณะ และผลักดันสู่นโยบาย

- ที่ทำไปแล้วมีอะไรบ้าง มีกี่ระดับ
- มีข้อเสนอแนะต่อเครือข่าย หรือ สกว.อย่างไรบ้าง

รูปภาพกิจกรรมวิจัย



รูปภาพ 1

ถอดบทเรียนโครงการ จัดการน้ำบ้านผาชันฯ



รูปภาพ 2

ถอดบทเรียน โครงการจัดการป่าบ้านหาดฯ



รูปภาพ 3

ถอดบทเรียน โครงการโรงเรียนบ้านคูเมืองฯ



รูปภาพ 4
ถอดบทเรียน โครงการเจ้าพระมหาธาตุฯ



รูปภาพ 5
ถอดบทเรียน โครงการท่องเที่ยวบ้านวังอ้อฯ



รูปภาพ 6
ถอดบทเรียน โครงการเด็กและเยาวชน บ้านดอนยูงฯ



รูปภาพ 7

ถอดบทเรียน โครงการสวนหลังบ้าน ม่วงไข่ฯ



รูปภาพ 8

ถอดบทเรียน โครงการภาษาผู้ไท บ้านกุดตอแก่นฯ



รูปภาพ 9

ถอดบทเรียน โครงการเกษตรอินทรีย์ บ้านหนองตอกแป้นฯ



รูปภาพ 10
นำเสนอผลการวิจัยในเวที RC ภาคอีสาน



รูปภาพ 11
นำเสนอผลการวิจัยในเวที RC ภาคอีสาน

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ – สกุล	นางสาวสุวรรณา บัวพันธ์
วันเดือนปีเกิด	15 กุมภาพันธ์ 2519
ที่อยู่ตามบัตรประชาชน	406/33 หมู่ 5 ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50290
เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน	3620500076421
ตำแหน่งทางวิชาการในปัจจุบัน	นักวิจัย

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี (สาขา/ มหาวิทยาลัย)	วิทยาศาสตร์บัณฑิต สัตวศาสตร์ (สัตว์ปีก) มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ปริญญาโท (สาขา/ มหาวิทยาลัย)	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ส่งเสริมการเกษตร / มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ปริญญาเอก (สาขา/ มหาวิทยาลัย)	กำลังศึกษา ดุษฎีนิพนธ์ การวางแผนและพัฒนาชนบท / มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
2544- 2551	เจ้าหน้าที่โครงการ	สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2550 - ปัจจุบัน	ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาค อีสาน	สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ
2543	รายงานวิจัยโครงการวิจัย การพัฒนารูปแบบกลุ่มอาชีพเกษตรกร ต.สันทราย อ.สันทราย จ.เชียงใหม่
2548	หนังสือชุดประสบการณ์งานวิจัยจากพื้นที่ (เล่มเล็ก) เรื่อง “คนเมืองบัว ไม่กลัวขยะ”

2548	หนังสือชุดประสบการณ์งานวิจัยจากพื้นที่ (เล่มเล็ก) เรื่อง “คอนยุง ชุมชนลุ่มรัก พิทักษ์เด็ก”
2552	รายงานผลการสังเคราะห์ชุดโครงการ CBMAG ภาคอีสาน
ปัจจุบัน	กำลังทำโครงการวิจัย เรื่อง กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ RC / Node ภาคอีสาน